

The Asia Foundation

พื้นที่ปลอดภัยปาตานี/
จังหวัดชายแดนภาคใต้

“พื้นที่ปลอดภัย” ในปาตานี/
จังหวัดชายแดนภาคใต้

อาทิตย์ ทองอินทร์

ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิเอเชีย (The Asia Foundation)

ชื่อเรื่อง	“พื้นที่ปลอดภัย” ในปาดานิ/ จังหวัดชายแดนภาคใต้
ผู้เขียน	อาทิตย์ ทองอินทร์
พิมพ์ครั้งแรก	ธันวาคม 2559
ภาพปก	Melayu Living
สนับสนุนโดย	มูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation)
จัดพิมพ์โดย	สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต
	ถนนพหลโยธิน เมืองเอก ปทุมธานี 12000
	โทร. 0-2997-2200-30

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

อาทิตย์ ทองอินทร์.

“พื้นที่ปลอดภัย” ในปาดานิ/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ -- ปทุมธานี :

มหาวิทยาลัยรังสิต, 2559.

108 หน้า.

1. พื้นที่ปลอดภัย. 2. ปาดานิ 1. ชื่อเรื่อง.

“มูลนิธิเอเชียให้การสนับสนุนการทำงานวิจัยขึ้นนี้เพื่อส่งเสริมกระบวนการสร้างสันติภาพในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น ความคิดเห็นในงานวิจัยขึ้นนี้ไม่ได้สะท้อนความคิดเห็นของมูลนิธิเอเชียแต่ประการใด”

คำนำของมูลนิธิเอเชีย

มูลนิธิเอเชียให้การสนับสนุนการศึกษาและการทำงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย ในสถานการณ์ที่กระบวนการพูดคุยสันติสุขกำลังรุดหน้าก็ได้ปรากฏพบประเด็นอันเป็นข้อถกเถียงสำคัญ คือ ประเด็นพื้นที่ปลอดภัย เพื่อให้การสร้างสันติภาพเดินหน้าอย่างมั่นคง มูลนิธิเอเชียจึงได้ทำงานร่วมกับอาจารย์อาทิตย์ ทองอินทร์ จากวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคมมหาวิทยาลัยรังสิต เพื่อออกแบบกระบวนการศึกษาให้สะท้อนเสียงของหุ้นส่วนสันติภาพที่มีบทบาทในพื้นที่และหลากหลายจำนวนหนึ่ง

มูลนิธิเอเชียขอขอบคุณ กระทรวงการพัฒนาระหว่างประเทศ สหราชอาณาจักร Department for International Development (DFID) ในการสนับสนุนการทำงานเพื่อร่วมกันสร้างบรรยากาศและส่งเสริมกระบวนการสร้างสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เกิดขึ้นและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืนต่อไป

สุดท้ายนี้ มูลนิธิเอเชียขอขอบคุณสมาชิกองค์กรภาคประชาสังคม คณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้ กลุ่มคนพุทธ กำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน นักการเมือง เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง ที่ได้สละเวลามาร่วมแลกเปลี่ยนและให้ความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์แก่กระบวนการสร้างสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

มูลนิธิเอเชีย

คำนำของผู้เขียน

งานวิจัยชิ้นนี้เกิดขึ้นในบริบทที่พลวัตของสถานการณ์ความขัดแย้ง และกระบวนการสันติภาพในปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้กำลังขมวดปม อยู่กับประเด็นเรื่อง “พื้นที่ปลอดภัย” (Safety Zone) ซึ่งเป็นคำที่ดูเหมือนจะ เข้าใจง่ายและไม่มีความซับซ้อน แต่ในทางปฏิบัติแล้วพบว่า ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในสถานการณ์ความรุนแรงจังหวัดชายแดนภาคใต้กลับมีแนวโน้มที่จะให้ คุณค่าความหมายกับคำดังกล่าวแตกต่างกันไปตามจุดยืนและน้ำหนักเน้น ของตนเอง ขณะที่การผลักดันหรือเรียกร้องให้ผลักดันการสร้างพื้นที่ปลอดภัย มีความเข้มข้นอย่างมากในปัจจุบัน ความคิดเห็น ความรู้สึก และความกังวล ต่อเรื่องนี้ โดยเฉพาะจากผู้คนในพื้นที่ซึ่งอยู่นอกขอบวงของเวทีพูดคุย กลับ เป็นไปอย่างกระจัดกระจาย

คำถามหลักในวันนี้จึงอาจไม่ได้อยู่ที่จะ “ทำ” พื้นที่ปลอดภัยขึ้นมา อย่างไร หากแต่อยู่ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องนี้ “คิดและพูด” ถึงพื้นที่- ปลอดภัยอย่างไร เพราะมีอาจปฏิเสธได้ว่า ไม่ว่าพวกเขาจะมีส่วนร่วมใน กระบวนการพูดคุยมากน้อยเพียงใดก็ตาม แต่การตัดสินใจใดระหว่างคู่ขัดแย้ง ย่อมเป็นการกำหนดชะตาชีวิตของผู้คนในพื้นที่ มูลนิธิเอเชีย (The Asia Foundation) ตระหนักถึงสภาพการณ์ดังกล่าว จึงได้สนับสนุนให้ผู้วิจัยทำการสำรวจและ ประมวลผลความเข้าใจอันหลากหลายเกี่ยวกับแนวคิดและความหมายของคำว่า

“พื้นที่ปลอดภัย” จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เพื่อให้บทสนทนาของผู้คน
ต่อเรื่องนี้ปรากฏและพา “คู่สนทนา” ออกจากภาวะชะงักงัน (to break the
deadlock)

ผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยชิ้นนี้จะสั่นคลอนความมั่นใจที่อาจจะมาก
เกินไปของผู้ใดก็ตามที่กำลังพูดแทน/ พูดในนามประชาชนในพื้นที่ปาตานี/
 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พร้อมกับสะท้อนให้เห็นบทสนทนาอันรุ่มรวยไปด้วย
ความคิดเห็น และความรู้สึกของผู้คนที่มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ไม่มีส่วนตัดสินใจ
เพื่อคาดหวังว่า การหารือและตัดสินใจจัดทำพื้นที่ปลอดภัยในรูปแบบใดก็
ตามจะเป็นไปโดยเริ่มต้นครุ่นคิดพิจารณาความกังวลต้องการของผู้คนเหล่านี้
ก่อนเป็นลำดับแรก

อาทิตย์ ทองอินทร์

ธันวาคม 2559

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	1
บทที่ 1 บทนำ	12
ทำไมต้องพูดถึง “พื้นที่ปลอดภัย”	12
เราจะพูดถึง “พื้นที่ปลอดภัย” อย่างไรให้หนุนเสริมกระบวนการ “สันติภาพ”	18
บทที่ 2 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล	22
ตัวแบบที่ 1: พื้นที่สาธารณะปลอดภัย	23
ตัวแบบที่ 2: พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ	27
ตัวแบบที่ 3: พื้นที่สันติ	31
บทที่ 3 ผลการวิจัย: บทสนทนาเกี่ยวกับ “พื้นที่ปลอดภัย”	36
เงื่อนไขเบื้องต้น (precondition) ก่อนการทำพื้นที่ปลอดภัย	37
บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 1: พื้นที่สาธารณะปลอดภัย	41
บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 2: พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ	51
บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 3: พื้นที่สันติ	56
บทสนทนาต่อภาพรวมของประเด็นพื้นที่ปลอดภัย	66

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และประเด็นอื่นที่สำคัญกว่าเรื่องพื้นที่ปลอดภัย	69
Dotmocracy: ตัวแบบใดขายดีที่สุด?	75
บทที่ 4 บทสรุป และบทชวนสนทนาคือเรื่อง “ความเป็นกลาง”	82
คำกล่าวตาม เรื่องวี พิชัยกุล ผู้ประสานงานโครงการอาวุโส มูลนิธิเอเชีย	88

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

(Executive Summary)

งานวิจัยชิ้นนี้เกิดขึ้นในบริบทที่พลวัตของสถานการณ์ความขัดแย้งและกระบวนการสันติภาพในปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้กำลังขมวดปมอยู่กับประเด็นเรื่อง “พื้นที่ปลอดภัย” โดยงานวิจัยตั้งต้นจากความต้องการ “รบกวน” (disrupt) ประเด็นเรื่องนี้ที่ถูกพูดถึงถึง ผลักดัน เรียกร้อง ขับเคลื่อนอย่างเร่งรีบและรวดเร็ว พร้อมกับมุ่งสันคลอนความมั่นใจที่อาจจะมากเกินไปของผู้ใดก็ตามที่กำลังพูดแทน/ พูดในนามประชาชนในพื้นที่ปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยตระหนักเห็นสภาพการณ์ว่า แม้ว่าพื้นที่ปลอดภัย เป็นประเด็นที่มีการสนทนาระหว่าง Track-1 กับ Track-2 และ -3 อย่างเด่นชัดและมีนัยสำคัญทางการเมืองอย่างยิ่ง ด้วยตัวแสดงหลายกลุ่มต่างสะท้อนและต้องการสิ่งนี้ แต่พวกเขาพูดถึงพื้นที่ปลอดภัยแบบเดียวกันหรือไม่ ข้อนี้คือโจทย์คำถามหลักที่งานวิจัยประสงค์ที่จะคลี่คลายให้ปรากฏ

ผู้วิจัยทำการศึกษา “พื้นที่ปลอดภัย” เพื่อตอบโจทย์ข้างต้นด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ควบคู่ไปกับการจัดประชุมเฉพาะกลุ่ม (focus group) รวบรวมข้อมูลความเห็นจากการสนทนาอย่างเฉพาะเจาะจงกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละส่วน และเสริมด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) บุคคลบางท่านที่เป็นตัวแสดงสำคัญ

ในกระบวนการสันติภาพปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งหมดนี้ขับเคลื่อนบนฐานแนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงและสันติภาพของโยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ซึ่งจำแนกความรุนแรงออกเป็นความรุนแรงทางตรง (direct violence) ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) ซึ่งในปรากฏการณ์จริงนั้น ความรุนแรงทั้งสามมักซ้อนระดับร่วมส่งผลกระทบต่อเหตุการณ์โดยแยกกันไม่ขาดเสมอ และเมื่อเราพูดถึงพื้นที่ปลอดภัยในฐานะเครื่องมือหนึ่งสำหรับหนุนเสริมกระบวนการ “สันติภาพ” ก็จำเป็นต้องเข้าใจ และใช้กรอบคิดเรื่องสันติภาพเชิงลบ (negative peace) กับสันติภาพเชิงบวก (positive peace) ของกัลตุงเป็นแกนกลางของบทสนทนาด้วยเช่นกัน

ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการประชุมเฉพาะกลุ่มกับบางภาคส่วนและการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ ผลลัพธ์ชิ้นแรกสะท้อนว่า เมื่อพูดถึง “พื้นที่ปลอดภัย” มีผู้มีส่วนที่แตกต่างกันอย่างน้อย 3 เจตความหมาย ได้แก่ (1) พื้นที่สาธารณะปลอดภัย (2) พื้นที่ปลอดภัยภายใต้กรอบโครงการประชารัฐร่วมใจ และ (3) พื้นที่สันติ จากนั้น ผู้วิจัยทำการยกวางความหมายอันแตกต่างดังกล่าวให้อยู่ในรูปของ “ตัวแบบกึ่งประยุกต์ใช้จริง” ประมวลทั้ง 3 ตัวแบบเข้าไว้ในเอกสารเดียวกันที่เรียกว่า “สมุดประเด็น” (issue book) อันจะใช้เป็นเครื่องมือสำหรับจัดกระบวนการประชุมเฉพาะกลุ่มเพื่อให้เห็นและตัดสินใจให้นำนักกับตัวแบบทั้งสาม

หรือทางเลือกความหมายอื่นๆ เกี่ยวกับพื้นที่ปลอดภัย โดยกิจกรรมของแต่ละ
วงประชุมเฉพาะกลุ่มจะประกอบด้วย 2 กิจกรรมหลัก คือ การสนทนาใน
ลักษณะประชาธิปไตยเพื่อสะท้อนความคิดเห็น และความรู้สึกออกมาอย่างเปิด
กว้างเสรี กับการทำ Dotmocracy กระบวนการดังกล่าวผู้วิจัยทำการ
ขับเคลื่อนในจำนวนทั้งสิ้น 6 เวที ได้แก่ (1) กลุ่มคณะทำงานวาระผู้หญิง
ชายแดนใต้ (PAOW) (2) นักการเมืองชายแดนใต้ (3) ภาคประชาสังคม
ชายแดนใต้ (4) กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านชายแดนใต้ (5) เจ้าหน้าที่กองอำนวยการ
รักษาความมั่นคงภายในภาค 4 และ (6) กลุ่มไทยพุทธในพื้นที่ชายแดนใต้

ตัวแบบที่ 1 พื้นที่สาธารณะปลอดภัยเป็นต้นแบบที่ถูกผลักดัน
มาจากคณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้ (PAOW) เพื่อกันเอาการดำเนิน
ชีวิตของผู้หญิง รวมทั้งพลเรือนทั่วไป ออกจากการเป็นเป้าของความรุนแรง
จำเป็นจะต้องหนุนเสริมการสร้างหลักประกันความปลอดภัยให้กับ ‘พื้นที่
สาธารณะ’ อันหมายถึง พื้นที่ที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันในชีวิตประจำวัน
เพื่อประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งพื้นที่ที่มี
ความสำคัญสูงสุดลำดับแรกคือ ตลาด ถนน โรงเรียน และสถานประกอบ
ศาสนิกของทุกศาสนา โดยกอดันเรียกร้องผู้ใช้อำนาจทุกฝ่ายยุติการก่อ
เหตุรุนแรงและปฏิบัติการทางทหารในพื้นที่สาธารณะ พร้อมกับส่งเสริมให้
ชุมชนเป็นกลไกหลักของการรักษาความปลอดภัยพื้นที่สาธารณะแทน
หน่วยงานความมั่นคงของรัฐอันเป็นคู่ขัดแย้งและเป้าหมายของการโจมตี

โดยตรง กระนั้น ตัวแบบนี้ก็มีอุปสรรคสำคัญคือ เป็นการสร้างอำนาจต่อรอง และท้าทายกับคู่ขัดแย้ง รวมทั้งความขาดแคลนทรัพยากรสำหรับรักษาความปลอดภัย อุปสรรคข้อหลังนี้โยงมาสู่สิ่งที่ต้องแลกคือ อาจทำให้ชุมชนตกอยู่ในสภาวะการณ์ต้องพึ่งพิงการสนับสนุนอย่างมากจากรัฐ จึงหลีกเลี่ยงได้ยากที่จะถูกมองเป็นฝ่ายเดียวกัน หรือกระทั่งเป็นเครื่องมือของรัฐ

ตัวแบบที่ 2 พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ

เป็นตัวแบบที่ถูกผลักดันไปแล้วตั้งแต่เดือนธันวาคม 2558 โดยภาครัฐ ตัวแบบนี้เป็นผลสืบเนื่องจากการประเมินสภาพการณ์ของรัฐว่าในระยะปัจจุบัน รัฐกับภาคประชาชนมีขีดอำนาจมาก ในขณะที่ฝ่ายผู้คิดต่างจากรัฐมีอำนาจน้อยลง จึงเป็นช่วงเวลาเหมาะสมต่อการรุกคืบ โดยให้ภาคประชาชนซึ่งเป็นคนในเป็นผู้เล่นหลัก พื้นที่ปลอดภัยในตัวแบบนี้เป็นส่วนหนึ่งภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจสร้างอำเภอสันติสุข โดยการผนึกกำลังร่วมกัน 3 ฝ่าย ประกอบด้วย ภาครัฐ (ตำรวจ ทหาร ฝ่ายปกครอง), ภาคประชาชน (ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถื่น), และกลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐ มา "ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมประเมินผล" ตามยุทธศาสตร์ประชาชนมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน โดยกำหนดให้ศูนย์ปฏิบัติการอำเภอ เป็นศูนย์กลางการทำงานในระดับพื้นที่ โดยดำเนินงาน 3 ด้านหลัก คือ งานสร้างพื้นที่ปลอดภัยอย่างยั่งยืน งานการเมือง และงานพัฒนา อุปสรรคสำคัญของตัวแบบนี้คือ ความเป็นไปได้ที่ชุมชนอาจไม่ให้ความร่วมมือด้วยเหตุผลหรือความกังวลต่างๆ ขณะที่ช่องว่างระดับ

นโยบายกับปฏิบัติอันเป็นปัญหาที่พบได้ทั่วไปในการบริหารรัฐกิจเกือบทั้งโลก อาจส่งผลให้การทำงานกับชุมชนนำไปสู่การสร้างเงื่อนไขใหม่ ความเสี่ยงที่ต้องแลกคือ ตัวแบบนี้จะพารัฐไปยืนอยู่ ณ จุดของการถูกทดสอบความจริงใจอย่างหนักหน่วงเพิ่มขึ้น และแม้ตัวแบบนี้จะประกาศการทำงานร่วมกัน 3 ฝ่าย คือ รัฐ ประชาชน และกลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐ แต่ในทางปฏิบัติ ถูกตีความไม่ยากว่าเป็นการร่วมมือ 2 ฝ่าย คือ รัฐกับภาคประชาชน เพื่อรุกคืบกดดันฝ่ายของผู้เห็นต่างฯ อันอาจทำให้ความรุนแรงกระจายตัวลงสู่ระดับชุมชนมากขึ้น คุุณนานไปกับความเป็นไปได้ที่พลเรือนจะเข้าถึงอาวุธมากขึ้น

ตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติ เป็นตัวแบบที่สะท้อนค่อนข้างมากมาจากภาคประชาสังคม ตัวแบบนี้ให้น้ำหนักกับคุณลักษณะนามธรรมของพื้นที่ *ปลอดภัย* เช่น การรับประกันคุณค่าสิทธิมนุษยชน การเปิดกว้างและผนวก รวม (openness & inclusion) การทำงานหลายฝ่าย (multilateral) ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ร่วมส่วนอยู่ในคำดังกล่าว พร้อมกับยอมรับให้ความขัดแย้งยังคงสามารถดำเนินได้ต่อไป แต่ภายใต้กฎเกณฑ์กติกาบางอย่าง และ ไม่เพียงมุ่งจำกัดความรุนแรงต่อสถานที่และตัวบุคคลเท่านั้น หากแต่มุ่งเป็นมาตรการหนึ่งในการกระบวนการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี พร้อมกับมุ่งหวังที่จะเพิ่มอำนาจ (empowerment) ให้กับชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งรุนแรง บนหลักคิดสำคัญคือ เราไม่อาจมี Safety zone หากไม่รับประกัน Safety voice หลักการเหล่านี้ถูกแปลงไปสู่การกำหนดพื้นที่จริง

ผ่านการที่ชุมชนร่วมมือกับหน่วยงานที่เป็นกลางกำหนดพื้นที่สันติขึ้นมาในชุมชนนั้น และตั้งคณะทำงาน 3 ฝ่าย ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐ ภาคประชาชน และกลุ่มผู้คิดต่างจากรัฐ ทำหน้าที่ติดตามสถานการณ์ ควบคู่กับการดำเนินงาน 3 เรื่องหลัก คือ ควบคุมกำกับการเคลื่อนไหวของบรรดากลุ่มที่ติดอาวุธ ส่งเสริมการพูดคุยสานเสวนา และสนับสนุนการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจ อุปสรรคสำคัญของตัวแบบนี้คือ ในความเป็นจริงแล้ว เป็นที่ยอมรับกันได้ไม่ยากว่าเราไม่มีหน่วยงานที่เป็นกลาง ขณะที่เหตุรุนแรงในพื้นที่มีลักษณะตัดข้ามเส้นภูมิศาสตร์ทางการปกครองซึ่งมีอาจจำกัดกำหนดเขตแค่ชุมชนใด ชุมชนหนึ่งเป็นพื้นที่สันติได้ นอกจากนี้ สิ่งที่ต้องแลกคือ ตัวแบบนี้จะพาชุมชนที่เป็นกลไกขับเคลื่อนก้าวไปสู่การเป็นตัวแสดงอีก 1 ฝ่าย ผงาดขึ้นมาระหว่างการขัดแย้งปะทะกันของคู่ขัดแย้ง ดังนั้น ชุมชนมีแนวโน้มถูกตั้งคำถามและเจอแรงเสียดทานอย่างมากจากคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่าย และข้อท้าทายสำคัญคือ ชุมชนจะความเป็นพื้นที่กลาง รวมทั้งเปิดกว้างและผนวกบริบทกิจกรรมทางการเมืองอย่างสันติของฝ่ายต่างๆ ไปได้นานเพียงใด

ผลจากการสะท้อนเสียงของผู้คนจาก 6 เวทีการประชุมเฉพาะกลุ่ม ปรากฏผลลัพธ์ 6 เรื่องสำคัญ ดังนี้

1. เงื่อนไขเบื้องต้น (precondition) ก่อนการทำพื้นที่ปลอดภัย คือ ความเข้าใจต่อสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ การนิยามพื้นที่ปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ชัดเจนว่าเป็น “พื้นที่สงคราม” หรือ “พื้นที่ขัดแย้ง”

การประเมินบทบาทของ “ปาร์ตี้แฟง” (ภัยแทรกซ้อน) และการรับฟังผลักดันการสร้างพื้นที่ปลอดภัย ตามเสียงสะท้อนของคนตัวเล็กตัวน้อยในระดับชุมชน บนหลักการสำคัญคือ ต้องให้คนในพื้นที่ได้คิดออกแบบของเขาเอง

2. บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 1 พื้นที่สาธารณะปลอดภัย ทรรศนะวิพากษ์หลักเป็นเรื่องที่ว่า ข้อเสนอนี้เป็นเพียงความพยายามทำให้บางพื้นที่ปลอดภัยจากภัยรุนแรงทางกายภาพ แต่ขาดมิติของการจัดการรากเหง้าปัญหาที่ขับเคลื่อนจิตใจให้คนใช้ความรุนแรง ขณะที่การประกาศพื้นที่สาธารณะใดเป็นพื้นที่ปลอดภัยก็อาจเป็นเสมือนชนวนที่ตกเป็นเป้าของความรุนแรงยิ่งกว่าเดิม เป็นการเข้าไปสร้างอำนาจต่อรองต่อคู่ขัดแย้ง

3. บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 2 พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ ผู้เข้าร่วมประชุมหลายท่านแสดงความกังวลว่า จะเป็นการไปทำลายปาร์ตี้แฟงอย่างมาก โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการรักษาความปลอดภัยโดยกลไกของชุมชนตามตัวแบบนี้ ซึ่งหากรัฐทำการเสริมเขี้ยวเล็บในหมู่บ้านโดยเพิ่มศักยภาพกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้เห็นต่างที่ใช้ความรุนแรงก็ต้องเพิ่มศักยภาพระดับปฏิบัติการตามไปด้วยเป็นเรื่องปกติ จึงมีแนวโน้มที่จะปรากฏพลเรือนติดอาวุธมากขึ้น หรือพูดอีกแบบคือ พลเรือนจะถูกเปลี่ยนสภาพเป็นพลรบ เพิ่มมากขึ้น อันสุ่มเสี่ยงต่อการเพิ่มความเสี่ยงที่จะมีคู่ปฏิปักษ์ในชุมชนขณะเดียวกัน หลายวงประชุมสะท้อนตรงกันว่าจุดอ่อนหลักของตัวแบบนี้คือ “มีความเป็นตัวแบบของรัฐมากเกินไป” รัฐแสดงบทบาทที่นำมากเกินไป และ

อาจกระทบต่อการทำงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อันเป็นกลไกสำคัญของการขับเคลื่อนตามตัวแบบนี้ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องเป็นสะพานเชื่อมระหว่างรัฐกับชาวบ้านด้วย

4. บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติ ผู้เข้าร่วมประชุมหลายท่านสนับสนุนตัวแบบนี้ ด้วยเหตุที่เป็นตัวแบบอันมุ่งจัดการรากเหง้าของความรุนแรง โดยเฉพาะในเรื่องความเป็นธรรมและสัดส่วนอำนาจที่ไม่สมดุลระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น พร้อมกับเป็นพื้นที่ที่เน้นความเปิดกว้างและชุมชนเป็นเจ้าของ อย่างไรก็ตาม ข้อกังวลสำคัญต่อตัวแบบนี้คือแนวทางปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริง โดยเฉพาะในเรื่องของการหาหน่วยงานที่เป็นกลาง ซึ่งทุกวงประชุมล้วนยอมรับว่า “ความเป็นกลาง” ไม่มีอยู่จริง ทว่าแต่ละวงประชุมก็ให้ข้อเสนอเพื่ออุดช่องโหว่แตกต่างกันไป เช่น เสนอให้สร้าง “คณะกรรมการ/คณะทำงานร่วม” ที่ประกอบไปด้วยตัวแทนหรือเป็นผู้เห็นใจสนับสนุนฝ่ายต่างๆ เป็นต้น ส่วนการออกแบบกลไกนั้นจำเป็นต้องยึดสูตรความร่วมมือสามฝ่ายระหว่างรัฐ-ผู้เห็นต่าง-ภาคประชาสังคมและประชาชน หรือสรุปเป็นสมการว่า “A+B+C” โดยรายละเอียดขึ้นอยู่กับชุมชนแต่ละแห่งที่จะต้องมียุทธินำทางเป็นคนคิดเกี่ยวกับรูปแบบพื้นที่ปลอดภัยที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของตนเอง กระนั้น ตัวแบบนี้ประชาชนต้องเป็นผู้ริเริ่มผลักดันเอง ทำให้ชุมชนที่ประกาศเป็นพื้นที่สันติจะกลายเป็นเป้าของคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายโดยตัวเองทันที ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งเสนอขั้นตอนกระบวนการผลักดันด้วยการ

นิยามว่า พื้นที่สันติ คือ พื้นที่สันติธรรมชาติ คือ ให้มันค่อยๆ เป็นไปตามบริบทของสังคมเรา แบบค่อยๆ เปลี่ยนเปลี่ยน เหมือนน้ำซึมบ่อทราย และใช้วิถีชีวิตธรรมชาติของมนุษย์เป็นตัวตั้ง

5. บทสนทนาต่อภาพรวมของประเด็นพื้นที่ปลอดภัย วงประชุมของ กอ.รมน.ภ.4 สะท้อนว่า อันที่จริงเป้าหมายที่ต้องการไปให้ถึงคือตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติ แต่การจะผลักดันนั้นต้องดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไปทีละขั้นตอน โดยเริ่มจากตัวแบบที่ 1 พื้นที่สาธารณะปลอดภัย ซึ่งส่วนงานที่ภาครัฐได้ทำไปแล้วสอดคล้องกับตัวแบบที่ 1 คือ โครงการ “หมู่บ้านปลอดภัย” ส่วนโครงการ “หมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.)” คือรากฐานของตัวแบบที่ 2 และสุดท้าย ตัวแบบที่ 3 นั้นเป็นเป้าหมายสุดท้ายที่ยอยากไปให้ถึง ภายใต้แผนโครงการ “หมู่บ้านประชาธิปไตย” แต่ก่อนที่จะไปถึงจุดนั้นได้ เบื้องแรกต้องเริ่มที่ปลูกฝังจิตสำนึก ปลูกฝังความคิดอุดมการณ์ สร้างความพร้อมให้หมู่บ้านโดยใช้กลไกหลักคือ คณะกรรมการหมู่บ้าน ภาครัฐเข้าไปสร้างความสมดุลระหว่างชั่วคราว ขณะที่ยังประชุมนักการเมืองเสนอว่า ข้อควรคำนึงสำคัญของการผลักดันตัวแบบใดก็ตาม คือ ความเข้าใจว่า “พื้นที่ปลอดภัย” ในอีกแง่หนึ่งแล้ว ก็คือ “พื้นที่แย่งชิง” ระหว่างรัฐกับกลุ่มผู้เห็นต่างที่ใช้อาวุธ ยิ่งสร้างกระแสให้พื้นที่หนึ่งๆ ปลอดภัยมากเท่าใด ก็จะต้องเป็นการทำทลายกันมากขึ้น และในเมื่อมันมี “ความเป็นการเมือง” ในเรื่องนี้ โจทย์สำคัญจึงอยู่ที่ว่า การจะสร้างพื้นที่ปลอดภัย ก็ต้องพิจารณาด้วยเช่นกัน

ว่า จะมีสิ่งใดเป็น “ข้อแลกเปลี่ยน” เพื่อโน้มน้าวเชิงบวกให้กลุ่มผู้เห็นต่างที่ใช้ อาวุธนั้น ยอมรับให้พื้นที่ (ตลอดทั้งบุคคล) บางลักษณะเป็นพื้นที่ปลอดภัย

6. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และประเด็นอื่นที่สำคัญกว่าเรื่อง พื้นที่ปลอดภัย ในส่วนของปัจจัยแห่งความสำเร็จสำหรับการจะสร้างพื้นที่ ปลอดภัย ประกอบด้วย (1) ข้อเสนอพื้นที่ปลอดภัยใดใดต้องมีความสามารถ พอสมควรในการจัดการกับรากเหง้าของความรุนแรง (2) มีการระบุวิธีการและ มีกลไกตรวจสอบกรณีผู้ละเมิดก่อเหตุรุนแรง ใน/ต่อพื้นที่ปลอดภัยที่กำหนด (3) การพิจารณารูปแบบของกลไกกลาง/ ร่วมที่ชุมชนเจ้าของพื้นที่ที่ต้องมีส่วน ออกแบบ (4) พื้นที่ที่ไม่ค่อยมีเหตุรุนแรง มักเป็นพื้นที่ที่ชุมชนมีอำนาจ และ ทักษะในการสื่อสาร ต่อรองกับรัฐค่อนข้างดี รัฐต้องเปิดให้ผู้นำชุมชน สามารถ เล่นบทบาทหนาในพื้นที่ได้มากพอควร (5) ความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับ ศักยภาพในการสั่งการปฏิบัติ และความชอบธรรมของมาราปาตานี ที่กระทำ การในนามตัวแทนของผู้เห็นต่างจากรัฐ และ (6) จะต้องมีการหนุนเสริมให้ ประชาชน (ปาร์ตี้ “พี”) ตรงกลางที่เป็นคนส่วนใหญ่มีความสามารถกดดัน บังคับวิถีของคู่ขัดแย้งได้

ขณะเดียวกัน ผู้เข้าร่วมประชุมหลายท่าน โดยเฉพาะจากวงของภาค ประชาสังคมเห็นว่า “พื้นที่ ไม่ ปลอดภัย” เป็นอาการปลายเหตุ และ “ความไม่ ปลอดภัย” ในที่นี้พื้นที่อยู่กับสาเหตุรากเหง้าหลายประการทางการเมือง การพูด ถึงและเร่งรัดผลักดันการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” โดยไม่ได้จัดการกับรากเหง้า

ของปัญหาความรุนแรง จึงเป็นเสมือนความพยายามเพียงแค่นำบาดอาการของโรค หรือเป็นการรักษาตามอาการไปพลางเท่านั้น อาจหยุดปฏิบัติการก่อเหตุรุนแรงไปได้สักพัก เช่น 5 ปี หรือ 10 ปี แต่ในเมื่อรากของปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข ความรุนแรงก็อาจเกิดระลอกใหม่ขึ้นอีก ขณะที่บางท่านกังวลว่าการที่สังคมสนใจเรื่องพื้นที่ปลอดภัยกันอยู่เนี่ย อาจสะท้อนแนวโน้มที่บีบให้นักเคลื่อนไหวและคนในพื้นที่พูดในเรื่องที่ “หัดแคบ” ลงไปเรื่อยๆ จนทำให้ปัญหาใหญ่ และเรื่องอันเป็นใจกลางของความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่ไม่ถูกพูดถึงอีกต่อไป

ส่วนสุดท้าย คือ การทำกิจกรรม Dotmocracy พบว่า เมื่อพิจารณาภาพรวมของทุกวงประชุม ตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติได้รับความนิยมมากที่สุด โดยมากจะเป็นการสนับสนุนตรงหลักการและเหตุผล และให้ความหมายว่าพื้นที่สันตินั้นเป็นเป้าหมายที่พวกเขาอยากไปให้ถึง รวมทั้งยืนยันความเห็นด้วยการที่พื้นที่ปลอดภัยจะต้องมีความหมายครอบคลุมถึงพื้นที่เปิดกว้างทางการเมืองและมุ่งจัดการกับรากเหง้าของปัญหามากกว่าจะให้น้ำหนักกับเพียงยุติความรุนแรงทางกายภาพ โดยมีเพียงวงของเจ้าหน้าที่ กอ.รมน. ภ.4 (ISOC) กับวงก้าน-ผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น ที่สนับสนุนตัวแบบที่ 2 และวงภาคประชาสังคมที่เห็นว่ามีความสำคัญกว่าและควรถูกพูดถึงมากกว่า

บทนำ

1. ทำไมต้องพูดถึง “พื้นที่ปลอดภัย”

สถานการณ์ปัญหาปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นชุดความขัดแย้งในลักษณะหยั่งรากลึก (deep-rooted) ไม่สมมาตร (asymmetric) และยืดเยื้อเรื้อรัง (protracted) วงจรของความขัดแย้งดังกล่าวสะท้อนออกมาในรูปของเหตุก่อความรุนแรงทั้งสิ้น 15,530 ครั้ง ในช่วงเวลา 12 ปี นับตั้งแต่ มกราคม 2547 ถึงมีนาคม 2559 ซึ่งส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บรวมกันประมาณ 18,654 คน โดยที่ทั้งคนมุสลิมและพุทธต่างเป็นเหยื่อของการใช้ความรุนแรงดังกล่าว¹ อันแสดงให้เห็นว่าสถานการณ์นี้ยังมีลักษณะเป็นชุดของความขัดแย้งชนิดรุนแรงถึงตาย (deadly violent conflict) ด้วย

สถานการณ์ปัญหาปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกขับเคลื่อนโดยคู่ขัดแย้งหลักคือ รัฐบาลไทย กับขบวนการชาตินิยมมลายูปาตานี ซึ่งแม้จะมีการเจรจา/พูดคุยในทางปิดลับมาตั้งแต่ปี 2548 แต่เนื้อหาสาระในกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพ/สันติสุขในทางเปิดที่เริ่มต้นตั้งแต่เมื่อช่วงปี 2556 เป็นต้นมา (ตั้งแต่รอบปีอาร์เอ็นมาจนถึงรอบมาราปาตานี) ยืนยันข้อเท็จจริงอย่างหนักแน่นว่า ความรุนแรงในปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีรากใหญ่ใจกลางอยู่ที่เรื่องการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหนือพื้นที่ปัญหา ด้วยเหตุนี้

การใช้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากคู่ขัดแย้งจึงมีฐานะเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุเป้าหมายทางการเมืองของแต่ละฝ่าย เช่นเดียวกับที่ความริเริ่มกระบวนการพูดคุยเป็นอีกเครื่องมือทางเลือกในการต่อสู้ต่อรองของพวกเขา

แต่การต่อสู้ต่อรองไม่ว่าจะด้วยเครื่องมือ/วิธีการใช้หรือไม่ใช้ความรุนแรงระหว่างคู่ขัดแย้ง ล้วนเป็นปฏิบัติการทางการเมืองที่ส่งผลโดยตรงต่อการกำหนดชะตากรรมของประชาชนทั้งหมดในพื้นที่ พลวัตในการปะทะสังสรรค์ระหว่างคู่ขัดแย้งจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องยอมรับการดำรงอยู่และการมีบทบาทร่วมของประชาชนทั่วไปในการตัดสินใจชะตากรรมของพวกเขาเอง ในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอันเป็นจุดอ้างอิงความชอบธรรมของทั้งรัฐไทยและขบวนการฯ ในทหระณะของประชาชนเหล่านั้น หากอิงกับผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Peace Survey) จากกลุ่มตัวอย่าง 1,559 คน จัดทำโดยสถาบันวิชาการและภาคประชาสังคม 15 องค์กร เมื่อช่วงที่ผ่านมา พบว่า 5 เรื่องที่มีลำดับความสำคัญเร่งด่วนที่สุดที่ประชาชนปรารถนาให้มีการดำเนินการเพื่อการเปลี่ยนแปลงในทางบวก ได้แก่ (1) การแก้ปัญหายาเสพติด (2) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยในชุมชน (3) การปรับปรุงการบังคับใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมฯ (4) การหลีกเลี่ยงก่อเหตุรุนแรงต่อเป้าหมายอ่อน (5) การตั้งคณะกรรมการหลายฝ่ายตรวจสอบข้อเท็จจริงของเหตุรุนแรง²

จากผลคำตอบนี้จะเห็นว่า 2 จาก 5 เรื่องเป็นความต้องการการสร้างความปลอดภัย กล่าวคือ ข้อ (2) เป็นความปลอดภัยต่อพื้นที่ ส่วนข้อ (4) เป็นความปลอดภัยต่อบุคคล นอกจากนี้ หากพิจารณาคำตอบประเภท “ไม่รู้” กับ “ไม่ตอบ” จะเห็นว่าเรื่องการสร้างความปลอดภัยในชุมชน มีสัดส่วนของการจะตอบว่า “ไม่รู้” และ “ไม่ตอบ” น้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรการดำเนินการทั้งหมด ซึ่งอาจแปลความหมายได้ว่า การสร้างพื้นที่ปลอดภัยในชุมชนนอกจากจะเป็นความปรารถนาหลักประการหนึ่งของประชาชนแล้วยังเป็นมาตรการที่พวกเขาเห็นว่าสามารถสะท้อนความรู้สึกของตนออกมาได้อย่างเปิดเผย หรือเป็นมาตรการที่พวกเขาเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างชัดเจนโดยไม่ต้องตั้งข้อสงสัยอันใดเหมือนเช่นข้อมาตรการอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม “พื้นที่ปลอดภัย” (Safety Zone) เป็นคำที่ดูเหมือนจะเข้าใจง่ายและไม่มีความซับซ้อน แต่ในทางปฏิบัติแล้วพบว่า ฝ่ายที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความรุนแรงจังหวัดชายแดนภาคใต้กลับมีแนวโน้มที่จะให้คุณค่าความหมายกับคำดังกล่าวแตกต่างกันไปตามจุดยืนและน้ำหนักเน้นของตนเอง แต่จะนิยามอย่างไรก็แล้วแต่ พื้นที่ปลอดภัย ก็เป็นวาระโดดเด่นอันหนึ่งที่เคลื่อนตัวไปกับสถานการณ์ความรุนแรงและความพยายามสร้างสันติภาพใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ระยะหลังอย่างแนบแน่น

เมื่อพูดถึงการก่อตัวของประเด็นเรื่องพื้นที่ปลอดภัย นักวิชาการและผู้ติดตามสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวนหนึ่ง พยายามย้อนกลับไป

ปี พ.ศ.2554 โดยกล่าวว่า ความพยายามผลักดันการดำเนินมาตรการพื้นที่ปลอดภัยปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อได้มี "...การกำหนดพื้นที่หยุดยิง ใน อ.ยี่งอ อ.บาเจาะ และอ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส ระหว่างรัฐ กับกลุ่มผู้ที่มีความเห็นต่าง (ขณะนั้นคือ กลุ่ม PLML)"³ และต่อมาในปีแห่งการเริ่มต้นการพูดคุยสันติภาพอย่างเป็นทางการ คือ พ.ศ.2556 ได้มีการประกาศการหยุดยิง 40 วัน ในช่วงเดือนรอมฎอนข้อตกลงครอบคลุมพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และบางส่วนของ สงขลา ระหว่างวันที่ 10 ก.ค. ถึง 18 ส.ค.⁴

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การดำเนินการดังกล่าวเป็นพื้นที่หยุดยิงชั่วคราว (temporal ceasefire zone) มากกว่าพื้นที่ปลอดภัย (safety zone) เพราะมุ่งเพียงทดสอบความจริงใจ เจตจำนง ตลอดจนอำนาจควบคุมสั่งการของคู่ขัดแย้งอันเป็นขั้นตอนส่วนหนึ่งของการพูดคุย มิได้มีเป้าหมายยุติเหตุรุนแรงเชิงกายภาพโดยสิ้นเชิง หรือมุ่งขจัดความรุนแรงและเงื่อนไขของความรุนแรงในพื้นที่นั้นๆ ด้วยสันติวิธีแต่อย่างใด ซึ่งถ้าหากเรานับรวมพื้นที่หยุดยิงว่าเป็นพื้นที่ปลอดภัยด้วยแล้ว ที่ถูกต้องคือต้องถอยไป พ.ศ.2553 (มิใช่ 2554) ซึ่งมีการดำเนินการทางลับกำหนดพื้นที่หยุดยิงชั่วคราวในเขต อ.ระแงะ อ.ยี่งอ และ อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส ตั้งแต่ 10 มิ.ย. ถึง 10 ก.ค. ซึ่งกัสตุรีกล่าวว่ามีเป้าหมายเพื่อแสดงความจริงใจต่อรัฐบาลไทยเรื่องการเปิดเจรจาเกี่ยวกับอนาคตการเมือง พร้อมกับการพิสูจน์ว่า PMLM (Patani Malay

Liberation Movement) สามารถที่จะควบคุมพื้นที่และสั่งการกองกำลังที่ปฏิบัติการอยู่ในท้องถิ่นได้จริง⁵

ส่วนห้วงปัจจุบัน พื้นที่ปลอดภัย ปรากฏต่อหน้าพื้นที่สื่อสาธารณะอย่างเป็นทางการหลังจากที่คณะพูดคุยสันติสุขนำโดยพล.อ.อัศวิน เกิดผล ได้มีข้อเสนอ 3 ข้อ ไปยังกลุ่มมาราปาตานี ซึ่งหนึ่งข้อในนั้น คือ เรื่องพื้นที่ปลอดภัย ส่วนอีก 2 ข้อเป็นเรื่องของความยุติธรรมและการพัฒนา⁶ โดยแม้ทั้งคู่จะเห็นพ้องเรื่องพื้นที่ปลอดภัย⁷ แต่แนวทางและขั้นตอนไปสู่การคิดเรื่องนั้น นับเป็นวาระหนึ่งที่เห็นไม่ลงรอยกันมากในการพูดคุยสันติสุขเมื่อปลายเมษายน 2559⁸ ส่วนใน Track อื่น เราจะเห็นการขยับเคลื่อนของคณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้ (PAOW) อย่างต่อเนื่องอย่างน้อยตั้งแต่ปลาย พ.ศ.2558 ที่จะกดดันให้คู่ขัดแย้งพิจารณาเรื่องพื้นที่ปลอดภัยอย่างจริงจัง ภายใต้ข้อเสนอพื้นที่สาธารณะปลอดภัย โดยร่วมกันรณรงค์อย่างเข้มข้นในช่วงก่อนการพูดคุยสันติสุขเมื่อ 2 กันยายน 2559⁹ เราจึงกล่าวได้อีกแบบว่า พื้นที่ปลอดภัย เป็นประเด็นที่มีการสนทนาระหว่าง Track-1 กับ Track-2 และ -3 อย่างเด่นชัดและมีนัยสำคัญทางการเมืองอย่างยิ่ง

แต่พวกเขาพูดถึงพื้นที่ปลอดภัยแบบเดียวกันหรือไม่ นี่คือโจทย์ใหญ่ของงานวิจัยชิ้นนี้ ความรุนแรงอันยาวนานเป็นทศวรรษในปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่งผลให้การมีพื้นที่ปลอดภัยกลายเป็นประเด็นสำคัญไปโดยตัวของมันเอง และห้วงปัจจุบัน มีการขยับเคลื่อนเรื่องนี้จากหลายองค์กร

เครือข่าย โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีใช้คู่ขัดแย้งโดยตรงแต่เป็นเหยื่อของความรุนแรง ได้แก่ เด็กและสตรี นอกจากนี้ ประเด็นเรื่องพื้นที่ปลอดภัยยังเป็นหมุดใจกลางเรื่องหนึ่งในการกำหนดพลวัตกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุขระหว่างรัฐไทยกับมาราปาตานี ดังนั้น การศึกษาประเด็นเรื่องพื้นที่ปลอดภัยจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรความรู้สนับสนุนกระบวนการสันติภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในบริบทเวลาที่ตัวแสดงหลายฝ่ายต่างก็ผลักดันวาระ “สร้างพื้นที่ปลอดภัย” ในเชิงกายภาพ

หากแต่เป็นในภาษาและความหมายของตนเอง ซึ่งมีความแตกต่างกันค่อนข้างมากในเชิงแนวคิดและภาพการรับรู้ การย้อนกลับมาตั้งต้นจากการเปิดพื้นที่ให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และประมวลความเข้าใจอันหลากหลายต่อแนวคิดและความหมายของคำว่า “พื้นที่ปลอดภัย” จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เพื่อให้บทสนทนาของผู้คนต่อเรื่องนี้ปรากฏและนำพา “คู่สนทนา” ออกจากภาวะชะงักงัน (to break the deadlock) รอยต่อนี้เป็นขั้นตอนสำคัญยิ่งก่อนหน้าการจะสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้เกิดขึ้นได้จริงในทางรูปธรรม ต่อไป

2. เราจะพูดถึง “พื้นที่ปลอดภัย” อย่างไรให้หนุนเสริมกระบวนการ “สันติภาพ”

จากที่กล่าวถึงข้างต้น ขณะที่การผลักดันหรือเรียกร้องให้ผลักดันการสร้างพื้นที่ปลอดภัยมีความเข้มข้นอย่างมาก แต่ขณะเดียวกัน ความคิดเห็น ความรู้สึก และความกังวลต่อเรื่องนี้ โดยเฉพาะจากผู้คนในพื้นที่ซึ่งอยู่นอกขอบวงของเวทีพูดคุย กลับเป็นไปอย่างกระจัดกระจาย คำถามหลักในวันนี้จึงอาจไม่ได้อยู่ที่ละ “ท่า” พื้นที่ปลอดภัยขึ้นมาอย่างไร หากแต่อยู่ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องนี้ “คิดและพูด” ถึงพื้นที่ปลอดภัยอย่างไร เพราะมีอาจปฏิเสธได้ว่า ไม่ว่าพวกเขาจะมีส่วนร่วมในกระบวนการพูดคุยมากน้อยเพียงใดก็ตาม แต่การตัดสินใจใดใดระหว่างคู่ขัดแย้งย่อมเป็นการกำหนดชะตาชีวิตของผู้คนในพื้นที่

กล่าวอย่างถึงที่สุด งานชิ้นนี้จึงมุ่งสะท้อน “ความขาดตอน กระจัดกระจาย” ของการให้ความหมายเกี่ยวกับ “พื้นที่ปลอดภัย” โดยประมวลออกมาในรูปของบทสนทนาระหว่างพรรคชนะที่หลากหลาย ด้วยคาดหวังว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะเข้าใจภาพดังกล่าวก่อนที่จะทำการผลักดันในทางปฏิบัติได้

กระบวนการของงานชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ควบคู่ไปกับการจัดประชุมเฉพาะกลุ่ม (focus group) เพื่อรวบรวมข้อมูลและความเห็นจากการสนทนาอย่างเฉพาะเจาะจงกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละส่วน และเสริมด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

บุคคลบางท่านที่เป็นตัวแสดงสำคัญในกระบวนการสันติภาพปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่วงท่าที่กล่าวมานี้ขับเคลื่อนด้วยท่าทีของการคาดหวังให้ “พื้นที่ปลอดภัย” มีส่วนหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพ รวมทั้งเป็นพื้นที่เปิดกว้างให้ลุ่มเสียงต่างๆ ปรากฏขึ้นเพื่อจะถูกลบให้รวมส่วนอยู่ในการกำหนดและออกแบบพื้นที่ปลอดภัยให้กับชีวิตของพวกเขาเอง ท่าทีแบบนี้จำเป็นต้องอิงอยู่กับฐาน**แนวคิดเรื่องความรุนแรงและสันติภาพ**อย่างแนบแน่น

แนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงและสันติภาพ

หากการสร้างพื้นที่ปลอดภัยหมายถึงการปลอดภัยจากความรุนแรง จุดแรกของการตั้งต้นทำความเข้าใจเรื่องนี้ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรง เพราะโดยปกติแล้ว สังคมมักมองเห็นความรุนแรงเพียงที่ปรากฏรูปออกมาในเชิงพฤติกรรมที่ปะทะกันระหว่างมนุษย์ ซึ่งการขับเคลื่อนประเด็นสร้างพื้นที่ปลอดภัยก็ดูเหมือนจะมีแนวความคิดไปในแบบแผนไม่ต่างกัน คือ ให้น้ำหนักกับการเป็นพื้นที่ “ปลอดภัยจากภัยของความรุนแรงทางกายภาพ” โดยมุ่งยับยั้งความรุนแรงต่อ “ตัวบุคคล” และ “สถานที่” เป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ความรุนแรงโดยทั่วไป รวมทั้งในส่วนของพื้นที่ปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้ถูกขับเคลื่อนด้วยความรุนแรงทางกายภาพหรือสิ่งที่โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) เรียกว่า “ความรุนแรง

ทางตรง” (direct violence) เพียงอย่างเดียว หากแต่มีมิติซับซ้อนความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) ด้วย¹⁰ โจทย์ที่น่าสนใจก็คือ เราจะสามารถสร้างพื้นที่ปลอดภัยจากความรุนแรงทางตรงได้โดยหลีกเลี่ยงที่จะผนวกเอาการรับประกันความปลอดภัยจากความรุนแรงอีกสองลักษณะได้หรือไม่

คำถามดังกล่าวพันอยู่กับความเข้าใจต่อแนวคิดเรื่องสันติภาพด้วยเช่นกัน หากตั้งต้นจากแนวคิดของโยฮัน กัลตุง จะพบว่าสันติภาพนั้นมีสองลักษณะ คือ สันติภาพเชิงลบ (negative peace) อันหมายถึง ภาวะปลอดภัยจากการประทุษร้ายและทำร้ายร่างกายกันในเชิงกายภาพ และสันติภาพเชิงบวก (positive peace) อันหมายถึง ภาวะปราศจากความรุนแรงในทุกลักษณะ ด้วยการที่สังคมก่อรูปทัศนคติ บรรยากาศ สถาบัน โครงสร้างที่สถาปนาและรักษาไว้ซึ่งสันติภาพที่ยั่งยืนบนฐานของการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรม และความเท่าเทียม¹¹ สันติภาพเชิงบวกจึงไม่ใช่เพียงภาวะปลอดภัยจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่เกี่ยวกับการปลอดความรุนแรงทุกลักษณะ ในฐานะที่มันหมายถึง “การปรากฏดำรงอยู่ของระบบแห่งการเกื้อกูลอาศัยและเที่ยงธรรมในความสัมพันธ์ระหว่างมวลมนุษย์”¹²

ความเข้าใจสันติภาพแบบนี้ตั้งโจทย์คำถามเพิ่มเติมให้กับการสร้างพื้นที่ปลอดภัยว่า เป็นไปได้จริงหรือที่เราจะสร้างพื้นที่ปลอดภัยโดยหมายถึง

เพียงการเป็นพื้นที่สันติภาพเชิงลบ และเพิกเฉยหรือให้ความสำคัญลำดับรองกับการสถาปนาสันติภาพเชิงบวก เป็นไปได้จริงหรือที่การสร้างพื้นที่ปลอดภัยจะสำเร็จได้ด้วยการทำเพียงรับประกันการไม่ทำร้ายร่างกาย แต่ไม่ครุ่นคิดเพียงพอถึงการสร้างพื้นที่ที่ให้หลักประกันสิทธิในความต้องการพื้นฐาน ความอยู่รอด ชีวิตที่ดี เสรีภาพ และการปกป้องอัตลักษณ์ อันเป็นรูปธรรมหนึ่งของสิ่งที่กลดุงเรียกว่า “direct positive peace”¹³ กล่าวอย่างถึงที่สุดคือ เป็นไปได้มากน้อยเพียงใดที่เราจะนึกถึงการสร้างพื้นที่ปลอดภัย (safety zone) โดยไม่ต้องคำนึงถึงการสร้างพื้นที่สันติภาพ (peace zone)

เข็มทิศแห่งแนวคิดและข้อคำถามเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยจะใช้เป็นหลักหนึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลและส่งต่อไปยังวงประชุมกลุ่มย่อยในโอกาสต่างๆ ได้ขบคิดและหาคำตอบที่สอดคล้องและเป็นไปได้สำหรับพื้นที่ปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่อไป

บทที่ 2

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับประชุมเฉพาะกลุ่มกับบางภาคส่วนและสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ¹⁴ ผลลัพธ์ขั้นแรกสะท้อนว่า เมื่อพูดถึง “พื้นที่ปลอดภัย” มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างกันอย่างน้อย 3 เจตความหมาย ได้แก่ พื้นที่สาธารณะปลอดภัย พื้นที่ปลอดภัยภายใต้กรอบโครงการประชารัฐร่วมใจ และพื้นที่สันติ จากนั้น ผู้วิจัยทำการยกร่างความหมายอันแตกต่างดังกล่าวให้อยู่ในรูปของ “ตัวแบบกึ่งประยุกต์ใช้จริง” ประมวลทั้ง 3 ตัวแบบเข้าไปในเอกสารเดียวกันที่เรียกว่า “สมุดประเด็น” (issue book) อันจะใช้เป็นเครื่องมือสำหรับจัดกระบวนการประชุมเฉพาะกลุ่มเพื่อให้เห็นและตัดสินใจให้น้ำหนักกับตัวแบบทั้งสาม หรือทางเลือกความหมายอื่นๆ เกี่ยวกับพื้นที่ปลอดภัย โดยกิจกรรมของแต่ละวงประชุมเฉพาะกลุ่มจะประกอบด้วย 2 กิจกรรมหลัก คือ การสนทนาในลักษณะปรึกษาหารือเพื่อสะท้อนความคิดเห็น และความรู้สึกลอกออกมาอย่างเปิดกว้างเสรี กับการทำ “Dotmocracy” อันหมายถึงกระบวนการที่ผู้เข้าร่วมจะได้รับสติ๊กเกอร์คนละ 5 ดวง จากนั้น นำไปแปะที่ประเด็นที่เห็นด้วยหรือชื่นชอบโดยจะเป็นในตัวแบบใดก็ได้ รวมทั้งสามารถเลือกกระจายน้ำหนักตามความชอบ หรือเลือก

เทศะแนกระจุกอยู่ประเด็นใดประเด็นหนึ่งก็ได้โดยเสรี¹⁵ ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวผู้วิจัยทำการขับเคลื่อนในจำนวนทั้งสิ้น 6 เวที ดังนี้

	กลุ่มที่ร่วมประชุม	วันที่	สถานที่
1	คณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้	8 ต.ค. 59	ปัตตานี
2	นักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้	26 ต.ค. 59	ยะลา
3	ภาคประชาสังคมชายแดนใต้	29 ต.ค. 59	ยะลา
4	กำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้	30 ต.ค. 59	ยะลา
5	เจ้าหน้าที่ กอ.รมน.ภ.4	1 พ.ย. 59	ปัตตานี
6	กลุ่มไทยพุทธ	29 พ.ย. 59	ปัตตานี

ส่วนเนื้อหาของพื้นที่ปลอดภัยทั้ง 3 ตัวแบบ ในสมุดประเด็น มีดังนี้

ตัวแบบที่ 1: พื้นที่สาธารณะปลอดภัย

1.1 หลักการและเหตุผล

ตัวแบบนี้ถูกผลักดันมากจากคณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้ (PAOW) ด้วยข้อเท็จจริงว่า ความรุนแรงในปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ลากยาวมาเป็นทศวรรษนั้น ได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อผู้คนที่อาศัยใช้

ชีวิตอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้หญิง เด็ก รวมถึงประชาชน กลุ่มเปราะบาง กลุ่ม PAOW ได้เสนอว่า เพื่อกันเอากการดำเนินชีวิตของผู้หญิง รวมทั้งพลเรือนทั่วไป ออกจากการเป็นเป้าของความรุนแรง จำเป็นจะต้อง หนุนเสริมการสร้างหลักประกันความปลอดภัยให้กับ ‘พื้นที่สาธารณะ’ อัน หมายถึง พื้นที่ที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกันในชีวิตประจำวัน เพื่อประกอบ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งพื้นที่ที่มีความสำคัญสูงสุด สี่อันดับแรกคือ ตลาด ถนน โรงเรียน และสถานประกอบศาสนกิจของทุก ศาสนา

1.2 สิ่งที่ต้องทำ

(1) **ผู้ใช้อำลังอาวุธทุกฝ่าย**ยุติการก่อเหตุเหตุรุนแรงและปฏิบัติการ ทางทหารในพื้นที่สาธารณะ พร้อมประกาศให้เป็นเขตปลอดอาวุธ โดยอาจ พิจารณานำแนวคิดในกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศมาเป็นแนวทาง แสวงหาทางออกจากความขัดแย้งด้วยวิธีการทางการเมือง ให้คู่ขัดแย้งนำ ประเด็นพื้นที่สาธารณะปลอดภัยของผู้หญิงเป็นวาระสำคัญในการพูดคุย พร้อมกับเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงภาคประชาสังคมได้ทำงานอย่างปลอดภัยและ เป็นอิสระ

(2) **หน่วยงานภาครัฐและฝ่ายความมั่นคง** เพิ่มและปรับปรุง มาตรการรักษาความปลอดภัยในพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะจุดเสี่ยงให้มี ประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของคนในพื้นที่ กำนันฐานที่ตั้งและ

เจ้าหน้าที่ทหารให้มีระยะห่างกับพื้นที่สาธารณะมากขึ้น แล้วเปิดพื้นที่สำหรับ กลไกดำเนินงานหลายฝ่าย (multilateral) รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนและ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับพื้นที่สาธารณะนั้น ซึ่งครอบคลุมถึง อส. และ ชรบ. ตลอดจนสนับสนุนอุปกรณ์ รปภ. ให้กับกลไกของพื้นที่ที่กล่าวถึงนี้มากขึ้น เช่น กล้องซีซีทีวี วิทยุสื่อสาร กรวยไฟกะพริบ แฝงกัน เป็นต้น โดยพื้นที่สาธารณะ ปลอดภัยแต่ละประเภท จะมีรายละเอียดของมาตรการที่แตกต่างกัน¹⁶

(3) **ชุมชน กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายภาคประชาสังคม** **ชายแดนใต้** ร่วมสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยของผู้หญิง สนับสนุนบทบาท ของผู้หญิงในกระบวนการสร้างสันติภาพ และมีส่วนร่วมและช่วยกันพัฒนา มาตรการรักษาความปลอดภัยในพื้นที่สาธารณะตามบริบทพื้นที่

1.3 อุปสรรค

(1) อาจไม่ได้รับการตอบสนองจากคู่ขัดแย้งอย่างจริงจัง เพราะ ประเด็นนี้เกี่ยวพันกับอำนาจต่อรอง รวมทั้งฐานความชอบธรรม (และการบ่อน-ทำลายความชอบธรรม) ของทั้งสองฝ่าย

(2) อาจไม่สามารถส่งเสริมให้ชุมชนบางแห่งรักษาความปลอดภัย พื้นที่สาธารณะในพื้นที่ตนเอง เพราะความกังวลต่อความไม่ปลอดภัยจาก การแสดงบทบาทหลักในเรื่องดังกล่าว

(3) ความขาดแคลนของชุมชนในด้านทรัพยากรสำหรับรักษา
ความปลอดภัย

1.4 สิ่งที่ต้องแลก

(1) ข้อเสนอพื้นที่สาธารณะปลอดภัยวางอยู่บนฐานความชอบธรรม
ที่ร่วมวย โดยเฉพาะจากหลักของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ส่วน
ปัญหาปาดานี้มีมิติหนึ่งของการต่อสู้คือการเป็นสงครามจิตวิทยาที่เกี่ยวพัน
กับการแย่งชิงมวลชนผ่านยุทธศาสตร์เอาชนะและควบคุมจิตใจประชาชน
พื้นที่สาธารณะที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยจะมีความเสี่ยงตกเป็นพื้นที่
เล่นชั้นเลิศของสงครามจิตวิทยา ซึ่งขมวดปมอยู่ที่เรื่องการสร้าง/บ่อนทำลาย
ความชอบธรรมของคู่ขัดแย้ง การสร้างกลไกที่เป็นกลางในการกำกับกติกา
พื้นที่สาธารณะปลอดภัย โดยเฉพาะในมิติของตรวจสอบข้อเท็จจริง/ ค้นหา
ความจริงและผลักดันให้เกิดการลงโทษในความเป็นไปได้ต่างๆ จึงเป็น
ประเด็นที่ต้องครุ่นคิดอย่างละเอียดและเป็นรูปธรรมในขั้นต่อไป

(2) ความขาดแคลนของชุมชนในด้านทรัพยากรสำหรับรักษา
ความปลอดภัย เช่น กล้องซีซีทีวี วิทยุสื่อสาร กรวยไฟกะพริบ แผงกัน
เทคนิควิธี ฯลฯ จะนำไปสู่สมการการต้องพึ่งพิงการสนับสนุนและการเป็นพี่เลี้ยง
จากรัฐ จึงหลีกเลี่ยงได้ยากที่จะถูกมองเป็นความร่วมมือสองฝ่ายเพื่อรุกคืบ
ทางการเมืองต่อฝ่ายผู้เห็นต่างจากรัฐ และอาจโน้มนำพื้นที่สาธารณะรวมทั้ง
กลไกเหนือพื้นที่เหล่านั้นเข้าผูกพันในสถานการณ์ความรุนแรงมากขึ้นกว่าเดิม

หากไม่สามารถจัดวางดุลยภาพเกี่ยวกับความเป็นกลางในโครงสร้างและปฏิบัติการของกลไกบริหารความปลอดภัยในพื้นที่สาธารณะได้ดีเพียงพอ

ตัวแบบที่ 2: พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ

2.1 หลักการและเหตุผล

ตัวแบบที่สองเริ่มต้นจากการนิยามพื้นที่ปลอดภัยว่าเท่ากับพื้นที่ที่ไม่มีเหตุรุนแรง ปราศจากการใช้อาวุธ สมาชิกชุมชนในพื้นที่ที่มีความเข้าใจเห็นใจกัน และไม่มีคู่ขัดแย้งในพื้นที่ โดยกำหนดเป้าหมายอุดมคติไว้ว่าจะต้องเป็นพื้นที่ที่รับประกันความปลอดภัยจากภัยคุกคาม ประชาชนมีการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสันติ สงบสุข และยั่งยืน ตัวแบบนี้เป็นผลสืบเนื่องจากการประเมินสภาพการณ์ของรัฐว่าในระยะปัจจุบัน รัฐกับภาคประชาชนมีขีดอำนาจมาก ในขณะที่ฝ่ายผู้คิดต่างจากรัฐมีอำนาจน้อยลง จึงเป็นช่วงเวลาเหมาะสมต่อการรื้อคืบ โดยให้ภาคประชาชนซึ่งเป็นคนในเป็นผู้เล่นหลัก ทั้งนี้ อาจจำแนกออกได้เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่อยู่คงที่ เช่น อาคาร สถานที่ที่ผู้คนใช้ร่วมกันอยู่ประจำ และ/หรือ มีความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ กับพื้นที่ปลอดภัยที่เคลื่อนไหว เช่น การจัดกิจกรรม งานประเพณีต่างๆ กล่าวอย่างกระชับ พื้นที่ปลอดภัยในตัวแบบนี้เป็นส่วนหนึ่งภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจสร้างอำเภอสันติสุข¹⁷ นั่นเอง

2.2 สิ่งที่ต้องทำ

ผืนีกกำลังร่วมกัน 3 ฝ่าย ประกอบด้วย **ภาครัฐ** (ตำรวจ ทหาร ฝ่ายปกครอง), **ภาคประชาชน** (ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น), และ **กลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐ** มา "ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมประเมินผล" ตามยุทธศาสตร์ประชาชนมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน โดยกำหนดให้ศูนย์ปฏิบัติการอำเภอ ที่มีนายอำเภอเป็นหัวหน้าศูนย์ เป็นศูนย์กลางการทำงานในระดับพื้นที่ มี**ผู้ว่าราชการจังหวัด** ซึ่งเป็นผู้อำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดเป็นผู้ขับเคลื่อนแผนงาน มีหน่วยเฉพาะกิจหมายเลข 2 ตัว หน่วยเฉพาะกิจทหารพราน และสถานีตำรวจภูธรประจำพื้นที่ ร่วมปฏิบัติงานในลักษณะบูรณาการ โดยเมื่อ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ได้มีการนำร่องอำเภอสันติสุขไปแล้ว 5 อำเภอ ได้แก่ อ.บาเจาะ และ อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส, อ.หนองจิก จ.ปัตตานี, อ.ยะหา จ.ยะลา และ อ.นาทวี จ.สงขลา กลไกดังกล่าวมุ่งทำ 3 งานหลักที่จะต้องดำเนินการไปพร้อมกัน ประกอบด้วย

(1) **งานสร้างพื้นที่ปลอดภัยอย่างยั่งยืน** เน้นการสร้างชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็ง ปลอดภัยร้าย ปลอดภัยเสพติด โดยมีผู้นำท้องที่และผู้นำศาสนาเป็นศูนย์กลาง มี 4 งานสำคัญ คือ งานบังคับใช้กฎหมายตามแนวทางสันติวิธี เช่น การใช้มาตรการจากเบาไปหาหนัก การมีส่วนร่วมของผู้นำศาสนา ผู้นำในท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น และเครือข่ายในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ เพื่อความโปร่งใส เป็นธรรม และตรวจสอบได้, งานควบคุมพื้นที่ และ

ทำหมู่บ้านให้ปลอดภัย, งานขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ประชาชนมีส่วนร่วม โดยการนำกำลังภาคประชาชนออกมาดูแลพื้นที่ ตามแผนรักษาความปลอดภัย ตำบล พร้อมๆ กับการเสริมสร้างศักยภาพและเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชูรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) และชุดควบคุมตำบล (ชคต.) และงานป้องกันและแก้ไขปัญหาย้ายแทรกซ้อน เช่น การป้องกันและปราบปรามธุรกิจผิดกฎหมาย การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด รวมทั้งการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม

(2) **งานการเมือง** มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ช่วยเหลือจนเจือ เชิญชวนมาแก้ปัญหาร่วมกัน เช่นงานขับเคลื่อนการเสริมสร้าง**ความเข้าใจ**ต่อกลุ่มผู้คิดเห็นต่างจากรัฐ โดยขอความร่วมมือจากผู้นำศาสนา นักการเมือง องค์กรภาคประชาสังคม และองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นตัวกลางเชื่อมความสัมพันธ์

(3) **งานพัฒนา** มุ่งหมายเพื่อพัฒนาโดยโครงการของรัฐถึงระดับครอบครัว ถึงตัว ถึงความคิด ให้เกิดความรู้สึกรว่ารัฐดูแลและไม่ทอดทิ้ง โดยมีงานสำคัญที่จะต้องเร่งรัดพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในพื้นที่ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี 8 งาน อาทิเช่น งานพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ตอบสนองต่อความต้องการและความเดือดร้อนของพี่น้องประชาชนเป็นรายครอบครัว, งานส่งเสริมและพัฒนากลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดเล็ก (SME) และ โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ เป็นต้น งาน

พัฒนาตามศักยภาพพื้นที่ เช่น การจัดตั้งโรงงานแปรรูปยางพารา การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ระบบสาธารณูปโภค และโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น

2.3 อุปสรรค

(1) อาจไม่ได้รับความร่วมมือจากหมู่บ้าน/ชุมชนเป้าหมายมากเท่าที่ควร ด้วยความกังวลต่อความไม่ปลอดภัยจากการแสดงบทบาทเชิงรุกมากขึ้นของชุมชนเอง

(2) ปัญหาที่ปรากฏบ่อยครั้งในงานบริหารนโยบายสาธารณะแทบทุกที่ คือ ปัญหาการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ (Policy Implementation) สิ่งที่ต้องระมัดระวัง คือ การสื่อสารและบริหารนโยบายกับการปฏิบัติให้สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะหลายครั้งของความล้มเหลวเกิดขึ้นจาก ‘ยุทธวิธี’ กลับไปล้ม ‘ยุทธศาสตร์’ เสียเอง

(3) สืบเนื่องจากข้อ (2) “การแตกแถว” ของกำลังพลระดับพื้นที่ที่จะเป็นกลไกรักษาความปลอดภัยหลักมากขึ้น อาจเป็นปัจจัยเสี่ยงสร้างเงื่อนไขหากไม่มีการออกแบบระบบควบคุมบังคับบัญชาที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ รวมทั้งไม่กำหนดบทลงโทษและทำการลงโทษจริงในระดับที่เทียบเท่าการดำเนินคดีพลเรือนที่ก่ออาชญากรรม

2.4 สิ่งที่ต้องแลก

แม้ตัวแบบนี้จะประกาศการทำงานร่วมกัน 3 ฝ่าย คือ รัฐ ประชาชน และกลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐ แต่ในทางปฏิบัติ ถูกตีความไม่ยากกว่าเป็นการร่วมมือ 2 ฝ่าย คือ รัฐกับภาคประชาชน เพื่อรุกคืบกดดันฝ่ายของผู้เห็นต่างฯ เพราะในกรอบการทำงานร่วมกันตามตัวแบบนี้ ผู้เห็นต่างฯ เข้าร่วมทำงานในกรอบกติกาที่รัฐมีอำนาจนำ และในกลไกที่รัฐเป็นเจ้าของภาพระยะเวลานั้นจึงจะพิสูจน์ ‘ความจริงใจ’ ของกระบวนการตามตัวแบบนี้ได้ แต่กระนั้น ระหว่างการเดินทางของเวลา อาจมีความเสี่ยงของการทำทลายด้านทานการรุกคืบพื้นที่อิทธิพลของฝ่ายรัฐ โดยมีเป้าหมายคู่ขัดแย้ง คือ ภาคประชาชนที่ทำงานร่วมกับรัฐในระดับพื้นที่ซึ่งอาจมองว่าไม่ได้มีความเป็นกลาง หากแต่เป็น ‘agency’ ของรัฐ เช่น อส. ชรบ. ดังนั้น ความสำเร็จของตัวแบบนี้จึงอาจต้องยอมเสี่ยงกับการกระจายตัวของความรุนแรงลงสู่ระดับรากหญ้ามากขึ้น คู่ขนานไปกับความเป็นไปได้ที่พลเรือนจะเข้าถึงอาวุธมากขึ้น

3. ตัวแบบที่ 3: พื้นที่สันติ

3.1 หลักการและเหตุผล

ในขณะที่พื้นที่ปลอดภัยตามแนวทางที่หนึ่งและสองให้น้ำหนักสำคัญกับพื้นที่ในความหมายทางกายภาพ ขณะเดียวกัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ทั้ง เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ ตลอดจนทั้งภาคประชาสังคมบางส่วนกลับพูดถึงคุณลักษณะนามธรรมของพื้นที่ปลอดภัย เช่น การรับประกันคุณค่าสิทธิมนุษยชน การเปิดกว้างและผนวกรวม (openness & inclusion) การทำงานหลายฝ่าย (multilateral) ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญร่วมส่วนอยู่ในคำดังกล่าวด้วย¹⁸

การครุ่นคิดถึงพื้นที่ปลอดภัยในเชิงกายภาพ เพียงลักษณะเดียว จึงอาจไม่เพียงพอต่อการแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งรุนแรงถึงตาย ในเมื่อปมแห่งการก่อตัวของความรุนแรงนั้นขมวดอยู่ในเรื่องความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรมซึ่งไม่เปิดเผยตัวเองออกมาให้จับต้องมองเห็นในทางกายภาพ¹⁹

ตัวแบบนี้สามนี้ตอบสนองด้วยการนำเสนอ “พื้นที่สันติ” (Zones of Peace; ZoP) ซึ่งมุ่งทำให้ความขัดแย้งกลายเป็นสถาบัน (institutionalization of conflict) โดยยอมรับให้ความขัดแย้งยังคงสามารถดำเนินได้ต่อไป แต่ภายใต้กฎเกณฑ์กติกาบางอย่าง²⁰ และไม่เพียงมุ่งจำกัดความรุนแรงต่อสถานที่และตัวบุคคลเท่านั้น หากแต่มุ่งเป็นมาตรการหนึ่งในการกระบวนการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี พร้อมกับมุ่งหวังที่จะเพิ่มอำนาจ (empowerment) ให้กับชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งรุนแรง บนหลักคิดสำคัญคือ เราไม่อาจมี Safety zone หากไม่รับประกัน Safety voice

3.2 สิ่งที่ต้องทำ

(1) **ชุมชนร่วมมือกับหน่วยงานที่เป็นกลาง** ทำการโน้มน้าวเชิงศีลธรรมและเจรจาต่อรองกับคู่ขัดแย้งในระดับพื้นที่/ปฏิบัติการ เพื่อนำไปสู่การประกาศพื้นที่สันติโดยชุมชน

(2) **ชุมชนเป็นกลไกแกนในการเฝ้าระวังตรวจสอบสถานการณ์** โดยร่วมมือกับ**หน่วยงานที่เป็นกลาง** รวมทั้ง**ตั้งคณะทำงาน 3 ฝ่าย** ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่รัฐ ภาคประชาชน และกลุ่มผู้คิดต่างจากรัฐ ทำหน้าที่ติดตามสถานการณ์ในพื้นที่และพิสูจน์ตัวผู้กระทำการก่อเหตุรุนแรงในพื้นที่ปลอดภัยที่กำหนด

(3) ภารกิจหลักของกลไกมี 3 เรื่องหลัก คือ **หนึ่ง** ควบคุมกำกับการเคลื่อนไหวของบรรดากลุ่มที่ติดอาวุธ และแสวงหาโอกาสก้าวออกจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นชุมชนของตนเอง **สอง** ส่งเสริมการพูดคุยสานเสวนาและความเป็นพหุนิยมภายในพื้นที่สันติเพื่อหนุนเสริมการสร้างสันติภาพ และ **สาม** สนับสนุนการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจเพื่อก้าวไปสู่สันติภาพและความมั่งคั่งที่ยั่งยืน²¹

3.3 อุปสรรค

(1) ความสำเร็จของพื้นที่สันติในแนวทางตัวแบบนี้ขึ้นอยู่กับอย่างมากกับการที่ชุมชนต้องร่วมมือกับ “หน่วยงานเป็นกลาง” ซึ่งปัจจุบัน หลายฝ่ายที่

เข้ามาเกี่ยวข้องในสถานการณ์ปัญหาปาดานีก็ยังคงถูกตั้งคำถามที่ต้องพิสูจน์ในเรื่องนี้อยู่พอสมควร เหตุผลส่วนหนึ่งก็เพราะสถานการณ์ปาดานีมีมิติของการสู้รบทางความคิด การระงับหรือลดระดับความเข้มข้นของงานปฏิบัติการจิตวิทยาต่อสถาบันวิชาการ กลุ่มภาคประชาสังคม องค์กรต่างชาติ และองค์กรระหว่างประเทศลงบ้าง รวมทั้งเลิกใช้สถาบันและบุคคลทางศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมืองของตนเอง จะช่วยเอื้อบรรยากาศที่รังสรรค์หน่วยงานที่เป็นกลางในระดับที่หลายฝ่ายยอมรับได้ขึ้นมาได้

(2) สถานการณ์ความรุนแรงในปาดานีมีลักษณะดัดข้ามเส้นภูมิศาสตร์ทางการปกครอง การสร้างพื้นที่สันติขึ้นจากชุมชนเองอาจเป็นกลไกบรรเทาการก่อเหตุรุนแรงภายในชุมชนได้ แต่อาจไม่สามารถระงับยับยั้งการก่อเหตุจากภายนอก หรือการใช้ชุมชนเป็นฐานปลอดภัยเพื่อไปก่อเหตุภายนอกได้ อย่างไรก็ตาม ความเป็นไปได้ตรงนี้มีใช้เรื่องน่าแปลกใจหากจะเกิดขึ้น แต่เหตุใหญ่ใจความสำคัญคือ กลไกที่ตั้งขึ้นของพื้นที่สันติจะต้องมีความเป็นกลางในระดับที่ยอมรับได้ รวมทั้งมีความสามารถระบุ (identifying) ตัวแสดงที่ใช้ความรุนแรง และเปิดเผยออกมาได้

3.4 สิ่งที่ต้องแลก

การขับเคลื่อนตามตัวแบบนี้จะมีผลทำให้ “ชุมชน” ผงาดขึ้นเป็นอีกหนึ่งตัวแสดงทางการเมืองที่มีอำนาจต่อรองมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา ในสถานการณ์ปาดานี แต่การเข้าผูกพันแน่นหนาขึ้นในการเมืองอันยุ่งยาก

ของปาตานี ก็สร้างความเสี่ยงในการเผชิญกับอันตรายมากกว่าเก่า เช่น ฝ่ายรัฐอาจมองชุมชนหนึ่งๆ ว่าเป็นฝ่ายเดียวกับกลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐ ส่วนฝ่ายผู้เห็นต่างจากรัฐซึ่งติดอาวุธก็อาจมองชุมชนเดียวกันว่ากำลัง 'hijack' การต่อสู้ที่พวกเขาลงทุนลงแรงไป เป็นต้น ชุมชนจึงอาจต้องเผชิญแรงเสียดทานจากคู่ขัดแย้งทั้งสองฝั่ง การศึกษาวิจัยเพื่อแสวงหาปัจจัยองค์ประกอบอันเหมาะสมต่อการเลือกกำหนดชุมชนต้นแบบ/นำร่องพื้นที่สันติจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำเป็นขั้นต่อไป ในขณะที่การยึดมั่นความเป็นพื้นที่กลาง (neutrality) รวมทั้งเปิดกว้างและผนวกรับ (openness & inclusion) กิจกรรมทางการเมืองอย่างสันติของฝ่ายต่างๆ เป็นเงื่อนไขขององค์ประกอบสำคัญที่พื้นที่สันติจำเป็นต้องมี

บทที่ 3

ผลการวิจัย: บทสนทนาเกี่ยวกับ “พื้นที่ปลอดภัย”

ผู้วิจัยรวบรวมสัมเสียดังอันสะท้อนความหมายของ “พื้นที่ปลอดภัย” ในบทสนทนาของวงประชุมกลุ่มย่อย 6 กลุ่มซึ่งมี “สมุดประเด็น” เป็นวัตถุหลักของการสนทนา ผลลัพธ์ปรากฏออกมาเป็นความกระจัดกระจายของพรรณนาตลอดทั้งแผงซึ่งความกังวลไม่น้อยกับพลวัตของการขับเคลื่อน “พื้นที่ปลอดภัย” ในปาดานิ/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยอาศัยอำนาจของการเป็นผู้ประพันธ์หนังสือเล่มนี้ ทำการประมวลการให้ความหมายของผู้มีส่วนอยู่ในบทสนทนา กลุ่มต่างๆ ออกเป็น 6 ประเด็นสำคัญ: (1) เงื่อนไขเบื้องต้นก่อนการทำพื้นที่ปลอดภัย (2) บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 1 พื้นที่สาธารณะปลอดภัย (3) บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 2 พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ (4) บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติ (5) บทสนทนาต่อภาพรวมของประเด็นพื้นที่ปลอดภัย และ (6) ปัจจัยแห่งความสำเร็จหรือประเด็นอื่นที่ผู้เข้าร่วมเห็นว่าสำคัญกว่าเรื่องพื้นที่ปลอดภัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะถกทอดการแสดงความเห็นในต่างกรรม ต่างวาระ จากต่างบุคคลร้อยเรียงต่อเนื่องกันในกรณีที่กำลังพูดถึงประเด็นเดียวกัน

ตอนสุดท้ายของบทนี้ จะเป็นการนำเสนอผลการทำกิจกรรมอีกส่วน ในแต่ละวงประชุมเฉพาะกลุ่ม นั่นคือ การทำ Dotmocracy อันเป็นการ

สะท้อนความคิดเห็นของกลุ่มต่างๆ ออกมาในรูปแบบที่พอจะวัดอุณหภูมิได้ ว่าแต่ละวงประชุมนั้นให้น้ำหนักกับตัวแบบใด หรือเรื่องใดเป็นพิเศษ เมื่อกำลังสนทนาถึง “พื้นที่ปลอดภัย”

1. เงื่อนไขเบื้องต้น (precondition) ก่อนการทำพื้นที่ปลอดภัย

บทสนทนาเรื่องนี้ปรากฏชัดจากวงประชุมเฉพาะกลุ่มภาคประชาสังคม ผู้เข้าร่วมหลายท่านมีข้อวิพากษ์ค่อนข้างชัดเจนว่า “การสร้าง” พื้นที่ปลอดภัยเป็นโครงการที่ดูเหมือนมีความพยายามนำเสนอ ผลักดัน และดำเนินการไปในทางปฏิบัติอย่างรวบรัดเร่งรีบมากเกินไป ทั้งที่มีเรื่องที่ต้องพิจารณาก่อนหลายประการอันจะเป็นเหมือนสภาพเงื่อนไขเบื้องต้น (precondition) ที่ต้องกำหนดขึ้นก่อนการคิดเรื่องการสร้างพื้นที่ปลอดภัย **เงื่อนไขเบื้องต้นที่สำคัญคือเรื่อง ความเข้าใจต่อสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่** อันเป็นบริบทแวดล้อม (context) ของการ “จะ” เสนอสร้างพื้นที่ปลอดภัย (content) ดังนี้²²

1.1 ความรุนแรงในปาดานิ/ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะคล้ายกับสงครามอสมมาตร (asymmetric warfare) ที่ฝ่ายรัฐมีทรัพยากรและขีดอำนาจในการสู้รบที่เหนือกว่าฝ่ายผู้เห็นต่างจากรัฐอย่างมหาศาล ส่งผลให้ปฏิบัติการทางการทหารของฝ่ายที่ด้อยกำลังกว่าจำต้องกระทำในรูปของ

การรบนอกแบบแผนกฎเกณฑ์สงครามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในบริบทแบบนี้ การกดดันเรียกร้องให้ทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายผู้เห็นต่างจากรัฐจึงเป็นเรื่อง ไม่สมเหตุสมผลอยู่พอสมควร คำถามสำคัญที่จะคลี่คลายให้เห็นทางไปสู่การ “จะ” สร้างพื้นที่ปลอดภัยคือ “เรามีข้อแลกเปลี่ยนอะไรไปเสนอให้กับฝ่าย ผู้เห็นต่างจากรัฐเพื่อให้เขายุติปฏิบัติการทางการทหาร ต่อ/ใน พื้นที่ที่เรา กำหนดร้องขอให้เป็นเขตปลอดภัย”

ประเด็นสืบเนื่องคือ ดังนั้นแล้ว ในเบื้องต้นเราจำเป็นต้องเข้าใจก่อน ว่า การผลักดันข้อเสนอฟื้นที่ปลอดภัยนั้นเป็นการกระทำภายใต้บริบท แวดล้อมของการต่อสู้โดยใช้ความรุนแรงระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายผู้เห็นต่างจากรัฐ และเมื่อพิจารณากระแสในปัจจุบันจะเห็นว่า ข้อเสนอพื้นที่ปลอดภัยไป สอดคล้องกับเป้าหมายและยุทธศาสตร์การต่อสู้ของฝ่ายรัฐอย่างแนบแน่น ดังนั้น หากจะเคลื่อนไหวผลักดันการสร้างพื้นที่ปลอดภัย ต้องครุ่นคิดอย่าง ละเอียดรอบคอบว่าจะเคลื่อนอย่างไรไม่ให้ประเด็นถูกคู่ขัดแย้งนำไปใช้ แสวงประโยชน์เป็น “แท็กติก” กดดันต่อสู้เพื่อเอาชนะอีกฝ่าย

1.2 การนิยามพื้นที่ปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ชัดเจน
ว่าเป็น “พื้นที่สงคราม” หรือ “พื้นที่ขัดแย้ง” เพราะหลักการ รูปแบบ และ กลไกของการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในทั้งสองบริบทนั้น มีความแตกต่างกัน

1.3 วงประชุมหลายกลุ่มมีความเห็นไปในทางเดียวกันว่า “ไม่ว่าจะผลักดันข้อเสนอพื้นที่ปลอดภัยในตัวแบบใดก็ตาม เงื่อนไขหลักของการทำ คือ จะต้องใช้กระบวนการรับฟังและผลักดันตามเสียงสะท้อนของคนตัวเล็ก-ตัวน้อยในระดับหมู่บ้าน ตำบล”²³ โดยวางอยู่บนหลักการสำคัญคือ **ต้องให้คนในพื้นที่ได้คิดออกแบบของเขาเอง**²⁴ เพราะการออกแบบพื้นที่ปลอดภัยต้องขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะของปัญหาที่เผชิญ²⁵ พื้นที่ปลอดภัยที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ส่วนกระบวนการหรือขั้นตอนการดำเนินงานนั้นเป็นเรื่องรอง²⁶

1.4 การประเมินบทบาทของ “ปาร์ตี้แฟง” (ภัยแทรกซ้อน) วงประชุมกำหนด-ผู้ใหญ่บ้านสะท้อนข้อกังวลออกมาว่า ปัจจุบันเมื่อกลุ่มต่างๆ พูดถึง “พื้นที่ปลอดภัย” มักเป็นการพูดบนฐานมุมมองต่อความรุนแรงระหว่างคู่ขัดแย้ง คือ รัฐไทย กับกลุ่มผู้เห็นต่างจากรัฐ ซึ่งในทฤษฎีของวงกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน มุมมองแบบนี้สิ่งที่ตั้งคำถามได้ โดยอาจต้องถอยกลับมาทบทวนประเมินสถานการณ์ใหม่ว่า สาเหตุตั้งต้นของความรุนแรงคืออะไร และคำว่า “ขบวนการฯ” ในวันนี้ เหมือนหรือต่างจาก “ขบวนการฯ” ในอดีต และโอกาสที่ “ขบวนการฯ” เหล่านี้จะหายไปมีกี่มากน้อยเปอร์เซ็นต์ ในสองคำถามนี้ เมื่อย่อลงมาพิจารณาเรื่องพื้นที่ปลอดภัย จะเห็นว่า ย้อนกลับไปตั้งต้นที่ช่วง พ.ศ.2547 มีตัวแสดง 2 ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงคือ ผู้เห็นต่าง กับรัฐ ซึ่งในการขัดแย้งกันด้วยความรุนแรงระยะแรก ยังเป็นไปแบบไร้แบบแผน

กฎเกณฑ์ แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความขัดแย้งมีความยืดเยื้อเรื้อรัง กลับมีอีกกลุ่มที่เล่นบทบาทสำคัญในการก่อเหตุรุนแรง ซึ่งแฝงเข้ามาอยู่ ในระหว่าง 2 ฝ่ายที่ขัดแย้งกันอยู่เดิม นั่นคือ พวกแสวงประโยชน์จากสถานการณ์ความไม่สงบ หรืออาจเรียกชื่อแบบที่เล่นที่จริงได้ว่า “ปาร์ตี้แฝง” โดยเราจะเห็นว่า ผู้ก่อเหตุรุนแรงมีหลายชุด หากพิจารณาในภาพของการต่อสู้ต่อรองทางการเมืองที่จำต้องเดิมพันด้วยการแย่งชิงมวลชนแล้ว ก็เข้าใจได้ไม่ยากว่า ในแบบแผนปกติแล้ว ทั้งปาร์ตี้เอและปาร์ตี้บีน่าจะต้องพยายามขัดแย้งโดยไม่ให้กระทบกับชาวบ้านมากนัก เพราะจะเป็นผลลบ แต่ด้วยจุดศูนย์ดุลแบบนี้เอง การ “ก่อเหตุ” รุนแรงก็จึงสามารถถูกนำไปใช้ใส่ร้ายป้ายสีได้ รวมถึงถูกชุดก่อเหตุรุนแรงของฝ่ายแทรกซ้อน หรือ (ปาร์ตี้แฝง) กระทำลงมือโดยแปะป้ายในนามหรือสวมรอยในภาพส่วนหนึ่งของปาร์ตี้เอ หรือปาร์ตี้บี²⁷

ดังนั้นแล้ว จะเห็นได้ว่าตราบไคที่ยังมีปาร์ตี้แฝงอยู่นี้ การสร้างพื้นที่ปลอดภัยย่อมไม่อาจกระทำได้สำเร็จเต็มที่ แต่กระนั้น ก็อาจพอ “กระชับพื้นที่รุนแรง” ลงได้มาก หากปาร์ตี้เอ และปาร์ตี้บี หยุดปฏิบัติการทางการเมือง ดังนั้น ข้อเสนอคือ ฝ่ายรัฐ (A) และกลุ่มผู้เห็นต่าง (B) มาร่วมมือกันกำจัดภัยแทรกซ้อนเพื่อให้สถานะของสถานการณ์กลับคืนมาเป็นความขัดแย้งแค่ระหว่าง 2 ฝ่ายเหมือนเดิมก่อนถึงจะได้เจรจากันได้ตามจริง เพราะในสถานะปัจจุบัน เราจำใจได้อย่างไรว่าเหตุรุนแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นฝีมือของ

กลุ่มผู้เห็นต่างที่กระทำด้วยความเห็นต่างทางการเมืองจริง มิใช่การก่อเหตุโดยปาร์ตี้แฟง หรือการก่อเหตุเพื่อตอบสนองประโยชน์ของปาร์ตี้แฟง²⁸

2. บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 1: พื้นที่สาธารณะปลอดภัย

สำหรับผู้ติดตามพลวัตของประเด็น “พื้นที่ปลอดภัย” ในบริบทสถานการณ์รุนแรงปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะหลังก็จะเห็นว่าตัวแบบที่ 1 ซึ่งเรียกร่องผลักดันโดยกลุ่มคณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้ (PAOW) โดยวิพากษ์วิจารณ์โจมตีจากหลายๆ ฝ่ายอยู่มากพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากความรู้สึกเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมผลักดันพื้นที่สาธารณะปลอดภัยกับเหตุการณ์ความรุนแรงต่อพื้นที่สาธารณะที่อยู่ในข้อเสนอ ซึ่งมักเกิดในห้วงเวลาที่สอดคล้องไล่เลี่ยกัน จนทำให้หลายฝ่ายก็คงอดคิดไม่ได้ว่าสอดคล้องกันอย่างตั้งใจมิใช่บังเอิญ

กระนั้น สิ่งที่ต้องยอมรับคือ กลุ่ม PAOW เป็นกลุ่มแรกๆ ที่ร่างข้อเสนอ “พื้นที่ปลอดภัย” อย่างเป็นทางการและพยายามเข้าผูกพันในทางปฏิบัติในกระบวนการพูดคุยผ่านการรณรงค์ และยื่นข้อเสนอเรียกร้องกดดันคู่ขัดแย้ง แทนที่จะให้คู่ขัดแย้งเป็นตัวแสดงนำกำหนดออกแบบพื้นที่ปลอดภัย ดังนั้น จึงอาจเป็นธรรมดามากกว่าหากจะเริ่มต้นห้วงข้อนี้ด้วยการเผยให้เห็น

การตอบโต้ของพวกเธอต่อกระแสวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ รวมทั้งการขยายความให้เห็นจุดยืนของพวกเธอต่อประเด็น “พื้นที่ปลอดภัย” อย่างชัดเจนมากขึ้น

2.1 เสี่ยงสะท้อนจากกลุ่ม PAOW²⁹

กลุ่ม PAOW มองว่า ในเชิงหลักการและเหตุผล สิ่งที่เป็นจุดเด่นของข้อเสนอพื้นที่สาธารณะปลอดภัย คือ การยืนอยู่บนฐานมุมมองทางเพศสภาพ (gender perspective) พื้นที่สาธารณะแต่ละแห่งที่กำหนดเป็นพื้นที่ปลอดภัย ล้วนมีคุณค่า/ ความหมายต่อผู้หญิง ขณะเดียวกัน ชุดข้อเสนอนี้ก็เกิดผลมาจากการรับฟังความเห็นของผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงทั้งสิ้น ดังนั้น จึงเป็น “เสียงที่มีความชอบธรรม” ในการเรียกร้องพื้นที่ปลอดภัยจากคู่ขัดแย้ง

ประเด็นถัดมา คือ สิ่งที่ผู้วิจัยเห็นค่อนข้างมากว่าเป็นความกังวลสำคัญของฝ่ายรัฐเมื่อพูดถึงพื้นที่ปลอดภัย โดยเฉพาะในช่วงแรกๆ ที่มีประเด็นนี้ปรากฏเด่นชัดขึ้นในบทสนทนาของภาคประชาสังคมและภาควิชาการในพื้นที่ ก็คือ ความกังวลเรื่อง “สภาพบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ และความเป็นไปได้ในการเข้ามาขององค์การระหว่างประเทศ” เนื่องจากแง่มุมหนึ่งของการสนทนาเกี่ยวกับพื้นที่ปลอดภัยนั้น สามารถเกี่ยวโยงไปยังกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (International Humanitarian Law; IHL) หรือที่

เรียกในชื่อเล่นว่า “กฎหมายสงคราม” ในประเด็นนี้ กลุ่ม PAOW สะท้อนว่า แม้ในส่วนของการหลักการและเหตุผลของข้อเสนอพวกเขาก็จะอ้างอิงหลักกฎหมาย IHL แต่ก็ด้วยความตระหนักว่า การบังคับใช้หรือภาคปฏิบัติของกฎหมายนี้ต้องเข้าเกณฑ์ที่ตัวกฎหมายกำหนดอันเป็นเรื่องที่สร้างข้อถกเถียงกว้างขวางและไม่ได้ได้รับการยอมรับจากคู่ขัดแย้ง โดยเฉพาะรัฐ เช่น การต้องยอมรับว่าสถานการณ์ขัดแย้งเป็น “การขัดกันทางอาวุธ” (armed conflict) เป็นต้น ซึ่งข้อเสนอของตัวแบบที่ 1 อ้างอิงหลักกฎหมาย IHL โดยมุ่งหวังเพียงนำมาโน้มน้าวทัศนคติของกฎหมายนี้มาเรียกร้องกดดันคู่ขัดแย้ง เพื่อปกป้องพลเรือนเพียงเท่านั้น มิได้หมายมุ่งจะกดดันให้ปฏิบัติตามกฎหมายนี้ทั้งฉบับและกระบวนการ

ข้อเสนอพื้นที่สาธารณะปลอดภัยของ PAOW ผลักดันบนฐานของการประเมินสถานการณ์ว่า เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบัน คู่ขัดแย้งต่างยัง “วัดใจ” กันไปมา และข้อเท็จจริงที่ปรากฏสะท้อนความเป็นไปได้สูงว่า รัฐจะขับเคลื่อนพื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ ตามตัวแบบที่ 2 ให้เกิดขึ้น ดังนั้น กลุ่ม PAOW จึงเสนอตัวแบบที่ 1 พื้นที่สาธารณะปลอดภัยคู่ขนานไปด้วยเพื่อส่งต่อสู่ผู้พหุคู่สนธิสัญญา และเรียกร้องให้ปฏิบัติการทางทหารอันรวมถึง มาตรการรักษาความปลอดภัยของรัฐเอง ถอยระยะห่างจากพื้นที่สาธารณะมากขึ้นในสถานการณ์ที่คู่ขัดแย้งยังไม่อาจหาทางออกร่วมกันได้ โดยในเจตนาจริงแล้ว เป้าหมายปลายทางนั้น พวกเขาต้องการพื้นที่ปลอดภัย

ในกรอบคิดของตัวแบบที่ 3 คือ พื้นที่สันติ แต่เมื่อพิจารณาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ปัจจุบัน ต้องเริ่มขยับเดินจากตัวแบบที่ 1 ก่อน จากนั้นจึงทำการขยายฐาน ส่งผลให้สูงขึ้น ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ทำความเข้าใจพื้นที่ปลอดภัยตัวแบบที่ 2 และ 3 ไปด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง “พื้นที่สาธารณะปลอดภัย” ไม่ได้สนใจแค่สันติภาพเชิงลบ (negative peace) หรือการยุติความรุนแรงทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ที่มองว่าการเรียกร้องพื้นที่สาธารณะให้ปลอดภัยเป็นความจำเป็นเฉพาะหน้าที่ต้องทำเร่งด่วนก่อนหน้านี้

อย่างไรก็ตาม กลุ่ม PAOW ก็เล็งเห็นว่า การเคลื่อนไหวของพวกเขามีอุปสรรคหลายประการ ซึ่งบางข้อก็สอดคล้องกับการสะท้อนของกลุ่มอื่นๆ ที่สำคัญคือ (1) เราเองไม่เห็นตัวผู้ก่อเหตุรุนแรง เพราะเขาไม่แสดงตัวและไม่ออกมาแสดงความรับผิดชอบเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น (2) ไม่สามารถปฏิบัติจริงได้ เพราะกำหนดพื้นที่เป้าหมายเป็นพื้นที่สาธารณะในทุกแห่งของปาตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ (3) ตัวแบบที่ 1 แม้จะถูกหยิบยกเข้าไปคุยในวงพูดคุยเพื่อสันติสุข แต่นั่นคือการคุยระหว่างปาร์ตี้ไอกับปาร์ตี้บี “ที่เป็นมาราปาตานี” คำถามที่ตามมาคือ มาราปาตานีนั้นสามารถกระทำการและตัดสินใจแทนในนาม “ปาร์ตี้บีทั้งหมด” ได้จริงหรือไม่ และปาร์ตี้บีที่จับอาวุธอยู่ในพื้นที่มีท่าทีอย่างไรต่อข้อเสนอของกลุ่ม PAOW (4) ตัวแบบนี้จะสร้างความมั่นใจประสิทธิภาพ และกรอบประเมินชีวิตความสำเร็จอย่างไร และ (5) ถูกตั้งคำถามจากคู่ขัดแย้ง กล่าวคือ รัฐก็มองว่ากลุ่มที่ขับเคลื่อน (PAOW) เป็นฝ่าย

ปาร์ตี้ ส่วนปาร์ตี้เองก็มองว่าเป็นฝ่ายเดียวกับรัฐ ซึ่งข้อหลังนี้ก็ต้องยอมรับว่ามีการคิดแบบนี้จริง เพราะการเคลื่อนผลักดันตัวแบบที่ 1 สอดคล้องกับแนวดำเนินงานของรัฐ จึงไม่แปลกที่จะถูกเข้าใจผิดมาตลอดว่า “เข้าทางรัฐ” หรือถูกรัฐใช้เป็นเครื่องมือ ความสับสนนี้ PAOW ตระหนักพอสมควรและทำให้เคลื่อนงานอย่างระมัดระวังมาโดยตลอด บนจุดยืนสำคัญคือ การไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และการเน้นย้ำหลักสันติวิธีและสิทธิมนุษยชน

2.2 บทวิพากษ์ต่อข้อเสนอฟื้นที่สาธารณะปลอดภัย

สิ่งที่กลุ่ม PAOW กล่าวไว้ถูกต้องคือ ข้อเสนอของพวกเธอระดมรวบรวมมาจากบรรดาเหยื่อและผู้สูญเสีย ดังนั้น จึงเป็น “เสียงที่มีความชอบธรรม” ในการเรียกร้อง แต่ในบริบทของความขัดแย้งปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ “ความชอบธรรม” ก็เป็นสมรภูมิรบสำคัญ ทั้งนี้ก็เพราะสถานการณ์มิได้มีเพียงฉากหน้าของการใช้ความรุนแรงด้วยอาวุธเพื่อเอาชนะกันทางการทหารเท่านั้น เพราะคู่ขัดแย้งต่างตระหนักว่าจุดชี้ขาดชัยชนะนั้นอยู่ที่การยอมรับของประชาชนในพื้นที่ต่อความชอบธรรมในอำนาจปกครองในแง่แล้ว หากการต่อกรจึงมีความเป็นการเมือง การก่อเหตุจำนวนมากในปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมา เป็นไปโดยปราศจากการอ้างผลงานหรือส่งสัญญาณแสดงตัวจากฝ่ายที่ใช้ความรุนแรง หลังเหตุการณ์ระเบิดจึงเป็นเรื่องของฝุ่นควันแห่งความคลุมเครือ อันเป็นพื้นที่เล่นสำคัญของ

ปฏิบัติการข่าวสาร (Information Operation; IO) ของตัวแสดงทางการเมืองต่างๆ

ดังนั้น หลังการเกิดเหตุความรุนแรงจึงเป็นอีกกระดานเกมหนึ่งที่สำคัญของฉากใหญ่แห่งการต่อสู้ต่อรองทางการเมืองในประเด็นปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกมสงครามจิตวิทยาซึ่งขมวดปมอยู่ที่เรื่องการสร้าง/บ่อนทำลายความชอบธรรม เพื่อดึงดูดแย้งชิงมวลชน ภายใต้บริบทที่ตัวแสดงทางการเมืองฝ่ายต่างๆ ตระหนักรู้ดีว่า จุดศูนย์กลางสำคัญของการชนะศึกนี้คือการ *เอาชนะและควบคุมจิตและใจของประชาชน* (winning and “control” heart & mind) ในแง่แล้ว พื้นที่สาธารณะปลอดภัยที่วางอยู่บนฐานความชอบธรรมอันร่มรวย และสัมพันธ์กับสภาพจิตวิทยาของสังคมทั้งภายในพื้นที่และสังคมใหญ่อย่างมหาศาล³⁰ เป็นพื้นที่เล่นชั้นเลิศของสงครามจิตวิทยา

จากการจัดประชุมเฉพาะกลุ่ม ผู้วิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมจำนวนมาก ต่างก็ตระหนักและกังวลเนื่องด้วยสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้มากพอควร ศนะหลักปรากฏดังนี้

(1) **ข้อพิจารณาพื้นที่สาธารณะปลอดภัยในฐานะเครื่องมือหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพ** (?) ผู้เข้าร่วมส่วนหนึ่งจากวงประชุม นักการเมืองชายแดนได้มองว่า พื้นที่สาธารณะปลอดภัยเป็นแนวทางที่ทำได้ยาก

เพราะต่างฝ่ายต่างไม่เคารพกติกา แต่หากฝ่ายรัฐเริ่มให้การเคารพกติกาก่อน โดยอาจปรับแนวปฏิบัติด้านความมั่นคงที่ลิดเลือนไขเดิม และไม่สร้างเงื่อนไขเพิ่ม ก็อาจเป็นการกดดันให้กลุ่มผู้เห็นต่างที่สู้ด้วยอาวุธจำต้องปรับเข้ายอมรับ กติกาตามในท้ายที่สุด³¹ กระนั้น ความยุ่งยากประการถัดมา คือ หากเกิด เหตุรุนแรงขึ้นมาในพื้นที่สาธารณะที่กำหนดให้เป็นพื้นที่ปลอดภัย จะใช้กลไก อะไร และอย่างไรในการพิสูจน์ทราบว่าผู้ใดเป็นคนก่อเหตุลงมือ³²

ความคาดหวังให้ความขัดแย้งเป็นไปอย่างมีอารยะมากขึ้นตาม ทิศทางข้างต้นนี้อาจจะเป็นไปได้จริง แต่บทสะท้อนจากวงประชุมของภาค ประชาสังคมกลับมองว่า จุดอ่อนสำคัญที่ทำให้ตัวแบบที่ 1 อาจไม่ได้ช่วยหนุน เสริมกระบวนการสันติภาพ คือ ข้อเสนอเป็นเพียงความพยายามทำให้บางพื้นที่ ปลอดจากภัยรุนแรงทางกายภาพ แต่ขาดมิติของการจัดการรากเหง้าปัญหาที่ ขับเคลือบใจให้คนใช้ความรุนแรง³³

(2) การเรียกร้องพื้นที่ปลอดภัยที่อาจทำให้พื้นที่ไม่ปลอดภัย กว่าเดิม (?) การผลักดันพื้นที่สาธารณะปลอดภัยจะเป็นการเข้าไปสร้าง อำนาจต่อรองต่อคู่ขัดแย้ง การประกาศพื้นที่สาธารณะใดเป็นพื้นที่ปลอดภัยก็ อาจเป็นเสมือนชนวน ที่ตกเป็นเป้าของความรุนแรงยิ่งกว่าเดิม³⁴ โดยผู้เข้าร่วม ประชุมท่านหนึ่งในวงประชุมเฉพาะกลุ่มกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านชายแดนใต้ กล่าว อุปมาไว้ว่า

“พื้นที่ใดก็ตาม หากมี สายล่อฟ้า ก็จะทำให้เกิดเหตุ แต่ถ้าไม่มี
ตัวชนวน โอกาสในการเกิดเหตุก็จะลดลง ดังนั้นแล้ว
แนวปฏิบัติสำคัญของการสร้างพื้นที่ปลอดภัยตามตัวแบบ
นี้ คือ การลด ตัวชนวน ออกจากพื้นที่สาธารณะ”³⁵

เช่นเดียวกับวงประชุมเจ้าหน้าที่ กอ.รมน. ภ.4 ที่ผู้เข้าร่วมท่านหนึ่ง
สะท้อนความกังวลเอาไว้ว่า การผลักดันข้อเสนอตัวแบบนี้โดยปาร์ตี้ซี จะส่งผล
ให้ปาร์ตี้ซีเสี่ยงตกอยู่ใน หรือเข้าเกี่ยวพันในพลวัตของความรุนแรงมากขึ้น
ในขณะที่ตัวแสดงที่สัมพันธ์กับการก่อเหตุรุนแรงในพื้นที่สาธารณะ คือ ปาร์ตี้บี
ที่มักก่อเหตุสร้างสถานการณ์เพื่อเรียกร้องความสนใจ ปมเงื่อนไขหลักจึงอยู่ที่ว่า
การผลักดันข้อเสนอตัวแบบนี้ ปาร์ตี้บีจะยอมรับได้หรือไม่³⁶ (และจะยอม
เพราะอะไร – ผู้วิจัย)

กลุ่มไทยพุทธก็มีมองอย่างกังวลตรงกันกับประเด็นนี้ บนฐานของการที่
พวกเขาเข้าใจว่า พื้นที่สาธารณะปลอดภัยอาจถูกใช้เป็นเกมการเมืองของกลุ่มขัดแย้ง
เพราะสังเกตเห็นได้ว่า เมื่อประกาศหรือออกแถลงการณ์พื้นที่สาธารณะ
ปลอดภัยบริเวณไหนก็จะมีลักษณะเหมือนกับเป็นการไปท้าทายและเข้าไป
อันมักตามมาด้วยการก่อเหตุในพื้นที่สาธารณะเสมอ เช่น ตลาด หรือหน้า
โรงเรียน เป็นต้น ทำให้รู้สึกสับสนเสี่ยงกังวลว่า ผู้ก่อเหตุรุนแรงอาจจงใจก่อเหตุ
ต่อเป้าหมายตามที่ภาคประชาสังคมเสนอ และยิ่งการขับเคลื่อนผลักดันตัว
แบบนี้อาจมีการสื่อสารที่เข้มข้นมากเกินไป จนทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์

กันอย่างกว้างขวาง ก็อาจกลายเป็นเป้าอันท้าทายปาร์ตี้ที่ใช้ความรุนแรง
ยิ่งขึ้น³⁷

(3) ปัญหาของการกำหนดเป้าหมายไว้กับ “พื้นที่สาธารณะ”

ผู้เข้าร่วมประชุมจากหลายวงมีข้อวิพากษ์ค่อนข้างมากกับการจำกัดขอบเขต
การเรียกร่องพื้นที่ปลอดภัยไว้ที่ “พื้นที่สาธารณะ” กล่าวคือ *พรรคเนทาห์* ที่หนึ่ง
มองว่าทำได้ยาก “พื้นที่สาธารณะ” หมายถึง พื้นที่สาธารณะทุกแห่งของทั้ง
สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเมื่อพิจารณาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติแล้ว
เป็นเรื่องที่ควบคุมให้สำเร็จได้ยาก เพราะปฏิเสธไม่ได้ว่า “ตัวแทน” ฝ่ายปาร์ตี้
ที่รับประเด็นพื้นที่ปลอดภัยไปพิจารณาไม่สามารถควบคุมปฏิบัติการก่อเหตุ
ได้ทั้งสามจังหวัด³⁸

ขณะที่ *พรรคเนทาห์* ที่สองกลับเห็นว่า การพูดคุยของคู่ขัดแย้งใน
ประเด็นนี้ไม่ควรจำกัดอยู่แค่พื้นที่สาธารณะบางหมวดหมู่ หากแต่ต้องพูดคุย
กันเพื่อให้พื้นที่ทั้งหมดในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความปลอดภัย ส่วน
พรรคเนทาห์ ที่สาม มองว่า การเรียกร่อง “พื้นที่สาธารณะ” ปลอดภัยอาจทำให้
เกิดความสับสนและยุ่งยากมากขึ้นต่อการพูดคุยสันติสุขที่คู่ขัดแย้งกำลัง
พิจารณาการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในภาพกว้าง ทั้งนี้ก็เพราะข้อเสนอในตัวแบบ
ที่ 1 นี้เสนอบนฐานของพื้นที่สาธารณะเป็นจุดๆ ส่วนวงพูดคุยสันติสุขนั้นกำลัง
ดำเนินการหรือเพื่อกำหนดพื้นที่ปลอดภัย “ในเชิงเขตภูมิศาสตร์ปกครอง”³⁹

(4) สูตรความสำเร็จของการทำให้พื้นที่สาธารณะปลอดภัย

(?) ผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งในวงประชุม กอ.รมน. ภ.4 สะท้อนว่า ระยะเวลาเหตุการณ์ความรุนแรง ต่อ/ใน พื้นที่สาธารณะมีจำนวนที่น้อยลง โดยเฉพาะพื้นที่เขตเมืองที่ไม่ค่อยเกิดเหตุ กล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงคือ **เขตตัวเมืองยะลา** ซึ่งมีมาตรการรักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้เขายังได้ฉายภาพความเป็นอยู่ของเบตงว่า มีความสงบสุขมากพอสมควร ภาพความสงบสุขตรงนี้ “ขึ้นอยู่กับชุมชนด้วยว่าจะร่วมมือกับรัฐแค่ไหน” ขณะที่รัฐพร้อมที่จะขยายพื้นที่ปลอดภัยอยู่แล้ว ซึ่งกรณีของเบตง “ต้นทุนทางสังคม” มีความสำคัญค่อนข้างมากในการทำให้พวกเขามีชุมชนอันเข้มแข็ง ในประเด็นนี้เองผู้เข้าร่วมประชุมอีกท่านจากวงเดียวกันเสริมว่า หากถอดบทเรียนจากเบตง สิ่งที่เป็นข้อเสนอเพื่อต่อยอดต้นทุนสังคม และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน คือ

“เราน่าจะทำให้เด็กๆ ได้เติบโตร่วมกัน เพื่อที่คนต่างศาสนาจะได้เข้าใจร่วมกันว่าแต่ละศาสนามีข้อจำกัดอย่างไร มิตรภาพ ความเป็นเพื่อน มันมีความสนิทสนมกันเร็วมาก เด็กที่นี่ไม่ได้เรียนด้วยกันตั้งแต่เด็ก แต่ในระบบการศึกษา ก็ควรจะเปิดโอกาสให้ศึกษามิติในเชิงศาสนาไปด้วย”⁴⁰

จากข้างต้นจะเห็นว่า นิยามเชิงขอบเขตพื้นที่ของ “พื้นที่สาธารณะ” ในมุมมองของกลุ่ม PAOW ผู้เสนอตัวแบบนี้ กับมุมมองของเจ้าของทรัพย์สินที่ผู้วิจัยรวบรวมไว้ในข้อที่ (4) นี้มีระดับไม่เท่ากัน กล่าวคือ สำหรับ PAOW “พื้นที่สาธารณะ” มีลักษณะเป็นจุดเฉพาะ ซึ่งดำรงอยู่อย่างกระจายตัวทั้งสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ตลาด โรงเรียน มัสยิด ส่วน “พื้นที่สาธารณะ” ในความหมายของผู้แสดงความเห็นในข้อ (4) อันรวมถึงเจ้าหน้าที่ความมั่นคงด้วยนั้น พวกเขาหมายถึง “เขตพื้นที่เมือง”

3. บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 2: พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ

การสนทนาในวงประชุมเฉพาะกลุ่มทั้งหมด เสี่ยงกระแสหลักเป็นไปในทางที่กังวลและไม่เห็นด้วยกับการขับเคลื่อนพื้นที่ปลอดภัยตามตัวแบบนี้ ด้วยเหตุผลที่สะท้อนออกมาใน 3 ข้อหลัก คือ

(1) **จุดแตกหักอยู่ที่หมู่บ้าน** การขับเคลื่อนตัวแบบนี้ จะเป็นการไปท้าทายปาร์ตี้บอยอย่างมาก ซึ่งทำให้พื้นที่ที่ถูกกำหนดปฏิบัติตามตัวแบบที่ 2 นี้ อาจมีความเสี่ยงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดเรื่องการรักษาความปลอดภัยโดยกลไกของชุมชนตามตัวแบบนี้ เพราะหากพิจารณาที่ฐานคิด ก็เห็นได้ว่า พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจนั้น สะท้อนสายธาร

ความต่อเนื่องของหลักคิดที่ว่า “จุดแตกหักอยู่ที่หมู่บ้าน” ซึ่งหากรัฐทำการเสริมเขี้ยวเล็บในหมู่บ้าน โดยเพิ่มศักยภาพกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มผู้เห็นต่างที่ใช้ความรุนแรงก็ต้องเพิ่มศักยภาพระดับปฏิบัติการตามไปด้วยเป็นเรื่องปกติ⁴¹ จึงมีแนวโน้มที่จะปรากฏพลเรือนติดอาวุธมากขึ้น หรือพูดอีกแบบคือ พลเรือนจะถูกเปลี่ยนสภาพเป็นพลรบ เพิ่มมากขึ้น อันสุ่มเสี่ยงต่อการทำให้เกิดคู่ปฏิภักษ์ในชุมชนมากขึ้น⁴² อันจะเห็นได้ไม่ยากว่า ในอนาคตต่อไป จุดเผชิญหน้ามีโอกาสจะขยับเคลื่อนมาที่หมู่บ้านมากขึ้นและความรุนแรงมีแนวโน้มกระจายตัวมากขึ้น

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ความเป็นไปได้ตรงนี้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงเองก็คงจะเห็นภาพความเสี่ยงเช่นกัน จึงสะท้อนออกมาในวงประชุมว่า โจทย์ที่ต้องครุ่นคิดคือ หากมีความร่วมมือทำงานกันระหว่างรัฐกับชุมชนแล้ว “ชาวบ้านจะรับแรงกดดันจากปาร์ตี้บีได้หรือไม่” เพราะต้องยอมรับว่า พื้นที่ปลอดภัยในตัวตนนี้เป็นยุทธศาสตร์ที่มุ่งดำเนินการไปที่ชุมชนให้ชุมชนช่วยกดดันปาร์ตี้บีให้แสดงตัวออกมา ในกรณีคนไม่มีคดีใดก็แสดงตัวเพื่อแสดงความจริงใจ ส่วนคนที่มีความผิดก็แสดงตัว แล้วนำไปผ่านกระบวนการทางกฎหมาย⁴³

ส่วนวงประชุมนักการเมืองชายแดนใต้สะท้อนอีกแบบหนึ่งว่า หากรัฐยังคงยืนยันจะเดินหน้าสร้างพื้นที่ปลอดภัยตามตัวแบบนี้ โจทย์ที่ต้องกังวลอาจมีไว้ว่า “ชาวบ้านจะรับแรงกดดันจากปาร์ตี้บีได้หรือไม่” หากแต่อาจอยู่ที่

การต้องนิยามคำว่า “พื้นที่ปลอดภัย” ในความหมายของการปลดการสู้รบ
ปลดทั้งนักต่อสู้กลุ่มผู้เห็นต่างและกำลังรบของฝ่ายรัฐ คู่ขัดแย้งต้องไม่ส่งพลรบ
เข้าไปในพื้นที่ที่กำหนดทั้งคู่ และคู่ขัดแย้งต้องตกลงกันให้ได้ว่ากลไกรักษา
ความปลอดภัยในพื้นที่จะเป็นอย่างไร โดยต้องยึดหลักว่าชุมชนเป็นศูนย์กลาง
ของกลไกดังกล่าว รวมทั้งจัดตั้ง กลไกกลางที่เป็นคณะทำงานรวมเอาผู้เห็นด้วย
กับฝ่ายต่างๆ (multi partiality) ทำงานร่วมกันเพื่อตรวจสอบในกรณีที่เกิด
ความรุนแรงขึ้น⁴⁴

(2) **จุดอ่อนอยู่ที่การขึ้นำโดยรัฐ** ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนหนึ่งสะท้อน
ว่า พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมกันนั้นมีความ “เป็นตัวแบบ
ของรัฐมากเกินไป” หากรัฐประสงค์สร้างพื้นที่ปลอดภัยด้วยกลไกของท้องถิ่น
(มหาดไทย) ตามตัวแบบนี้ก็อาจทำได้ แต่*สวาทะ*ของเนืองงานจะต้องไม่ใช่
การให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เสมือน “กองกำลังของรัฐ” เพื่อ “เอาชนะ/
พิชิต” ฝ่ายตรงข้าม หากแต่ต้องเป็นการทำในเนืองงานที่เกี่ยวกับการสร้างพื้นที่
ปลอดภัยโดยการ*เปิดพื้นที่* และรับประกันความปลอดภัยให้กับการแสดงออก
ซึ่งความเห็นต่าง เพราะในแง่ของงานรักษาความปลอดภัย ปกติก็เป็นภารกิจ
ของกลไกท้องถิ่นอยู่แล้ว พร้อมกันนั้น จำเป็นต้องเริ่มจากการพูดคุยหารือกับ
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมทั้ง*โต๊ะอิมาม*ในพื้นที่ให้ดี ไม่ใช่เพียงการสั่งการหรือ
มอบนโยบาย top-down ลงมาเพียงถ่ายเดียว⁴⁵ ข้อกังวลนี้สะท้อนออกมาใน
ทิศทางเดียวกันจากวงประชุมนักการเมืองชายแดนใต้ ที่มองว่า กระบวนการ

ของรัฐในการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนนั้นเป็นเรื่องที่ต้องตั้งคำถาม เพราะที่ผ่านมา ชาวบ้านแทบไม่มีส่วนร่วม หากแต่เป็นรัฐที่ไปกำหนดกรอบเกณฑ์ และกำหนดบุคคลขับเคลื่อน ดังนั้น โครงการ “ประชารัฐ” โดยเนื้อของการปฏิบัติ แล้วจึงเป็นโครงการ “รัฐประชา”⁴⁶

ทางด้านกลุ่มไทยพุทธที่มีองค์กรจัดตั้งก็มีวิพากษ์ลักษณะ top-down นี้เช่นกัน โดยผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งแสดงความรู้สึกไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบีบให้ชุมชนเข้าร่วมและกดดันฝ่ายขบวนการฯ โดยเธอระบุว่า “ในการถูกบังคับให้ทำอะไร ไม่เอาเด็ดขาด” ข้อความนี้สะท้อนว่า แม้ท่าทีของเธอจะปฏิเสธการทำงานเชิงรุก (ที่มากเกินไป) ของรัฐ แต่ก็มิได้เป็นเพราะเห็นใจฝ่ายขบวนการฯ หากแต่น่าจะเป็นเพราะคาดหวังว่าการทำงานต่อชุมชนใดๆ ควรต้องให้เสรีพอสมควรต่อชุมชนในการเล่นบทบาทนำเสนอพื้นที่ของชุมชนเอง

(3) **จุดเสียงอยู่ที่ผู้นำชุมชน** ตัวแบบนี้ขับเคลื่อนโดยมุ่งตอบโจทย์เงื่อนไขนโยบายของรัฐเป็นสำคัญโดยมุ่งสลายพื้นที่อิทธิพลของฝั่งตรงข้ามอย่างเห็นได้ชัดและเป็นส่วนหนึ่งในการต่อสู้แย่งชิงมวลชน หรือการต่อสู้ด้วยมาตรการทางการเมือง เพราะแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่ความมั่นคงเองก็ยอมรับว่าความสำเร็จของตัวแบบนี้ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงข้อแรกๆ คือ “ผู้นำชุมชนอยู่ข้างรัฐหรือไม่” และ “ความจริงใจของผู้นำชุมชนต่อการทำงานร่วมกับรัฐ” เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการบ่งชี้ความสำเร็จของตัวแบบนี้⁴⁷ ดังนั้น จึงไม่แปลกที่การขับเคลื่อนตัวแบบนี้อาจส่งผลทำให้ประชาชน โดยเฉพาะผู้เห็นต่างจากรัฐ

เกิดความไม่ไว้วางใจ และอาจกระทบต่อการทำงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อันเป็นกลไกสำคัญของการขับเคลื่อนตามตัวแบบนี้ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องเป็นสะพานเชื่อมระหว่างรัฐกับชาวบ้านด้วย⁴⁸

ทั้งนี้ วงประชุมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านซึ่งจำเป็นต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับตัวแบบนี้อย่างมากหากถูกขับเคลื่อนในพื้นที่ของพวกเขา ได้สะท้อนความกังวลในประเด็นนี้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในส่วนมาตรการที่ “ผู้นำชุมชนเป็นกลไกเชื่อมโยงในการเสริมสร้างความเข้าใจกับผู้เห็นต่าง” ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมวงกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านส่วนหนึ่งมองว่าข้อความนี้มีปัญหาอย่างน้อย 2 ข้อ คือ (1) ข้อความนี้สะท้อนสมมติฐานว่า ผู้นำชุมชนอยู่ในพวกของกลุ่มผู้เห็นต่าง และ (2) ข้อความนี้ ในฐานะมาตรการปฏิบัติ ทำให้ผู้นำชุมชนวางตัวลำบากในการเป็นสะพานเชื่อมระหว่างรัฐกับลูกบ้านในชุมชน⁴⁹

ผู้วิจัยสรุปว่า พื้นที่ปลอดภัยตัวแบบที่ 2 มีความเกี่ยวข้องกับกำนันผู้ใหญ่บ้านโดยตรงที่สุด เนื่องจากการทำงานของตัวแบบนี้ยิ่งอย่างมากกับกลไกการปกครองท้องที่ของมหาดไทย (หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ) ดังนั้น จึงมิใช่เรื่องแปลกที่วงประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะมีความกังวลกับการผลักดันตัวแบบนี้มากเป็นพิเศษ ผู้วิจัยคาดหวังว่า เราอาจเข้าใจความกังวลเหล่านี้ด้วยสายตาแบบเดียวกับผู้นำชุมชนได้บ้าง ผ่านการพิจารณาครุ่นคิดกับบทสนทนาในวงประชุมที่ผู้วิจัยตัดเอาหลากหลายช่วงตอน จากหลายๆ จุดเวลาในระหว่างประชุม มาร้อยถักต่อเรียงเป็นประโยคเนื้อเดียวกันว่า

“ผู้นำ(ชุมชน) ตอนนี้อยู่กับจากทั้งสองข้าง เหมือนกล้วยปิ้ง
วางตัวลำบาก ก็เลยทำตัวไม่ถูก จะไปปีบ 4 เสาหลักผู้นำ
ในพื้นที่ให้ขับเคลื่อนกลไกนี้ ก็ถูกมองว่าอยู่ฝ่ายเดียวกับรัฐ
ถ้าไม่ร่วมมือ ก็จะเป็นคนเห็นต่างไปเสียเอง”⁵⁰

4. บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 3: พื้นที่สันติ

4.1 เหตุผลหลักที่คนสนับสนุนพื้นที่สันติ

ในภาพรวมพบว่า วงประชุมเฉพาะกลุ่มทุกวงต่างเห็นด้วยและสนับสนุนตัวแบบที่ 3 โดยเฉพาะหลักการและเหตุผล ที่หลายคนให้ความหวังว่าตัวแบบนี้เป็นเป้าหมายของคำว่า “พื้นที่ปลอดภัย” ซึ่งควรต้องปลอดภัย พร้อมทั้งมีศักดิ์ศรีเท่ากันระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายปฏิบัติการร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้⁵¹ อนึ่ง เหตุผลหลักที่คนจำนวนมากในแต่ละวงประชุมสนับสนุนตัวแบบนี้ คือ

(1) การมุ่งจัดการรากเหง้าของความรุนแรง เหตุผลสนับสนุนตัวแบบที่สามข้อนี้ก่อตัวขึ้นจากการตระหนักในสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ว่า “ความปลอดภัย” นั้นเป็น “อาการปลายเหตุ” แต่ “ต้นเหตุ” เป็นเรื่องที่ยืดเยื้อเรื้อรังมานาน ซึ่งเรื่องสำคัญลำดับแรกสุด คือ “ความเป็นธรรม” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐที่ต้องให้ความเป็นธรรมกับประชาชนใน

พื้นที่ และรัฐต้องคำนึงถึงการอำนวยความสะดวก ขณะเดียวกัน เมื่อพูดถึงพื้นที่ปลอดภัยในนิยามของพื้นที่สันติ รัฐต้องเน้น “เรื่องเชิงบวก” ให้มาก ไม่ใช่มุ่งลดความรุนแรงทางกายภาพเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องลดการกระทำอยู่ติธรรมที่เป็นเงื่อนไขด้วย และต้องเป็นเรื่องที่ทำก่อนการจะไปพูดถึงพื้นที่ปลอดภัยเสียด้วยซ้ำ ซึ่งหากลดเรื่องความอยู่ติธรรมได้ ความก้าวหน้าในเรื่องอื่นๆ ก็จะตามมา⁵²

นอกจากเรื่องความเป็นธรรมแล้ว อีกประเด็นหนึ่งที่มีผู้สะท้อนออกมาว่าเป็นรากของปัญหา คือ **สัดส่วนอำนาจที่ไม่สมดุลระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น** ที่โครงสร้างอำนาจปกครองพื้นที่โดยมากเป็นคนของส่วนกลางมากกว่าท้องถิ่น โดยผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งเสนอให้ทดลองเปลี่ยนโครงสร้างอันเป็นปัญหาดังกล่าวให้สะท้อนตัวแทนทางการเมืองที่มาจากและเป็นของคนท้องถิ่นมากขึ้น⁵³

(2) **ความเปิดกว้างและชุมชนเป็นเจ้าของ** จุดเด่นของพื้นที่ปลอดภัยตามตัวแบบที่ 3 อยู่ตรงที่ช่วยสลายคำถามเรื่อง “ความเป็นเจ้าของ” ลงไปได้ เพราะหมายมุ่งสร้างพื้นที่ที่ “ใช้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน” ระหว่างฝ่ายต่างๆ พร้อมกับเป็นตัวแบบที่สัมผัสกับประเด็นโครงสร้างอำนาจในตัวเอง เพราะประสงค์จะเพิ่มอำนาจและความเข้มแข็งให้กับชุมชน⁵⁴ ผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งในวงภาคประชาสังคมแสดงทรรศนะว่า มิติสำคัญเมื่อพูดถึงเรื่องนี้ก็คือพื้นที่ปลอดภัยในความหมายของการเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยต่อการแสดง

ความคิดเห็นทางการเมือง ไม่ใช่พื้นที่ของการปิดกั้นการแสดงออก ซึ่งในความเป็นจริงนั้น “พื้นที่ปลอดภัย” ในปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปรากฏอยู่แล้วโดยเนื้อหาสาระ เพียงแต่ไม่ได้ถูกเรียก หรือบัญญัตินิยามให้เรียกชื่อ “พื้นที่ปลอดภัย” เท่านั้นเอง พื้นที่ปลอดภัยในที่นี้ หมายถึง **“พื้นที่กิจกรรมทางการเมืองที่ใช้ต่อสู้ ต่อรองประเด็นปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่โดยไม่ใช้ความรุนแรง”** ซึ่งกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่คือตัวชี้วัดความปลอดภัยและความสันติในตัวเอง หากทราบใดที่คนในพื้นที่ยังสามารถมีกิจกรรมทางการเมืองที่ใช้การใช้อาวุธได้อยู่ นั่นคือ พื้นที่ปลอดภัยโดยสาระ โดยไม่ต้องประทับตราด้วยวาทกรรม “พื้นที่ปลอดภัย”⁵⁵ พูดอีกแบบสำหรับวงประชุมภาคประชาสังคม “Safety Zone จะเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องมี Safety Voice”

4.2 ความกังวลและข้อเสนอของผู้คนต่อการผลักดันพื้นที่สันติ

กระนั้นก็ตาม ทุกวงประชุมยังคงแสดงออกถึงความกังวลในรายละเอียดอยู่พอสมควร เกี่ยวกับสิ่งที่ต้องทำหรือแนวทางปฏิบัติ รวมทั้งความเสี่ยงของผลกระทบข้างเคียง ดังนี้

(1) **ปัญหาว่าด้วย “ความเป็นกลาง”** ทุกวงประชุมล้วนยอมรับว่า “ความเป็นกลาง” ไม่มีอยู่จริง เพราะ “แม้แต่เราเองก็ไม่กลาง เพราะเราไม่ไว้วางใจใคร เราไว้วางใจแค่ตัวเราเอง”⁵⁶ นั้นทำให้ยากที่จะเดินหน้าไปถึงพื้นที่ปลอดภัยในความหมายของพื้นที่สันติได้ อย่างไรก็ตาม แต่ละวงประชุมก็ให้

ข้อเสนอเพื่ออุดช่องโหว่แตกต่างกันไป กล่าวคือ กลุ่ม PAOW เสนอให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันสร้าง “กลไกกลาง/ กลไกร่วม” โดยกลุ่มผู้หญิงควรมีบทบาทสำคัญในการผลักดันตัวแบบนี้ เช่น อาจเปิดเวทีพื้นที่พูดคุย เป็นต้น ดังนั้น พุดอีกแบบสำหรับข้อเสนอของ PAOW ก็คือ นำตัวแบบที่ 1 พื้นที่สาธารณะเป็นฐานที่ยืน แล้วบวกเพิ่มหลักคิดกับสิ่งที่ต้องทำของตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติเข้ามาดำเนินการ⁵⁷ ส่วนวงนักรการเมืองชายแดนได้เสนอให้สร้าง “คณะกรรมการ/ คณะทำงานร่วม” ที่ประกอบไปด้วยผู้คนที่ไม่ได้เป็นกลาง แต่เป็นตัวแทนหรือเป็นผู้เห็นใจสนับสนุนฝ่ายต่างๆ เพียงแต่มีท่าทีประนีประนอมอยู่บ้างและสามารถทำงานร่วมกับผู้คิดเห็นแตกต่างได้ มานั่งเป็นแกนกลางประสานงานร่วมกัน⁵⁸

ในขณะที่วงเจ้าหน้าที่ความมั่นคงกลับเห็นว่า คนกลางมีอยู่ นั่นคือประชาชน⁵⁹ และวงไทยพุทธมีผู้เข้าร่วมท่านหนึ่งเสนอให้อาศัยกลไกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เนื่องจากใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่มากที่สุด ในขณะที่ผู้เข้าร่วมอีกท่านมองว่า “หน่วยงานที่เป็นกลาง” ก็ต้องพิจารณาจากวิถีชีวิตและบริบทเฉพาะของชุมชนที่เราอยู่เป็นตัวตั้ง ถ้าเราเห็นว่าตัวแสดงใดเป็นกลางในพื้นที่เรา ก็ชวนเข้ามาทำ ถ้าเห็นว่าไม่เป็นกลาง ก็ไม่ต้องชวนเข้ามาร่วม ส่วนคนสุดโต่งก็ไม่ดึงเข้ามาทำ คำว่า “เป็นกลาง” ในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงยุติธรรม แต่หมายถึง ไม่ใช่คู่ขัดแย้ง ไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดและไม่

เข้าข้างตนเองด้วย รวมทั้งต้องเข้าใจบริบทของสถานการณ์ โดย “เป็นกลางตามสถานการณ์” เป็นกรณีๆ ไป⁶⁰

(2) การออกแบบกลไกขับเคลื่อนการสร้างพื้นที่สันติ ผู้เข้าร่วมประชุมบางท่านเสนอว่าปัจจัยแรกที่สำคัญที่สุดของการทำให้ตัวแบบนี้สามารถปฏิบัติได้จริง คือ ต้องทำให้เกิดความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับหลักการเหตุผล และแนวดำเนินการของตัวแบบนี้เสียก่อน โดยผู้นำชุมชนเป็นเจ้าภาพหลัก และทำโดยมุ่งเน้นแก้ปัญหาที่ละประเด็นไป ซึ่งอาจไม่ได้แตะเรื่องความขัดแย้งระหว่างปาร์ตี้เอ กับปาร์ตี้บี ตั้งแต่จังหวะขยับแรก เช่น อาจตั้งต้นจากการมุ่งร่วมกันแก้เรื่องยาเสพติด จากนั้นค่อยขยายไปสู่ความร่วมมือแก้ปัญหาในประเด็นอื่นๆ ต่อ เป็นต้น⁶¹

ส่วนประเด็นเรื่อง “กลไกกลาง/ กลไกร่วม” นั้น ต้องอาศัยการทำงานอย่างร่วมมือกันสามฝ่ายระหว่างรัฐ-ผู้เห็นต่าง-ภาคประชาสังคมและประชาชน หรือสรุปเป็นสมการว่า “ $A+B+C$ ” แต่คำถามสำคัญอยู่ที่ว่า A, B และ C ในที่นี้ จะต้องเป็นตัวแทนในระดับไหนจากแต่ละฝ่าย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ A และ B นั้น จะได้รับการยอมรับจาก “ระดับนโยบาย” ของทั้งสองฝ่ายหรือไม่ ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมในวงก้านัน-ผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งทดลองเสนอสูตรแก้สมการนี้ว่า คำตอบหนึ่งที่อาจเป็นไปได้คือ การดึงเอาสายพิราบหรือปีกการเมืองของรัฐ (A) และกลุ่มผู้เห็นต่าง (B) มาร่วม โดยในส่วนของ B นั้น จะต้องเป็นระดับคุมกำลัง มีอำนาจสั่งการปฏิบัติระดับพื้นที่ได้พอสมควร

ส่วนภาคประชาสังคม (C) ที่เข้ามาเป็นตัวแทนก็ต้องยอมรับในชะตากรรมที่จะเกิดขึ้น ซึ่งที่กล่าวมานี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของการตอบเท่านั้น เราอาจตอบด้วยสูตรอื่นอีกก็ได้ แต่เงื่อนไขสำคัญคือ หากโจทย์นี้ไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงให้ชัดเจนกระจ่าง ก็จะเป็นการเพิ่มระดับของปัญหาแทนที่จะแก้ปัญหา⁶²

อีกสูตรหนึ่งที่สะท้อนมาจากผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งจากวงไทยพุทธ คือ การเสนอให้ใช้กลไกของตัวแบบที่ 2 แต่ขับเคลื่อนด้วยหลักการและเหตุผลของตัวแบบที่ 3 โดยเธอให้เหตุผลว่า “เพราะตัวแบบที่ 2 เป็นสิ่งที่ดำเนินการมาแล้ว ก็น่าจะสามารรถใช้กลไกที่มีอยู่เป็นฐานสำหรับเดินหน้าต่อไปได้ คือ กลไกของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีคณะกรรมการ/คณะทำงานอยู่แล้วในพื้นที่ แต่ส่วนที่เป็นปัญหาของตัวแบบที่ 2 ก็ไม่ต้องนำมาผสม นั่นคือ การที่บางครั้งรัฐคิดเองแทนชุมชน โดยหลักการที่จะต้องนำมาแทนที่ คือ ไม่อยากให้คนนอกเข้ามาคิดแทนชุมชน ต้องให้ชุมชนเป็นคนคิดเกี่ยวกับรูปแบบพื้นที่-ปลอดภัยเอง”⁶³

(3) การออกแบบกระบวนการขับเคลื่อนการสร้างพื้นที่สันติ วงประชุมไทยพุทธค่อนข้างมีความกระตือรือร้นที่จะทดลองออกแบบกระบวนการและขั้นตอนการทำพื้นที่สันติให้ปรากฏในทางปฏิบัติ โดยพวกเขาวิเคราะห์ว่า หากตกลงใจผลักดันตัวแบบนี้ ก็คงต้องเริ่มกระบวนการด้วยการสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่ทำให้ไปในทิศทางเดียวกันก่อน บนหลักคิดว่า “อย่าคิดแทนชาวบ้าน” จากนั้นจึงเป็นขั้นของการพิจารณาเลือกพื้นที่ที่จะ

ขับเคลื่อนโดยใช้เกณฑ์ 3 ข้อ คือ หนึ่ง สถิติการเกิดเหตุรุนแรงของพื้นที่ทั้งหมดในปาดานิ/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ สอง โครงสร้างประชากรมุสลิม-พุทธในแต่ละพื้นที่ชุมชน และ สาม ต้องเป็นพื้นที่ที่ปรารถดีและบีบในระดับปฏิบัติการ/พื้นที่ที่ได้รับการอนุมัติจากระดับนโยบายทั้งสองฝ่ายให้เข้าร่วมผลักดันพื้นที่สันติ⁶⁴

ลำดับต่อมา คือ การลงรายละเอียดโดยกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่จะขับเคลื่อน และระบุตัวแสดงที่เกี่ยวข้องและต้องเข้ามาทำงานร่วมกัน โดยคำนึงว่าการทำงานตามตัวแบบพื้นที่สันติมุ่งจัดการกับรากเหง้าของความรุนแรงอันจะทำให้การทำงานมีลักษณะรอบด้าน (comprehensive) เกี่ยวโยงกับหลากหลายมิติ ดังนั้น ตัวแสดงที่เกี่ยวข้องก็จึงไม่ใช่เพียงคู่ขัดแย้งในระดับพื้นที่เพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกัน ในแต่ละชุมชนย่อมมีคนถูกหมายหัวหรือจับตาจากฝ่ายรัฐ ถ้าหากเราจะทำพื้นที่สันติ ก็ต้องเปิดกว้างให้ทั้งหมดกับทุกฝ่ายทางความคิด ผู้เห็นต่างต้องสามารถเข้ามาแสดงออกในพื้นที่นี้ได้ด้วยอย่างแท้จริง⁶⁵

ส่วนผู้เข้าร่วมประชุมวงไทยพุทธท่านหนึ่งเสนอคำใหม่ว่า “**สันติธรรมชาติ**” โดยเธอนิยามว่า สิ่งที่เราต้องทำ คือ ต้องใช้ต้นทุนทางสังคมและบริบทของชุมชนเป็นฐานในการกำหนดกรอบว่าจะต้องทำอะไรบ้างเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย สำคัญที่ว่าเราจะสร้างพื้นที่ของเราอย่างไร

“พื้นที่สันติในที่นี้ หมายถึง พื้นที่สันติธรรมชาติ กล่าวคือ
ให้มันค่อยๆ เป็นไปตามบริบทของสังคมเรา แบบค่อยๆ
ปรับเปลี่ยน เหมือนน้ำซึมบ่อทราย ใช้วิถีชีวิตธรรมชาติ
ของมนุษย์เป็นตัวตั้ง”⁶⁶

(4) การเอื้อประโยชน์ให้กับการต่อสู้ของ “ปาร์ตี้” ความกังวล
ส่วนนี้ถูกสะท้อนค่อนข้างมาก จากวงประชุมเจ้าหน้าที่จาก กอ.รมน. ภ.4 โดย
แม้จะยอมรับว่าตัวแบบที่ 3 ค่อนข้างสมบูรณ์ที่สุด แต่พร้อมกันนั้นก็ล่อแหลม
มากที่สุดที่อาจทำให้รุนแรงมากขึ้นจนคุมสภาพไม่อยู่ หากมีการผลักดันตาม
ตัวแบบที่ 3 อาจถูกใช้เป็นแหล่งพักพิงกบดาน หรือพื้นที่ปลอดภัยของผู้ก่อเหตุ-
รุนแรง (safe haven) เสียเอง การจะตัดสินใจผลักดันตัวแบบนี้ เป็นเรื่องที่ต้อง
“มาจากระดับนโยบาย”⁶⁷

(5) ความเสี่ยงที่ชุมชนต้องแบกรับ ตัวแบบที่สามแม้จะให้
ความหวังและคุณค่าต่อประชาชนตัวเล็กตัวน้อยค่อนข้างมาก แต่สิ่งที่ต้องแลก
ก็คือ ชุมชนที่ทำตัวแบบนี้จะก้าวขึ้นมาเป็นหนึ่งตัวแสดงสำคัญที่กำหนดทิศ
ความขัดแย้ง ซึ่งเดิมทีมีเพียงสองฝ่ายเล่นกันอยู่ นั่นคือ รัฐกับผู้เห็นต่าง ดังนั้น
แม้ว่าตัวแบบนี้จะน่าสนใจที่สุดในทรรคนะของผู้เข้าร่วมประชุมหลายคน
เพราะประชาชนจะมีส่วนร่วมมากที่สุด แต่ผู้เข้าร่วมเหล่านั้นต่างก็กังวล
อยู่ในขณะเดียวกันว่า อุปสรรคสำคัญคือปาร์ตี้เอและบีจะยอมมาร่วมกับ

ชุมชนหรือไม่ ขณะที่ความเสี่ยงที่มากที่สุด คือ ตัวแบบนี้ประชาชนต้องเป็นผู้ริเริ่มผลักดันเอง ทำให้ชุมชนที่ประกาศเป็นพื้นที่สันติจะกลายเป็นเป้าของคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายโดยตัวเองทันที อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมท่านหนึ่งในวงไทยพุทธเสนอว่า หากลองพิจารณาเปรียบเทียบทั้งสามตัวแบบของพื้นที่ปลอดภัย ตัวแบบที่ 1 และ 2 มีคนดำเนินงานขับเคลื่อนอยู่แล้ว ส่วนตัวแบบที่ 3 ยังไม่มีเจ้าภาพออกแบบการทำงาน ดังนั้น เราอาจจะกลัวกับสิ่งที่ต้องแลกหรือความเสี่ยงที่อาจเผชิญ แต่ก็เป็นที่ต้องนำมาประกอบการออกแบบรูปแบบการทำงาน เพื่อหาแนวทางลดความเสี่ยงและป้องกันความกลัวนี้ไว้ก่อนได้⁶⁸

ผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งในวงไทยพุทธสะท้อนความรู้สึกในเรื่องนี้ว่า ความเห็นด้วยกับหลักการและเหตุผลของพื้นที่สันติ เพราะ “มันทำให้เรารู้สึกว่าเป็นของเราจริงๆ” ส่วนความเสี่ยงอันเป็นสิ่งที่ต้องแลกนั้น อันที่จริงแล้วขึ้นอยู่กับกำหนดยุทธูปแบบการเคลื่อนไหวของชุมชนเราเอง และหากชุมชนเข้มแข็งพอก็จะสามารถตอบคำถามคู่ขัดแย้งได้ไม่ยาก นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบ “สิ่งที่ต้องแลก” ของทั้งสามตัวแบบ เธอรับได้กับสิ่งที่ต้องแลกของตัวแบบที่ 3 มากที่สุด⁶⁹

4.3 พื้นที่สันติในความหมายและการดำเนินการของรัฐ

ในวงประชุมเจ้าหน้าที่ความมั่นคง ผู้เข้าร่วมท่านหนึ่งได้ให้ข้อมูลว่า ในความเป็นจริงนั้น ภาครัฐได้ดำเนินการสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระของตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติอยู่แล้ว การสร้างพื้นที่ปลอดภัยในมิติการทำงานของรัฐ ดำเนินคู่ขนาน

ไปกับงานพูดคุยสันติสุขในระดับพื้นที่กับกลุ่มผู้เห็นต่าง ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการพูดคุยสันติสุข โดยความรับผิดชอบหลักของ กอ.รมน. ร่วมกับกลุ่มงานแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของ ศอ.บต. ซึ่งใช้กระบวนการสานเสวนาในชุมชน อันมีกลไกดำเนินงานหลักคือทีมงานของสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งใช้วิธีการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมทั้งเสนอชุดของการแก้ไขปัญหา โดยมีข้อเน้นย้ำเงื่อนไขปฏิบัติงานสำคัญคือ (1) การเข้าร่วมสานเสวนาต้องเป็นไปโดยสมัครใจ “ห้ามเกณฑ์ชาวบ้าน” เด็ดขาด กับ (2) ภาครัฐไม่กำกับกระบวนการหากแต่เป็นผู้เข้าไปนั่งรับฟัง ผลสะท้อนของการเคลื่อนไหวงานนี้ดีมาก ชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของเวที รัฐก็คำนึงถึงสันติวิธีเป็นหลักสำคัญ⁷⁰

ทั้งนี้ ที่ผ่านมา กระบวนการนี้ถูกขับเคลื่อนไปแล้วใน 6 อำเภอ ประกอบไปด้วย ยะหา รามัน ระแงะ รือเสาะ ยะหริ่ง และสายบุรี ปัญหาที่ทุกพื้นที่สะท้อนตรงกันคือ ยาเสพติด ส่วนปัญหาที่มีความเร่งด่วนในกรณี อ.ยะหริ่ง คือการศึกษา อ.ระแงะ คือ ปัญหาเรื่องการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ และ อ.ยะหา คือ เรื่องศาสนาว่าม้นมีการทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนและถูกนำไปใช้ประโยชน์ ความกังวลเหล่านี้ภาครัฐต้องเอามาแก้ไขให้ได้ ขณะเดียวกัน ผลที่ได้ตามมาจากการใช้กระบวนการนี้ในตัวเอง ก็คือ การที่ประชาชนเกิดการเรียนรู้ว่าปัญหาชุมชนต้องแก้ที่ชุมชน และอาจทำให้มุมมองของประชาชนก้าวข้าม

การมองเพียงเรื่องคู่ขัดแย้งปาร์ตี้เอ-ปาร์ตี้บีไปเลย เพราะจะเห็นได้ว่า การคุยเรื่องกระบวนการสันติภาพเป็นเรื่องที่ไกลตัวชาวบ้าน เรื่องใกล้ตัวคือ ยาเสพติด ปากท้อง และการศึกษามากกว่า⁷¹

5. บทสนทนาต่อภาพรวมของประเด็นพื้นที่ปลอดภัย

จากการรวบรวมข้อมูลเสียงของวงประชุมเฉพาะกลุ่มต่างๆ ปรากฏเสียงสะท้อนหลัก ดังนี้

(1) **พื้นที่ปลอดภัยแบบเป็นขั้นเป็นตอน** วงของเจ้าหน้าที่ความมั่นคงของพื้นที่ปลอดภัยทั้ง 3 ตัวแบบอย่างเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องกัน โดยทั้งหมดนั้นได้อยู่ภายใต้แผนการของรัฐว่า ยุทธศาสตร์ภาพใหญ่ของรัฐมี 3 ระยะ (phases) คือ (1) พ.ศ.2548-2554: ควบคุมสถานการณ์และยุติสภาพปัญหา (2) พ.ศ.2554-2559: ปฏิบัติการเชิงรุกและเร่งรัดงานพัฒนาเสริมความมั่นคง และ (3) พ.ศ.2559 หรือปัจจุบันเป็นต้นมา: เสริมสร้างสันติสุข พัฒนาอย่างยั่งยืน มุ่งสู่การใช้กลไกรัฐปกติ และกำลังในพื้นที่อันรวมถึงกลไกกำลังประชาชน

ภาพใหญ่เชิงยุทธศาสตร์ตรงนี้จะสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของงาน “พื้นที่ปลอดภัย” ของรัฐด้วย ซึ่งส่วนงานที่สอดคล้องกับตัวแบบที่ 1 คือ โครงการ “หมู่บ้านปลอดภัยเหตุ คนปลอดภัย” ส่วนโครงการ “หมู่บ้านอาสา

พัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.)” คือ รากฐานของตัวแบบที่ 2 และสุดท้าย ตัวแบบที่ 3 นั้นเป็นเป้าหมายสุดท้ายที่อยากไปให้ถึง ภายใต้แผนโครงการ “หมู่บ้านประชาธิปไตย” แต่ก่อนที่จะไปถึงจุดนั้นได้ เบื้องแรกต้องเริ่มที่ *ปลูกฝัง* จิตสำนึก *ปลูกฝัง* ความคิดอุดมการณ์ สร้างความพร้อมให้หมู่บ้านโดยใช้กลไก หลักคือ คณะกรรมการหมู่บ้าน ภาครัฐเข้าไปสร้าง *ความสมดุลระหว่าง* ขั้ว อำนาจ เช่น ระหว่างท้องถิ่นกับท้องถิ่น ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมจาก กอ.รมน.ภ. 4 ท่านหนึ่งสะท้อนแนวทางดำเนินการเอาไว้ที่น่าสนใจว่า

“เราต้องยึดกุมจิตใจของคนในพื้นที่ *Winning heart and mind* ประชาชนและแนวร่วม พร้อมกับโคดเคี้ยวคนติดอาวุธ”⁷²

(2) **การเมืองในการสร้างพื้นที่ปลอดภัย:** ผู้เข้าร่วมประชุมในวง นักการเมืองชายแดนใต้วิพากษ์ว่า “พื้นที่ปลอดภัย” ในอีกแง่หนึ่งแล้ว ก็คือ “พื้นที่แย่งชิง” ระหว่างรัฐกับกลุ่มผู้เห็นต่างที่ใช้อาวุธ ยิ่งสร้างกระแสให้พื้นที่ หนึ่งๆ ปลอดภัยมากเท่าใด ก็จะเป็นการทำลายกันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมอีกท่านในวงเดียวกันกลับวิเคราะห์ในอีกมุมหนึ่งว่า เมื่อพิจารณา ลักษณะของเป้าหมายอย่างอ่อน อันได้แก่ พลเรือน และสถานที่สาธารณะที่ เกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวัน จะพบว่า ผู้ใช้ความรุนแรงสร้างความสูญเสียต่อ เป้าหมายลักษณะนี้ ส่วนใหญ่เป็นตัวแสดงจากฝ่ายผู้เห็นต่างจากรัฐ ดังนั้น

การจะสร้างพื้นที่ปลอดภัย ก็ต้องพิจารณาดูด้วยเช่นกันว่า จะมีสิ่งใดเป็น “ข้อแลกเปลี่ยน” เพื่อโน้มน้าวเชิงบวกให้กลุ่มผู้เห็นต่างที่ใช้อาวุธนั้น ยอมรับให้พื้นที่ (ตลอดทั้งบุคคล) บางลักษณะเป็นพื้นที่ปลอดภัย ซึ่งอาจจะเป็นข้อแลกเปลี่ยนที่ฝ่ายรัฐอาจเสนอก่อนมี 2 เรื่องใหญ่ คือ (1) การเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กับผู้เห็นต่างที่ต่อสู้โดยสันติวิธี กับ (2) การรับประกันการปฏิบัติที่เป็นธรรมต่อผู้เห็นต่างที่ใช้อาวุธ สองข้อนี้เป็นสิ่งที่อาจพิจารณาเสนอเพื่อแลกกับการให้ฝ่ายผู้เห็นต่างตกลงเรื่องพื้นที่ปลอดภัย⁷³

(3) **ความกังวลต่อฝ่ายรัฐ:** ผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งในวงวิชาการเมืองชายแดนใต้เสนอว่า ปัญหาหลักของรัฐคือความไม่ต่อเนื่อง ไม่เป็นเอกภาพ และการเมืองภายในฝ่ายเดียวกัน ดังนั้น อาจต้องพิจารณาร่างกฎหมายจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจ อันมีลักษณะเป็นองค์กรอิสระและมีอำนาจเต็มพอสมควรเพื่อแก้ไขปัญหารัฐจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในลักษณะที่อาจดูต้นแบบจากกลไกที่ปรึกษาประธานาธิบดีฟิลิปปินส์ในการแก้ไขปัญหามินดาเนา นอกจากนี้ นักมุตดินก็ได้สะท้อนว่า ประชาชนมีความไม่เชื่อมั่นมากขึ้นว่ารัฐจะเอาจริงเรื่องกระบวนการพูดคุย การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลอาจทำให้เกิดปัญหาเรื่องความไว้วางใจในการทำงานร่วมกันกับฝ่ายมาราปาตานี ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาโครงสร้างของคณะผู้แทนพิเศษรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ก็พบว่า ไม่มีตัวแทนจากฝ่ายประชาชนในพื้นที่เลย อันนำไปสู่ความกังวลเรื่องความจริงจัง และจริงใจของรัฐ⁷⁴

6. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และประเด็นอื่นที่สำคัญกว่าเรื่องพื้นที่ปลอดภัย

6.1 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการสร้างพื้นที่ปลอดภัย

ผู้วิจัยทำการรวบรวมเสียงสะท้อนอันต่างกรรม ต่างวาระ ต่างตัวบุคคลกัน แต่พูดประเด็นเดียวกัน คือ ปัจจัยอันสนับสนุนให้การสร้างพื้นที่ปลอดภัย (ไม่ว่าจะตัวแบบใดก็ตาม) สามารถเกิดความสำเร็จหรือมีความเป็นไปได้ ซึ่งสรุปออกมาได้ 6 ข้อ ดังนี้

(1) องค์ประกอบสำคัญของพื้นที่ปลอดภัย คือ การทำความเข้าใจและจัดการกับรากเหง้าของความรุนแรง ไม่ใช่เพียงมุ่งยุติปฏิบัติการความรุนแรงทางกายภาพเท่านั้น รวมทั้งต้องให้ความสำคัญกับการเคารพสิทธิ การสร้างความยุติธรรม และการเคารพอัตลักษณ์ของพื้นที่ด้วย พร้อมกันนั้น ก็ต้องเปิดพื้นที่ทางการเมืองที่กว้างพอจะสามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้โดยไม่พอกพูนความคับข้องและตอกย้ำความไม่เป็นธรรม

(2) การจะต้องระบุวิธีตรวจสอบกรณีมีผู้ละเมิดกระทำการก่อเหตุรุนแรง ต่อ/ใน พื้นที่ปลอดภัยนั้นๆ ขณะเดียวกัน ก็ต้องมีการออกแบบหน่วยงานหรือกลไกที่มีพลังมากพอจะกดดันคู่ขัดแย้งได้ด้วย

(3) การพิจารณารูปแบบของกลไกกลาง/ หน่วยงานกลางที่จะกำกับหลักการกติกาของพื้นที่ปลอดภัย ในเบื้องต้นทุกคนเห็นตรงกันว่า หน่วยงาน “กลาง” นั้นเป็นสิ่งไม่อาจเกิดขึ้นจริงได้ แต่ส่วนที่จะเติมต่อช่องโหว่นี้จะเป็นรูปแบบใดนั้น คือ เรื่องที่ต้องอภิปรายในรายละเอียดกันไประหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่ต้องเป็นไปบนหลักคิดสำคัญคือ “ชุมชนเจ้าของพื้นที่ต้องมีส่วนออกแบบ” ขณะเดียวกัน กลไกที่อาจวางไว้ในเบื้องต้น ก็อาจเป็นเครือข่ายคณะทำงานในลักษณะของการ “เปิดพื้นที่” จนกระทั่งพื้นที่นั้นกลายเป็น “พื้นที่กลาง” ที่รวมเอาคนหลายกลุ่มที่อาจเห็นต่างแต่สามารถทำงานร่วมกันได้เข้ามาช่วยกันปรับประคองการแก้ไขปัญหา และกำกับหลักการกติกาพื้นที่ปลอดภัย อย่างไรก็ตาม คำถามอีกข้อหนึ่งก็คือ ขอบเขตของพื้นที่กลาง หรือขอบเขตความกว้างขวางของการเข้าร่วมในกลไกกลางว่าจะเป็นกลไกที่เปิดรับ/มีส่วนร่วมเฉพาะระดับพื้นที่ ระดับประเทศ หรือระดับระหว่างประเทศ

(4) **ชุมชนมีอำนาจ และทักษะในการสื่อสาร ต่อกับรัฐ**
ค่อนข้างดี เนื่องจากแบบแผนที่ผ่านมา กรณีชุมชนที่มีความสามารถแบบนี้ มักไม่ค่อยมีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้น ขณะเดียวกัน ปัจจัยสำคัญอีกประการที่จะมีผลต่อความสำเร็จในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยรวมทั้งการขับเคลื่อนงานแก้ปัญหาและงานพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่ คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำศาสนา หากกลัวไม่กล้าทำอะไรมาก แสดงบทบาทไม่ได้

เต็มที่ เพราะถ้าเล่นบทบาทเชิงรุกมากก็อาจโดนรัฐเข้าใจผิดว่าเป็นแกนนำฝ่ายตรงข้าม ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว นโยบายหลายอย่างสามารถกระทำจากข้างล่างขึ้นไปได้ (bottom-up) ซึ่งการจะขับเคลื่อนแนวทางจากล่างขึ้นบนได้นั้น ผู้นำต้องมีจุดยืนและพยายาม ให้ชาวบ้านมีจุดยืนตาม เพื่อร่วมกันทำนโยบายที่ฐานราก นั่นคือ หมู่บ้านและตำบล

(5) การเข้าใจสภาพจริงของมาราปาตานี ว่ามี “command & control” เน้นปฏิบัติการในพื้นที่ที่มากนักน้อยเพียงใด รวมไปถึงคำถามพ่วงว่า มาราปาตานีมี “ความชอบธรรม” (legitimacy) ที่จะกระทำการในนามตัวแทนของผู้เห็นต่างจากรัฐมากเพียงใด หากเราอนุมานตามความเป็นไปได้ว่ามี BRN ส่วนที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่เข้าร่วมกับการพูดคุยภายใต้ความเป็นตัวแทนของมาราปาตานี ก็จำเป็นต้องเข้าใจสภาพจริงของ BRN ด้วยว่า (1) สิ่งที่พวกเขาเคยแสดงออกมาว่าเป็นความต้องการ คือ หลักประกันของการพูดคุยที่มีมาตรฐานสากล และ (2) ที่ผ่านมา BRN เป็นกลุ่มที่สื่อสารด้วยการปฏิบัติมาตลอด ไม่ใช่การสื่อสารผ่านคำพูด หาก BRN (ซึ่งอนุมานความเป็นไปได้ว่ามีเจดที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่ร่วมกับกระบวนการพูดคุยที่ดำเนินไปอยู่) จะแสดงออกซึ่งการปฏิเสธข้อเสนอก็ไม่แปลกที่จะสื่อสารผ่านการก่อเหตุรุนแรง ดังนั้นแล้ว การจะผลักดันข้อเสนอพื้นที่ปลอดภัย จะต้องไม่ใช่เป็นการทำทนายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป และควรจะดำเนินการอย่างเรียบง่าย ไม่ต้องประกาศ

ให้เป็นข่าว เพื่อไม่ให้ตกเป็นจุดสนใจของสังคมมากนัก อันจะทำให้ประเด็น
นั้นกลายเป็นเป้าอันเหมาะสมสำหรับการโจมตี

(6) ฝ่ายรัฐ (ปาร์ตี้เอ) และฝ่ายผู้เห็นต่างจากรัฐ (ปาร์ตี้บี) ส่วนที่ใช้
ความรุนแรง ต่างก็มีหลักคิดและวิธีการต่อสู้ของตนเอง ผู้ได้รับผลกระทบคือ
คนที่อยู่ตรงกลางระหว่างคู่ขัดแย้งนี้ โจทย์ที่ควรพิจารณาคือ จะทำอย่างไรให้
ประชาชน (ปาร์ตี้ซี) ตรงกลางที่เป็นคนส่วนใหญ่มีความสามารถ
กดดันบังคับวิถีของคู่ขัดแย้งได้ ซึ่งไม่เพียงแต่เฉพาะประเด็นพื้นที่ปลอดภัย
เท่านั้น หากยังรวมถึงวิถีของการขัดแย้งกันในภาพใหญ่ที่ควรกดดันให้เข้าสู่
กระบวนการพูดคุยเจรจาอย่างจริงจัง

ผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งเสนอว่า แนวทางที่อาจเป็นไปได้คือการ
เริ่มจากบทบาทของภาคประชาสังคม (ปาร์ตี้ซี) ที่ต้องตั้งต้นจากการพิจารณา
สภาพจริงของตนเองก่อนว่า (1) ภาคประชาสังคมสำคัญตัวเองเกินไปไหมที่
หลายๆ ครั้งกระทำการและพูดในนามของประชาชน (ปาร์ตี้ซี) อย่างค่อนข้าง
เสมือนกับเป็นตัวแทนอย่างสมบูรณ์ แต่ (2) สิ่งที่ถูกเสกไม่ได้ก็คือ ภาคประชา
สังคมหลายองค์กรมีข้อต่อเชื่อมกับประชาชนกลุ่มต่างๆ หรือเรียกอีกแบบว่า
“มีมวลชนของตนเอง” ดังนั้น โจทย์แนวทางถัดมาคือ ทำอย่างไรที่ภาคประชา
สังคมจะดึงพลังมวลชนออกมา หรือสร้างการประสานพลังเคลื่อนไหวยกับ
ประชาชนให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อสร้างพลังต่อรองในการกดดันวิถีขัดแย้งระหว่าง

ปาร์ตี้เโ กับปาร์ตี้บี จนกระทั่ง “พลังตรงกลาง” (ปาร์ตี้ซี + ปาร์ตี้พี) มีศักยภาพมากพอจะให้คุณ ให้โทษกับทั้งปาร์ตี้เโ และปาร์ตี้บีได้บ้าง

6.2 เรื่องที่สำคัญกว่าการสร้างพื้นที่ปลอดภัย

ผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนมากจากวงของภาคประชาสังคมมองว่า “พื้นที่ปลอดภัย” ไม่ใช่เรื่องที่มีความสำคัญลำดับแรกสุดสำหรับการแก้ไข ปัญหาความรุนแรงในปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ และมีอีกหลายเรื่องที่สำคัญจะนำมาเสวนาประชุมกันมากกว่าการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” เนื่องจาก “พื้นที่ ไม่ ปลอดภัย” เป็นอาการปลายเหตุ และ “ความไม่ปลอดภัย” ในที่นี้สัมพันธ์กับสาเหตุรากเหง้าหลายประการในทางการเมือง การพูดถึงและ เร่งรัดผลักดันการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” โดยไม่ได้จัดการกับรากเหง้าของ ปัญหาความรุนแรง จึงเป็นเสมือนความพยายามเพียงแค่บำบัดอาการของโรค หรือเป็นการรักษาตามอาการไปพลางเท่านั้น อาจหยุดปฏิบัติการก่อเหตุ- รุนแรงไปได้สักพัก เช่น 5 ปี หรือ 10 ปี แต่ในเมื่อรากของปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข ความรุนแรงก็อาจเกิดระลอกใหม่ขึ้นอีก

นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนหนึ่งยังเน้นย้ำว่า มีเรื่องสำคัญที่ ต้องแก้ไขหรือนำไปพิจารณาก่อนจะไปก้าวไปสู่ขั้นของการพูดถึง “พื้นที่- ปลอดภัย” โดยผู้เข้าร่วมท่านหนึ่งอุปมาว่า

“เสมือนคนกำลังหิวข้าว แต่เรากลับยื่นกาแฟให้ดื่ม
 ดื่มอย่างไรก็ไม่หายหิว เพราะต้องการกินข้าว มิใช่กาแฟ
 ที่กล่าวเช่นนั้น ไม่ได้หมายความว่า ไม่อยากดื่มกาแฟ
 แต่คนหิวข้าว ต้องให้กินข้าวให้อิ่มก่อน แล้วจึงค่อยไป
 คิดถึงการดื่มกาแฟ”

ข้อความอุปมาข้างต้น แน่นนอนว่า “กาแฟ” คือ อุปมาถึง “พื้นที่
 ปลอดภัย” แต่สำหรับอุปมาของ “ข้าว” ผู้วิจัยขอไม่ตีความ สำหรับผู้วิจัย
 “ข้าว” ในที่นี้อุปมาถึงสิ่งใดเป็นเรื่องสำคัญน้อยกว่าการครุ่นคิดพิจารณาว่าเรา
 เห็นด้วยหรือไม่กับ (1) คนกำลังหิวข้าว และ (2) คนต้องการกินข้าวก่อนดื่ม
 กาแฟ สำหรับผู้ที่ยืนยันว่าต้องกินกาแฟหรือไม่เห็นด้วยกับข้อเปรียบเทียบนี้
 ข้อความอุปมาข้างต้นก็ไร้ความหมายที่จะตีความ การทำความเข้าใจ
 ความหมายอุปมาของ “ข้าว” จึงเป็นสิ่งสงวนที่ผู้วิจัยไม่ประสงค์สร้างชุด
 คำอธิบายอันจะเป็นการยุติกระบวนการ หากแต่เรียกร้องการสร้างบทสนทนา
 ต่อจากผู้อ่านที่เฉพาะเจาะจง

ผู้เข้าร่วมประชุมอีกท่านแสดงความกังวลว่า หากพิจารณาภาพรวม
 ของพลวัตความขัดแย้งในปัตตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เขารู้สึกถึงแนวโน้ม
 ที่บีบให้นักเคลื่อนไหวและคนในพื้นที่พูดในเรื่องที่ “หัดแคบ” ลงไปเรื่อยๆ จน

ทำให้ปัญหาใหญ่ และเรื่องอันเป็นใจกลางของความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่ไม่ถูกพูดถึงอีกต่อไป

7. Dotmocracy: ตัวแบบโตขายดีที่สุด?

การทำการกิจกรรม Dotmocracy ปรากฏผล ดังนี้

7.1 วงประชุมกลุ่ม PAOW

- อันดับที่ 1 แนวทางที่สาม 52 คะแนน เน้นตรง หลักการและเหตุผล กับ สิ่งที่ต้องทำ
- อันดับที่ 2 แนวทางที่หนึ่ง 47 คะแนน เน้น สิ่งที่ต้องทำ ทั้งสามเรื่อง
- อันดับที่ 3 แนวทางที่สอง 7 คะแนน เน้นตรง สิ่งที่ต้องทำ ในเรื่อง “ขยายโครงการพัฒนาของรัฐให้เข้าถึงระดับครัวเรือน เพิ่มรายได้ และคุณค่าชีวิต

7.2 วงประชุมกลุ่มนักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้

- อันดับที่ 1 แนวทางที่สาม 30 คะแนน เน้นตรงหลักการ ข้อความที่พูดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน และการเปิดพื้นที่ทางการเมือง

- อันดับที่ 2 แนวทางที่สอง 17 คะแนน เน้นตรงหลักการ ในข้อความที่ระบุว่าคนในชุมชนรักกัน
- อันดับที่ 3 แนวทางที่หนึ่ง 7 คะแนน

7.3 วงประชุมภาคประชาสังคมชายแดนใต้ (CSOs)

- อันดับที่ 1 ข้อคิดเห็นอื่นๆ จำนวน 65 คะแนน หมายถึงกลุ่มจำนวนที่เห็นด้วยว่า (1) จำเป็นต้องพูดถึงการสร้างเงื่อนไขเบื้องต้น (precondition) ก่อนการสร้างพื้นที่ปลอดภัย และ (2) มีเรื่องที่สำคัญจะต้องพูดถึงมากกว่าเรื่องพื้นที่ปลอดภัย
- อันดับที่ 2 แนวทางที่สาม 50 คะแนน เน้นตรงหลักการ ข้อความที่พูดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน และการเปิดพื้นที่ทางการเมือง
- อันดับที่ 3 แนวทางที่หนึ่ง 2 คะแนน เน้นตรงสิ่งที่ต้องทำ ในข้อความที่ระบุว่า ผู้ใช้กำลังอาวุธทุกฝ่ายยุติการก่อเหตุ และการเคลื่อนไหวทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะ
- อันดับที่ 4 แนวทางที่สอง 0 คะแนน

7.4 วงประชุมกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้

- อันดับที่ 1 แนวทางที่สอง จำนวน 23 คะแนน อย่างไรก็ตาม คะแนนในส่วนนี้มีได้ให้กับตัวแบบที่ผู้บรรยายนำเสนอ หากแต่เป็นการให้

คะแนนกับ “ข้อเสนอเพิ่มเติม” หากจะต้องผลักดันการสร้างพื้นที่ปลอดภัยตามตัวแบบนี้ โดยจำแนกเป็นการให้คะแนนกับข้อเสนอ “ขออำนาจแก้ปัญหาเอง” จำนวน 22 คะแนน และการให้คะแนนกับข้อเสนอ “รัฐบาลต้องรับฟังอย่างแท้จริง” จำนวน 1 คะแนน

- อันดับที่ 2 แนวทางที่สาม 19 คะแนน เน้นตรงการมีคณะทำงานที่เป็นกลไกกลาง จำนวน 10 คะแนน
- อันดับที่ 3 แนวทางที่หนึ่ง 3 คะแนน โดยเป็นการให้คะแนนกับประเด็นว่า การผลักดันพื้นที่ปลอดภัยตามตัวแบบนี้ต้องคำนึงถึงการคงอยู่ของ “สายล่อฟ้า/ตัวชนวน” และการนำตัวชนวนนี้ออกห่างจากพื้นที่สาธารณะที่กำหนดให้ปลอดภัย

7.5 วงประชุมเจ้าหน้าที่ กอ.รมน.ภ.4

- อันดับที่ 1 แนวทางที่สอง 12 คะแนน
- อันดับที่ 2 แนวทางที่หนึ่ง 7 คะแนน
- อันดับที่ 3 แนวทางที่สาม 6 คะแนน
- อันดับที่ 4 เงื่อนไขเบื้องต้น (precondition) 5 คะแนน

7.6 วงประชุมกลุ่มไทยพุทธ

- อันดับที่ 1 แนวทางที่สาม 34 คะแนน เน้นตรง หลักการและเหตุผล
สิ่งที่ต้องทำ ในเรื่องพื้นที่พูดคุย และ สิ่งที่ต้องแลก ที่วงประชุมเสนอว่า
เป็นสิ่งที่ก้าวข้ามได้ เรา “สามารถสร้างชุมชนต้นแบบ/ นำร่องได้จริง
ในทางปฏิบัติ”
- อันดับที่ 2 แนวทางที่สอง 8 คะแนน เน้นตรง หลักการและเหตุผล
และสิ่งที่ต้องทำ เรื่อง “ขยายโครงการพัฒนาของรัฐให้เข้าถึงระดับ
ครัวเรือน เพิ่มรายได้และคุณค่าชีวิต”
- อันดับที่ 3 แนวทางที่หนึ่ง 3 คะแนน เน้นตรง สิ่งที่ต้องทำ ในเรื่อง
“ผู้ใช้งำลังอาวูทุกฝ่ายยุติการก่อเหตุ การเคลื่อนไหวทางการเมือง
ในพื้นที่สาธารณะ” และ “ชุมชน/ภาคประชาสังคม สนับสนุน
บทบาทของผู้หญิงในกระบวนการสันติภาพ”

จากผลลัพธ์ของ Dotmocracy ข้างต้น สามารถทำการสรุปเปรียบเทียบ
ได้ตามตารางด้านล่าง ดังนี้

- 1 = ตัวแบบที่ 1 พื้นที่สาธารณะปลอดภัย
- 2 = ตัวแบบที่ 2 พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ
- 3 = ตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติ
- 4 = เงื่อนไขเบื้องต้น (precondition) ก่อนการทำพื้นที่ปลอดภัย
- 5 = เรื่องที่คิดว่าสำคัญจะต้องถูกพูดถึงมากกว่าเรื่องพื้นที่ปลอดภัย

	1	2	3	4	5
PAOW	47	7	52	-	-
นักการเมือง	7	17	30	-	-
CSOs	2	0	50	-	65
ก้านัน-ผญบ.	3	23*	19	-	-
ISOC	7	12	6	5	-
ไทยพุทธ	3	8	34	-	-

หมายเหตุ * หมายถึง คะแนนในส่วนนี้มีได้ให้ไว้กับตัวแบบที่ผู้บรรยายนำเสนอ แต่เป็นการให้คะแนนกับ “ข้อเสนอเพิ่มเติม” หากจะต้องผลักดันการสร้างพื้นที่ปลอดภัยตามตัวแบบนี้ อันเป็นการให้คะแนนกับข้อเสนอ “ขออำนาจแก้ปัญหาเอง” จำนวน 22 คะแนน

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหากพิจารณาภาพรวมของทุกวงประชุม ตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติได้รับความนิยมมากที่สุด โดยมากจะเป็นการสนับสนุน ตรงหลักการและเหตุผล และให้ความหมายว่าพื้นที่สันตินั้นเป็นเป้าหมายที่ พวกเขายากไปให้ถึง รวมทั้งยืนยันความเห็นด้วยกับการที่พื้นที่ปลอดภัย จะต้องมีความหมายครอบคลุมถึงพื้นที่เปิดกว้างทางการเมืองและมุ่งจัดการ กับรากเหง้าของปัญหามากกว่าจะให้น้ำหนักกับเพียงยุติความรุนแรง ทางกายภาพ

มีเพียงวงเจ้าหน้าที่ กอ.รมน. ภ.4 (ISOC) กับวงกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน เท่านั้น ที่สนับสนุนตัวแบบที่ 2 แต่ก็ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน โดย ISOC เห็นด้วย กับหลักการและเหตุผลตลอดทั้งแนวปฏิบัติของตัวแบบ ส่วนกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน กลับเน้นความสำคัญของข้อคิดเห็นเพิ่มเติมที่พวกเขามีต่อตัวแบบนี้ ว่า สามารถใช้เป็นฐานได้ เพียงแต่หลักคิดคือจะต้องไม่ใช่การเป็นกลไก รับการสั่งการแบบ Top-down จากรัฐ หากแต่กลไกนี้จะต้องมีอำนาจ ตัดสินใจเองได้มากพอสมควรด้วย

ส่วนวงของภาคประชาสังคมสะท้อนอย่างแตกต่างออกไปมากที่สุด โดยเห็นว่า เรื่องพื้นที่ปลอดภัยนั้นเป็นอาการปลายเหตุ และกังวลว่าหาก สังคมให้น้ำหนักกับเรื่องนี้มากก็อาจจะกลบการมองเห็นปัญหาใจกลางที่สำคัญมากกว่าอันเป็นเรื่องที่ขมวดปมพันอยู่กับความเป็นธรรมและอำนาจ ทางการเมือง ดังนั้น ในการทำ Dotmocracy พวกเขาจึงสะท้อนอย่างมากว่า

หากพิจารณาในบริบทใหญ่ของปัญหาความรุนแรงและกระบวนการสันติภาพ
ในปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว “มีเรื่องที่สำคัญจะต้องถูกพูดถึง
มากกว่าเรื่องพื้นที่ปลอดภัย”

บทที่ 4

บทสรุป และบทชวนสนทนาต่อเรื่อง “ความเป็นกลาง”

งานวิจัยชิ้นนี้ตั้งต้นจากความต้องการ “รบกวน” (disrupt) ประเด็นเรื่องพื้นที่ปลอดภัยอันถูกพูดถึง ผลักดัน เรียกร้อง ขับเคลื่อนอย่างเร่งรีบและรวดเร็ว ให้เห็นสภาพการณ์ของท่าทีของผู้เกี่ยวข้องว่ามีความกระจัดกระจาย แฝงนัยความรู้สึกละบางอย่างอันเข้มข้น เช่น ความกังวลต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตพวกเขา อันกำลังถูกขับเคลื่อน พุดถึงต่อหน้าต่อตาพวกเขา โดยที่พวกเขามีได้มีส่วนกำหนดมันเท่ากับคนบางกลุ่ม

เป้าหมายผลลัพธ์ของงานวิจัยนี้จึงมิใช่การนำเสนอเชิงนโยบาย หรือเสนอตัวแบบเชิงปฏิบัติตามขนบนิยมของงานวิจัยเสนอหน่วยราชการแต่อย่างใด หากแต่มุ่งสั่นคลอนความมั่นใจที่อาจจะมากเกินไปของผู้ใดก็ตามที่กำลังพูดแทน/ พุดในนามประชาชนในพื้นที่ปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ พร้อมกับสะท้อนให้เห็นบทสนทนาอันรุ่มรวยไปด้วยความคิดเห็น และความรู้สึกของผู้คนที่มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ไม่มีส่วนตัดสินใจ เพื่อคาดหวังว่า การหารือและตัดสินใจจัดทำพื้นที่ปลอดภัยในรูปแบบใดก็ตามจะเป็นไปโดยเริ่มต้นครุ่นคิด พิจารณาความกังวลต้องการของผู้คนเหล่านี้ก่อนเป็นลำดับแรก

ในวันทำงานวิจัยชิ้นนี้เสร็จสิ้นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเสียงสะท้อน ผู้วิจัยพบว่าหัวใจของปัญหาในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยคือ ทุกคนอยากมีส่วนร่วมในเรื่องนี้มากกว่าที่เป็นอยู่ และสะท้อนชัดเจนถึงความรู้สึกไม่พอใจของคนกับกังวลต่อการขับเคลื่อนประเด็นพื้นที่ปลอดภัยซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของพวกเขาโดยตรง แต่กลับเป็นไปในกระบวนการที่ทำให้ความรู้สึกว่าปิดกั้นไม่รับฟัง ด้วยเหตุนี้ จึงสำคัญมากที่ต้องมีกระบวนการรวบรวมเสียงสะท้อน และจำเป็นอย่างมากที่จะต้องสร้างหลักประกันให้ “เสียงปลอดภัย (safety voice)” ก่อนหรือพร้อมกับการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย (safety zone)” ซึ่งสาระสำคัญของผลวิจัย สามารถสรุปเป็นหัวข้อได้ ดังนี้

1. เงื่อนไขเบื้องต้น (precondition) ก่อนการทำพื้นที่ปลอดภัย คือ ความเข้าใจต่อสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ ใน 4 ประเด็นด้วยกัน: (1) ความรุนแรงในปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะคล้ายกับสงครามอสมมาตร (asymmetric warfare) (2) การนิยามพื้นที่ปาตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ชัดเจนว่าเป็น “พื้นที่สงคราม” หรือ “พื้นที่ขัดแย้ง” (3) พื้นที่ปลอดภัยตัวแบบใดก็ตาม ต้องตั้งต้นจากการเปิดพื้นที่ให้กับเสียงของประชาชนในพื้นที่ได้คิดออกแบบของเขาเอง และ (4) การประเมินบทบาทของ “ปาร์ตี้แฝง” (ภัยแทรกซ้อน) ที่มีต่อสถานการณ์ก่อเหตุรุนแรง

2. บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 1: พื้นที่สาธารณะปลอดภัย มีเสียงสะท้อนสำคัญ 4 เรื่องใหญ่ คือ (1) การวิพากษ์ว่าเป็นแนวทางที่ทำได้ยาก เพราะต่างฝ่ายต่างไม่เคารพกติกาและกฎเกณฑ์ของการขัดกันทางอาวุธ แต่หากจะผลักดันตัวแบบนี้ รัฐจะต้องเป็นฝ่ายเริ่มเคารพกติกาก่อน กระนั้นคำถามที่ตามมาคือ จะใช้กลไกอะไรในการพิสูจน์กรณีที่มีการละเมิดก่อเหตุรุนแรงในพื้นที่สาธารณะปลอดภัย ขณะที่ปัญหาหลักของตัวแบบนี้ คือ ขาดนิติการจัดการรากเหง้าปัญหาที่ขับเคลื่อนหัวใจให้คนใช้ความรุนแรง (2) การประกาศพื้นที่สาธารณะใดเป็นพื้นที่ปลอดภัยก็อาจเป็นเสมือนชนวนที่ทำให้ตกเป็นเป้าของความรุนแรงยิ่งกว่าเดิม (3) ผู้เข้าร่วมประชุมจากหลายวงวิพากษ์ค่อนข้างมากกับการจำกัดขอบเขตการเรียกร้องพื้นที่ปลอดภัยไว้เพียงที่ “พื้นที่สาธารณะ” และ (4) เราสามารถหากรณีตัวอย่างที่ดีของการทำให้พื้นที่สาธารณะปลอดภัยได้หรือไม่ การรักษาความปลอดภัยของเมืองยะลาและเบตงสามารถเป็นกรณีที่ถอดบทเรียนสูตรความสำเร็จได้หรือไม่ ซึ่ง ณ จุดนี้ จะเห็นว่า ผู้เสนอใจพยานี้คือ กอ.รมน.ภ.4 นิยามพื้นที่สาธารณะในเชิงของ “เขตเมือง” ส่วนกลุ่ม PAOW ซึ่งเป็นตัวแสดงหลักที่เสนอตัวแบบพื้นที่สาธารณะปลอดภัยนิยามพื้นที่สาธารณะเป็นจุดเฉพาะ เช่น ตลาด โรงเรียน

3. บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 2: พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐร่วมใจ ผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนมากวิตกกังวลกับการผลักดันตัวแบบนี้ เนื่องจากว่า (1) เมื่อรัฐทำการเสริมเขี้ยวเล็บ เพิ่มศักยภาพ

กำหนด ผู้ใหญ่บ้านแล้ว กลุ่มผู้เห็นต่างที่ใช้ความรุนแรงก็ต้องเพิ่มศักยภาพระดับปฏิบัติการตามไปด้วยเป็นเรื่องปกติ จึงมีแนวโน้มที่จะปรากฏพลเรือนติดอาวุธมากขึ้น และความเป็นไปได้ที่ความรุนแรงจะกระจายตัวก็จะเพิ่มขึ้น (2) ตัวแบบนี้รัฐมีบทบาทซึ่งกำหนดมากเกินไป (3) การขับเคลื่อนตัวแบบนี้ อาจส่งผลทำให้ประชาชน โดยเฉพาะผู้เห็นต่างจากรัฐเกิดความไม่ไว้วางใจ และทำให้ผู้นำชุมชนมีความเสี่ยง

4. บทสนทนาต่อตัวแบบที่ 3: **พื้นที่สันติ** หลายวงประชุมสนับสนุนตัวแบบนี้ เพราะเป็นแบบที่มุ่งจัดการรากเหง้าของความรุนแรง มีความเปิดกว้าง สะท้อนความเป็นเจ้าของของชุมชน พื้นที่ปลอดภัยในที่นี้หมายถึง “พื้นที่กิจกรรมทางการเมืองที่ใช้ต่อสู้ ต่อรอง ประเด็นปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่โดยไม่ใช้ความรุนแรง” ซึ่งตอบโจทย์ที่ว่า “พื้นที่ปลอดภัย (Safety Zone) จะเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องให้หลักประกันต่อการส่งเสียงทางการเมืองอย่างปลอดภัย (Safety Voice)” อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมจำนวนมากก็กังวลกับแนวทางนำตัวแบบไปสู่การปฏิบัติจริงด้วยเหตุผลของปัญหาเกี่ยวกับความเป็นกลางที่หาได้ยาก โดยมีผู้เสนอว่าสูตรของการสร้างตัวแบบนี้ต้องเป็นการประสานทำงานสามฝ่ายคือ รัฐ ผู้เห็นต่าง และชุมชนกับประชาสังคม (A+B+C) ในขณะที่ผู้เข้าร่วมอีกท่านเสนอว่า สามารถใช้กลไกของผู้นำท้องถิ่นที่ตามตัวแบบที่ 2 เป็นฐานได้ แต่กลไกนี้ต้องขับเคลื่อนด้วยหลักการของตัวแบบที่ 3 คือ การเปิดกว้าง เปิดพื้นที่ทางการเมือง มิใช่การเป็น

กองกำลังให้กับรัฐ โดยหลักคิดสำคัญของการผลักดันคือ “อย่าคิดแทนชาวบ้าน” ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมอีกท่านเสนอแนวคิด **พื้นที่สันติธรรมชาติ** คือ การค่อยๆ ผลักดันขับเคลื่อนให้เป็นไปตามบริบทของชุมชนแต่ละแห่ง ค่อยๆ ปรับเปลี่ยน เหมือนน้ำซึมบ่อทราย และใช้วิถีชีวิตธรรมชาติของมนุษย์เป็นตัวตั้ง กระนั้นก็ดี

5. **บทสนทนาต่อภาพรวมของประเด็นพื้นที่ปลอดภัย** วงประชุมเจ้าหน้าที่ความมั่นคงเสนอให้มอง**พื้นที่ปลอดภัยทั้ง 3 ตัว** **แบบอย่างเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกัน** โดยตั้งต้นจากตัวแบบพื้นที่สาธารณะปลอดภัยซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานของรัฐ คือ โครงการ “หมู่บ้านปลอดภัย” ขึ้นต่อมา คือ ตัวแบบที่ 2 พื้นที่ปลอดภัยภายใต้โครงการประชารัฐ อันเป็นสะท้อนในโครงการ “หมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.)” ส่วนตัวแบบที่ 3 พื้นที่สันติ คือเป้าหมายบันปลายที่เจ้าหน้าที่ความมั่นคงเองก็หวังจะไปให้ถึง ภายใต้กรอบของแผนโครงการ “หมู่บ้านประชาธิปไตย” ในขณะที่วงประชุมอื่นหลายกลุ่มมองว่า เมื่อพูดถึง “พื้นที่ปลอดภัย” ในอีกแง่หนึ่งมันคือ “พื้นที่แย่งชิงมวลชน” ระหว่างรัฐกับกลุ่มผู้เห็นต่างที่ใช้อาวุธ ดังนั้น ในภาพรวมจะต้องไม่เพิกเฉยต่อการเมืองในการสร้าง**พื้นที่ปลอดภัย**ด้วย

6. **ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และประเด็นอื่นที่สำคัญกว่าเรื่องพื้นที่ปลอดภัย** ปัจจัยสนับสนุนให้การสร้างพื้นที่ปลอดภัย (ไม่ว่าจะตัวแบบ

ใดก็ตาม) สามารถเกิดความสำเร็จหรือเป็นไปได้ มีทั้งสิ้น 6 ข้อ คือ (1) จัดการกับรากเหง้าของความรุนแรง & เปิดพื้นที่ทางการเมือง (2) มีหลักเกณฑ์แนวทางตรวจสอบผู้ละเมิดอย่างชัดเจน (3) กลไกกลางที่เป็นพื้นที่กลางและชุมชนเป็นเจ้าของ (4) ชุมชนมีอำนาจ & ทักเฝ้าระวังกับรัฐได้ดี ผู้นำชุมชนสามารถแสดงบทบาทนำได้เต็มที่โดยไม่โดยหวาดระแวง (5) เข้าใจสภาพจริงของ “ปาร์ตี้ปี” ว่า Command & Control และ ความชอบธรรมอยู่ตรงไหน และ (6) หนุนเสริมให้ “ปาร์ตี้พี” (ประชาชน) ตรงกลางที่เป็นคนส่วนใหญ่มีความสามารถกดดันบังคับวิธีของคู่ขัดแย้ง

ส่วนวงประชุมหลายกลุ่ม โดยเฉพาะภาคประชาสังคมมองอีกทางหนึ่งว่า มีอีกหลายเรื่องที่สำคัญจะนำมาเสวนาประชุมกันมากกว่าการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” เนื่องจาก “พื้นที่ ไม่ ปลอดภัย” เป็นอาการปลายเหตุ และ “ความไม่ปลอดภัย” ในที่นี้พันอยู่กับสาเหตุรากเหง้าหลายประการในทางการเมือง การพูดถึงและเร่งรัดผลักดันการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” โดยไม่ได้จัดการกับรากเหง้าของปัญหาความรุนแรง จึงเป็นเสมือนความพยายามเพื่งแค่บำบัดอาการของโรค หรือเป็นการรักษาตามอาการไปพลางเท่านั้น อาจหยุดปฏิบัติการก่อเหตุรุนแรงไปได้สักพัก เช่น 5 ปี หรือ 10 ปี แต่ในเมื่อรากของปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข ความรุนแรงก็อาจเกิดระลอกใหม่ขึ้นอีก

คำกล่าวตาม

...กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ยังมีกระต่ายกับเต่า อาศัยอยู่ในป่า วันหนึ่งเต่าก็ถูกขี้เมาทำกระต่าย “เรามาวิ่งแข่งกันเถอะ” กระต่ายก็รับคำท้า และแล้วทั้งสองก็แข่งขันกัน กระต่ายวิ่งเร็วหน้าหน้าออกไปก่อน ก็ไปแอบจับหลับอยู่ได้มะพร้าว ด้วยความล้าพองว่าอย่างไรเสียตื่นขึ้นมา ตนก็ถึงเส้นชัย และชนะเต่าแน่นอน....

ต่อจากนี้ท่านคงทราบบทจบตายตัวบทนั้นได้ดีว่าคืออะไร นิทานจบลงแล้ว แมกก็หันมามองลูกสาววัยสี่ขวบ ที่นิทานก่อนนอนเป็นเงื่อนไขแปลกกับความอ่านอนซอน่ายในบางเรื่อง และหวังจะเห็นเธอหลับยิ้ม แม่จะได้นอนเสียที แต่ตรงกันข้าม ในความสลัวนั้นดวงตากลมไผ่ ยังวาววับๆ รวากับเปลวเทียนไหว “แม่คะ แม่คะ น้องเตารู้ว่าวิ่งแข่งกับกระต่าย ยังไงก็แพ้ แล้วเค้าไปทำกระต่ายทำไมคะ” แม่เจ้า! ก็เพิ่งถูกคิดเหมือนกัน ทำไมเราไม่เคยตั้งคำถามนี้มาก่อน ฟังมาอย่างนี้ก็เล่าไปอย่างนั้น เลยป้ายเปียงถามลูกกลับดีกว่า “ลูกคิดว่าถ้าลูกเป็นเต่าลูกจะทำอย่างนั้นไหม” เด็กติดนิทานทำตาปริบๆ อยู่สักครู่หนึ่ง แล้วตอบเสียงมันคงว่า “ถ้าลูกเป็นเต่า ลูกจะทำกระต่ายใหม่ว่า ให้แข่งกันบนบกครึ่งทาง ลงน้ำครึ่งทาง” ความรู้สึกที่จำได้ในตอนนั้นจนถึงวันนี้คือความรู้สึกถึงเหมือนหนามฉลัดตา...มันเจ็บอย่างมีคุณค่าจริงๆ

นิทานสารสันติภาพที่คนฟังสอนคนเล่าเรื่องนี้ดีฉันนำมาใช้เป็นการเกริ่น “บทตาม” ที่ท่านกำลังอ่านหลังการอ่านรายงานฉบับพทพที่รวบรวมโดยอาจารย์อาทิตย์ ทองอินทร์ เรื่อง “พื้นที่ปลอดภัยในป่าตानी/ จังหวัดชายแดนภาคใต้” ฉบับนี้จบลง ก็เพียงเพื่อจะเสนอให้เห็นมุมมองว่าการแก้ปัญหาความ-

ขัดแย้งรุนแรงที่สามจังหวัดชายแดนใต้ นั้น วิธีคิด วิธีทำที่จำมาแล้วก็คิดและทำไปแบบเดิมๆ เหมือนการเล่านิทานและเนื้อหานิทานสามัญกระต่ายกับเต้านั้น คงมีแต่ความบังเอิญเท่านั้นที่จะสำเร็จได้

การล้มหายตายจากของผู้คนในพื้นที่นี้ไม่ว่าจะเป็นพลเรือน เจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งขบวนการนักสู้และกลุ่มแอบแฝงแสวงผลประโยชน์ที่ใช้อาวุธแก้ปัญหา นั้น รวมกันแล้วเป็นเรือนหมื่น และยังมีผู้บาดเจ็บพิการ มีแม่หม้าย มีเด็กกำพร้าจำนวนมากที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเพียงแค่สิบปีที่ผ่านมา ด้วยผลกระทบอันใหญ่หลวงนี้เป็นความชอบธรรมที่มากเกินพอที่จะนำเสนอเรื่องความพยายามที่จะสร้างพื้นที่ปลอดภัย แต่อย่างไรก็ตาม การริเริ่มหัวข้อนี้ ถือว่ายังอยู่ในระดับอนุบาลเท่านั้น ถ้าจะให้การเลื่อนขั้นขึ้นชั้นมัธยมแบบปกติ คงไม่ทันการ เห็นมีแต่การต้อง “บ่มอย่างมีศาสตร์และมีศิลป์” ให้สุกอย่างพอดี-พอดี ที่ไม่พลาดเผลอไปเสียก่อนเท่านั้น ที่พอจะเป็นหนทางลดความเสี่ยง เพิ่มความปลอดภัยได้จริง

ในฐานะที่ดิฉันเป็นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเชียที่ได้มีโอกาสเข้าสังเกตการณ์อยู่ในขั้นตอนของการรับฟังเสียงสะท้อนจากผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ เช่น กลุ่มผู้หญิง กลุ่มประชาสังคม กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน คนพุทธในพื้นที่ รวมถึงเจ้าหน้าที่ความมั่นคง ได้สัมผัสความตั้งใจที่ระคนไปกับความหวาดหวั่น คับข้องใจ ความไม่เชื่อมั่น ความวิตกกังวล และความกลัว การตอบโต้ที่ยากจะคาดเดา กลัวว่าอุณหภูมิความรุนแรงจะร้อนขึ้นไปกว่าเดิม อีกทั้งการริเริ่มที่มีชีวิตผู้คนพลเรือนเป็นตัวประกันครั้งนี้ล้มเหลวลง ถ้าการเขียนคำตามนี้ จะมีความหมายบ้าง ดิฉันอยากจะวิงวอนให้การอ่าน การวิเคราะห์ และการวินิจฉัยข้อค้นพบรายงานฉบับนี้ของท่านเป็นไปด้วยความมีอุเบกขา

และในที่สุดท่านจะผนึกความปรารถนาดี พลังใจ พลังสติปัญญาในการร่วม
แก้ปัญหาความขัดแย้งที่ยืดเยื้อเรื้อรังที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนใต้
ให้เกิดความสุขสงบ สันติขึ้นในเวลาที่ไม่สายเกินไป

ด้วยความศรัทธาในสันติธรรม – สันติวิธี

เรืองรวิ พิชัยกุล

ผู้ประสานงานโครงการอาวุธใส

มูลนิธิเอเซีย

เชิงอรรถท้ายบทที่ 1

- ¹ ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี. “19 ประเด็นกับความแปรปรวนที่เป็นพิษ: บทวิเคราะห์สถานการณ์ชายแดนใต้ในวันที่สภาวะคงที่กำลังเปลี่ยนไป”, ใน **ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch)**. <http://www.deepsouthwatch.org/node/8580>. เข้าถึงเมื่อ 25 มิถุนายน 2559.
- ² สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และคณะ. “ผลการสำรวจความคิดเห็นประชาชนต่อกระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Peace Survey)”, ใน **ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch)**. <http://www.deepsouthwatch.org/node/8721>. เข้าถึงเมื่อ 25 มิถุนายน 2559.
- ³ สุวรา แก้วนุ้ย, “พื้นที่ปลอดภัย (Safety Zone) ในมุมมองประชาชน”, ใน **ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (ออนไลน์)**. <http://www.deepsouthwatch.org/node/8354>. เข้าถึงเมื่อ 26 ก.ย.59.
- ⁴ ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี และแอนเดอริส เองวอลล์, “สันติภาพที่มีความหมาย: การประเมินผลการหยุดยิงในช่วงเดือนรอมฎอน”, ใน **ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (ออนไลน์)**. <http://www.deepsouthwatch.org/node/4719>. เข้าถึงเมื่อ 26 ก.ย.59.

-
- ⁵ “ภาพหลอน “หยุดยิง-เจรจา” จาก ก.ค.51 ถึง ก.ค.53”, **สำนักข่าวอิศรา**. (ออนไลน์). <http://www.isranews.org/south-news/scoop/item/1694-51-53.html?pop=1&tmpl=component&print=1>. เข้าถึงเมื่อ 26 ก.ย. 59; อนึ่ง เดอะ เนชั่นรายงานว่า PMLM คือ “a joint working group made up of members from the Patani United Liberation Organisation (PULO) and representatives from the Barisan Revolusi Nasional-Coordinate (BRN-C)” โปรดดู, “Separatists 'cease fire' in 3 areas”, **The Nation**. (online). <http://www.nationmultimedia.com/national/Separatists-cease-fire-in-3-areas-30133515.html>. Access 26 Sep 2016.
- ⁶ ตูแวนียา ตูแวนแมง, “พื้นที่ปลอดภัย VS พื้นที่ทางการเมือง” ความท้าทายใหม่กระบวนการสันติสุขชายแดนใต้”, ใน **ฟาตอนีออนไลน์**. (ออนไลน์). <http://www.fatonline.com/1132>. เข้าถึงเมื่อ 26 ก.ย. 59.
- ⁷ อาจเป็นเพราะหากฝ่ายใดไม่เห็นด้วย ก็ย่อมถูกมองหรือถูกทำให้มองว่าเป็นฝ่ายสนับสนุนพื้นที่รุนแรงไปอย่างไม่ยาก เพราะคู่ขนานกับเหตุรุนแรงเชิงกายภาพ คือ สงครามจิตวิทยาและปฏิบัติการข่าวสารอันเข้มข้นเพื่อแย่งชิงมวลชน เป็นเกมของการ “เอาความไม่จริงมาจากวาทะแห่งความจริง”.
- ⁸ กล่าวคือ ในมุมมองของฝ่ายรัฐไทยเห็นว่า ควรจะต้องถกกันเรื่องสร้างพื้นที่ปลอดภัยร่วมกันเพื่อเป็นหลักค้ำยันความไว้วางใจเสียก่อนจึงค่อยไปตกลงกันเรื่อง TOR ส่วนในมุมมองของฝ่ายมาราปาตานีมองว่า จำเป็นจะต้องตกลง TOR กันเสียก่อน เพราะหากไม่มีกรอบกติกา ก็เดินต่อไปไม่ได้ และ

ประเด็นใหญ่ๆ ที่ต้องหารือกันต่อไป เช่น การกำหนดพื้นที่ปลอดภัย ก็จะไม่ถูกหยิบยกมาหารือร่วมกัน มุมมองของมาราปาตานีนี้มีความสอดคล้องกับร่างแผนยุทธศาสตร์การพูดคุยเพื่อสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ของ พล.ท.นักรบ บุญบัวทองเช่นกัน ที่กำหนดให้การจัดทำกรอบกติกาทางธุรการในการพูดคุยเป็นขั้นตอนก่อนหน้าการพูดคุยเรื่องกำหนดพื้นที่ปลอดภัยร่วมกัน โปรดดู, “สมช.นัดปรับTORพูดคุยสันติสุข-เปิดคำแถลงหัวหน้าคณะพูดคุยมาราปาตานี”, ใน **โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้** (Deep South Journalism School). (ออนไลน์). <http://www.deepsouthwatch.org/dsj/8666>. เข้าถึงเมื่อ 25 มิ.ย. 59; “‘มาราฯ’ ผิดหวังไทยไม่รับรอง TOR พูดคุยดับไฟใต้ ปิดช่องถก ‘พื้นที่ปลอดภัย’”, ใน **สำนักข่าวอิศรา**. (ออนไลน์). http://www.isranews.org/south-news/scoop/item/46567-mara_46567.html. เข้าถึงเมื่อ 25 มิ.ย. 59 และ; ฮัสซัน โต๊ะดง โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้ (DSJ). “พล.ท.นักรบ บุญบัวทอง: วางแผนพูดคุยสันติสุข เผยความคืบหน้า แจงข้อท้าทาย”, ใน **ประชาไท**. (ออนไลน์). <http://prachatai.com/journal/2016/04/65268>. เข้าถึงเมื่อ 25 มิ.ย. 59.

⁹ “ข้อเสนอเชิงนโยบาย “พื้นที่สาธารณะปลอดภัยสำหรับผู้หญิงชายแดนใต้” คณะทำงานวาระผู้หญิงฯ เม.ย.59”, ใน **นักข่าวพลเมือง**. (ออนไลน์). <http://www.citizenthaipbs.net/node/8369>. เข้าถึงเมื่อ 26 ก.ย.59 และ; “คณะทำงานวาระผู้หญิง เติมนรณรงค์เรียกร้องพื้นที่ปลอดภัยเพื่อสันติสุขชายแดนใต้ ที่ จ.ปัตตานี”, ใน **กรมประชาสัมพันธ์**. (ออนไลน์).

http://contentcenter.prdd.go.th/content_viewfullpage.aspx?folder=580&subfolder=&contents=70283. เข้าถึงเมื่อ 26 ก.ย.59.

¹⁰ Johan Galtung. "Violence, Peace, and Peace Research", in **Journal of Peace Research**. Vol.6, No.3, 1969, pp.167-191 and; Johan Galtung. "Cultural Violence", in **Journal of Peace Research**. Vol.27, No.3, 1990, pp.291-305.

¹¹ Johan Galtung. **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization**. Oslo: PRIO, 1996.

¹² Ibid. p.14.

¹³ Ibid. p.32.

เชิงอรรถท้ายบทที่ 2

¹⁴ เอกสารบางส่วนที่ผู้วิจัยศึกษา เช่น คณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้. **ข้อเสนอเชิงนโยบาย "พื้นที่สาธารณะปลอดภัยสำหรับผู้หญิงชายแดนใต้"**. สนับสนุนโดยมูลนิธิเอเชีย, 2559; ตูแวดานียา ตูแวแมง, **"พื้นที่ปลอดภัย VS พื้นที่ทางการเมือง"** ความท้าทายใหม่กระบวนการสันติสุขชายแดนใต้", ใน **ฟาตอนีออนไลน์**. (ออนไลน์). <http://www.fatonline.com/1132>. เข้าถึงเมื่อ 26 ก.ย.59; สุวรา แก้วนุ้ย, **"พื้นที่ปลอดภัย (Safety Zone) ในมุมมองประชาชน"**, ใน **ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้**. (ออนไลน์). <http://www.deepsouthwatch.org/node/8354>. เข้าถึง

เมื่อ 26 ก.ย.59; Landon E. Hancock. **From Fear to Sanctuary: A Typology of Zones of Peace.** (online). [http://scar.gmu.edu/zopstypology .pdf](http://scar.gmu.edu/zopstypology.pdf). Access 6 July 2016 and; Nikolaus Schall and Michael Becker. **Practitioner's Guide: Peace Zones.** www.methodfinder.net/download_all.html?file=files/documents/methods_examples/0088%20-%20Peace%20Zones%20-%20Method.pdf.

access 16 July 2016. เป็นต้น

ส่วนการประชุมเฉพาะกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเจ้าหน้าที่ความมั่นคงที่รับผิดชอบการขับเคลื่อนการพูดคุยสันติสุขในระดับพื้นที่. การเสวนากลุ่มย่อย เรื่อง “การสร้างพื้นที่ปลอดภัย”. วันที่ 20 สิงหาคม 2559 ณ โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี และ; มูลนิธิเอเชีย. การเสวนา “แนวโน้มสถานการณ์ความขัดแย้งทั่วโลก และจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานี”. วันที่ 4-5 มิถุนายน 2559 ณ ลาภูนารีสอร์ท จ.สตูล.

สำหรับการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐในเบื้องต้นนั้นประกอบด้วย พลโทนักรบ บุญบัวทอง. **สัมภาษณ์.** วันที่ 11 สิงหาคม 2559 ณ ศปป.5 กอ.รมน. และ; นายพรชาติ บุญนาค. **สัมภาษณ์.** วันที่ 12 กันยายน 2559 ณ ทำเนียบรัฐบาล.

¹⁵ รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับ “Dotmocracy” โปรดดู, <http://www.dotmocracy.org/faq#n1248>. access 5 December 2016.

¹⁶ แนวทางการ รปภ. พื้นที่สาธารณะปลอดภัย:

-
- ตลาด: มีการจัดวางระเบียบของตลาดทั้งการจอดรถ ทางเข้าออกของตลาด มีการวางจุดตรวจเป็นระยะ แต่จุดตรวจเหล่านั้นควรมีระยะห่างพอสมควรกับตลาด ติดตั้งกล้องวงจรปิดที่มีประสิทธิภาพทั้งในบริเวณตลาดและที่จอดรถ มีการจัดประชุมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษาความปลอดภัยในตลาดอย่างสม่ำเสมอ
 - โรงเรียน: ลดจำนวนเจ้าหน้าที่คุ้มครองครู เมื่อปฏิบัติหน้าที่ในการคุ้มครองครูแล้วควรกลับไปฐานและไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมในโรงเรียน เปิดช่องทางให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสสื่อสารถึงความกังวลใจต่อการคุ้มครองโรงเรียนโดยเจ้าหน้าที่ทหาร ให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดูแลความปลอดภัยของโรงเรียนมากขึ้น จัดทำป้ายรณรงค์ให้โรงเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัย ปลอดภัยความรุนแรง ตั้งฐานที่มั่นทางการทหาร
 - ถนน: ติดตั้งกล้องวงจรปิดและไฟสว่างในจุดเสี่ยง ลดการลาดตระเวนตามถนน ให้เจ้าหน้าที่อยู่ประจำที่ฐานมากขึ้น ตั้งฐานในบริเวณที่ห่างจากถนนมากขึ้น ให้ อส. หรือ ชรบ. ดูแลรับผิดชอบความปลอดภัยบนท้องถนนมากขึ้น แบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบโดยอิงกับพื้นที่หมู่บ้าน/ชุมชน และมีการประเมินผลการดูแลความปลอดภัยอย่างสม่ำเสมอ
 - มัสยิด วัด สถานที่ประกอบศาสนกิจ: ลดจำนวนเจ้าหน้าที่ทหารในพื้นที่ประกอบศาสนกิจ แต่สนับสนุนให้คนในชุมชนช่วยกันสอดส่อง มีส่วนร่วม และมีศักยภาพในการดูแลรักษาความปลอดภัยมากขึ้น โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งให้ผู้หญิงและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นหูเป็นตาดูแลความปลอดภัย ตรวจการเข้าออกบริเวณมัสยิดหรือวัด

- **บ๊อม ชรบ.** : ข้อเสนอจากเวทีให้เพิ่มป้ายบอกจุดส คัญ ให้ ชรบ. รับผิดชอบเรื่องความปลอดภัยในพื้นที่มากขึ้น โดย ชรบ. เป็นคนในพื้นที่เอง มีการประเมินการทำงานชุด ชรบ. อย่างสม่ำเสมอจัดหาอุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพอย่างเพียงพอ เช่น วิทยุสื่อสาร กล้องวงจรปิด อุปกรณ์กระจายเสียง กรวย ไฟกระพริบ ไฟฉาย แฉกกัน ฯลฯ จัดอบรมพัฒนาศักยภาพ พื้นฟูองค์ความรู้ในการใช้อุปกรณ์ต่างๆ การปฏิบัติการกิจประจำวัน และการรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉิน มีการอยู่เวรยามตลอด 24 ชั่วโมงและรายงานความคืบหน้าเป็นระยะต่อคนในชุมชน เช่น การรายงานผ่านกลุ่มไลน์ หรือเสียงตามสาย เป็นต้น หรือด้านตรวจโดยมีระยะห่างจากบริเวณโรงเรียน

โปรดดู, คณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้. **ข้อเสนอเชิงนโยบาย “พื้นที่สาธารณะปลอดภัยสำหรับผู้หญิงชายแดนใต้”**. สนับสนุนโดยมูลนิธิเอเชีย, 2559.

¹⁷ จรัส บำรุงเสนา. “โครงการประชารัฐร่วมใจสร้างอำเภอสันติสุข”, ใน **สำนักประชาสัมพันธ์เขต 6**. (ออนไลน์). http://region6.prd.go.th/ewt_news.php?nid=10133&filename=index. เข้าถึงเมื่อ 27 ก.ย.59.

¹⁸ เช่น นักวิชาการบางส่วนเรียกร้องให้สถาบันวิชาการในปาตานี เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงออก ทางความคิดเห็น ให้โอกาสทุกฝ่ายได้มาพูดคุย หาทางออกร่วมกัน เพื่อลดความรุนแรง และปูทางไปสู่กระบวนการสันติภาพอย่างยั่งยืน หรือภาคประชาสังคมบางส่วนที่เรียกร้องการแก้ไขปัญหให้อยู่ในหลักการพื้นฐานของกฎหมายและหลักสิทธิมนุษยชน และความยุติธรรมอย่างเป็นธรรม และมากกว่านั้นคือการเรียกร้องทุกฝ่ายให้มีการคุ้มครองปกป้องประชาชน โดยเฉพาะเด็กๆ ในพื้นที่อย่างจริงจัง โปรดดู, “พื้นที่ปลอดภัย”, ใน **ไทยโพสต์**. (ออนไลน์). <http://www.thaipost.net/?q=พื้นที่ปลอดภัย>. เข้าถึงเมื่อ 28 กันยายน 2559; พลโทกรบ บุญบัวทอง อดีตเลขาธิการคณะพูดคุยเพื่อสันติสุขมองว่า “เมื่อใดที่พูดถึงการสร้าง Safety zone หรือการจะทำงานตามกรอบโครงการประชารัฐในพื้นที่ Safety Zone จะต้องเป็นการทำงานร่วมกันของ 3 ฝ่ายเสมอ ได้แก่ ฝ่ายรัฐ ฝ่ายตรงข้ามหรือฝ่ายผู้ก่อความไม่สงบ และภาคประชาชนในพื้นที่ จึงจะเข้าองค์ประกอบ และการทำงานร่วมกันตรงนี้ขึ้นอยู่กับสร้างความไว้วางใจในระดับขั้นสูง กล่าวคือเมื่อเปิดพื้นที่ Safety zone แล้ว จะมีการทดสอบทั้ง 3 ฝ่าย เพื่อเป็นการสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน” ใน, พลโทกรบ บุญบัวทอง. **สัมภาษณ์**. วันที่ 11 สิงหาคม 2559 ณ ศป.5 กอ.รมน. และ; ผู้เข้าร่วมเสวนาท่านหนึ่งในโครงการเสวนาเมื่อช่วงเดือนพฤษภาคมว่า “โมเดลของประชารัฐแทบจะไม่มีอะไรที่แตกต่างจากฟุ้งยางแดงโมเดล เป็นการประกาศพื้นที่ปลอดภัยเพียงฝ่ายเดียว และเมื่อพูดถึงสารัตถะแก่นแกน

ของแนวคิดแล้ว แนวคิดของประชารัฐและ Safety Zone นั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก เพราะ Safety Zone นั้นคงจะต้องมีการหารือกับหลายฝ่ายเพื่อทำงานร่วมกัน” ใน, มุลนิธิเอเซีย. การเสวนา “แนวโน้มสถานการณ์ความขัดแย้งทั่วโลก และจังหวัดชายแดนภาคใต้/ปาตานี”. วันที่ 4-5 มิถุนายน 2559 ณ ลาภูนารีรีสอร์ท จ.สตูล.

¹⁹ โปรดดูความสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรง 3 ชั้นภูมิ (stratas) ได้ใน, Johan Galtung. “Violence, Peace, and Peace Research”, in *Journal of Peace Research*. Vol.6, No.3, 1969, pp.167-191 and; Johan Galtung. “Cultural Violence”, in *Journal of Peace Research*. Vol.27, No.3, 1990, pp.291-305.

²⁰ Landon E. Hancock. *From Fear to Sanctuary: A Typology of Zones of Peace*. (online). <http://scar.gmu.edu/zopstypology.pdf>. access 6 July 2016.

²¹ ในส่วนนี้ ผู้วิจัยนำแนวคิดมาจากการงานของนิโกลัส แชลล์และมิเชล เบกเกอร์ ซึ่งในรายละเอียดของภารกิจ 3 ประการข้างต้นนั้น พวกเขาเสนอว่าความขัดแย้งที่ฝังรากลึกและยืดเยื้อเรื้อรังในแต่ละพื้นที่ย่อมก่อตัวขึ้นอย่างมีลักษณะเฉพาะของตนเอง จึงไม่อาจมีสูตรสำเร็จในการสร้างพื้นที่สันติที่ใช้ได้สำหรับทุกๆ สถานการณ์ อย่างไรก็ตาม พวกเขาก็ได้ถอดบทเรียนจากการณศึกษาพื้นที่ขัดแย้งต่างๆ แล้วสังเคราะห์แบบแผนร่วมออกมาเป็นตัวแบบการสร้างพื้นที่สันติ อันประกอบด้วย 4 ระยะ 12 ขั้นตอน ซึ่งแน่นอนว่าในทางปฏิบัติจริงแล้ว แต่ละขั้นตอนย่อมมีความเหลื่อมซ้อน

และไม่สามารถแยกชั้นกันออกได้อย่างเด็ดขาด รวมทั้งกระบวนการสร้างพื้นที่สันติในแต่ละกรณีศึกษาก็อาจผันแปรไปตามความเหมาะสมเฉพาะกรณีไป กระนั้นก็ตาม เราก็ยังสามารถนำตัวแบบดังกล่าวไปใช้เป็นตุ๊กตาเพื่อศึกษาประยุกต์และสร้างแรงบันดาลใจต่อยอดในกรณีเฉพาะของเราเองได้อย่างน่าสนใจยิ่ง ดังนี้

(1) ระยะเวลาเริ่มต้น (Initiation Phase)

มี 4 ขั้นตอนอันเสมือน “งานวางโครงสร้าง” ก่อนประกาศพื้นที่สันติในระยะต่อไป: ขั้นตอนที่ 1 การทำความเข้าใจความขัดแย้ง ขั้นตอนที่ 2 การระบุตัวผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้สนับสนุน พร้อมทั้งกำหนด/จัดประเภทสถานะ บทบาท ผลประโยชน์ และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเหล่านั้น ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดวิสัยทัศน์และวางแผนที่จำต้องลงรายละเอียดไปถึงแผนปฏิบัติการ และขั้นตอนที่ 4 ชุมชน (โดยเฉพาะผู้นำชุมชน) ริเริ่มพูดคุย ดึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมเป็นตัวแสดง โดยยึดหลักฉันทามติ (consensus) และการผนวกรวม (inclusiveness)

(2) ระยะเวลาของการประกาศพื้นที่สันติ (Declaration Phase)

ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 5 การจัดทำข้อตกลงร่วมเกี่ยวกับพื้นที่สันติระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ข้อตกลงพื้นที่สันติ (Peace Zone Agreement) นี้อย่างน้อยจะต้องระบุถึงวัตถุประสงค์ ความคาดหวัง บทบาท นโยบาย ความรับผิดชอบ และข้อผูกพันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อพื้นที่สันติ และ ขั้นตอนที่ 6 การประกาศเขตพื้นที่สันติ ซึ่งควรตามมาด้วยการเฉลิมฉลองของชุมชนอย่างไม่เป็นทางการเพื่อสร้าง

ความสำคัญเชิงสัญลักษณ์และเชื้อให้เกิดประสบการณ์ผูกพันร่วม รวมทั้งอำนวยความสะดวกของการแลกเปลี่ยนความเห็นและทัศนคติในระดับบุคคลระหว่างคนที่เข้าร่วม

(3) ระยะของการรักษาการดำรงอยู่และการทำงานของพื้นที่สันติ

ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 7 การพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้นำท้องถิ่นและสมาชิกชุมชน ทั้งในส่วนที่เป็นทักษะองค์ความรู้ ทัศนคติที่เสริมความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายสันติภาพ ขั้นตอนที่ 8 การร่วมกันผลักดันข้อตกลงพื้นที่สันติภาพไปสู่การปฏิบัติจริง ขั้นตอนนี้คือการเปลี่ยนบทบาทของชุมชนและเครือข่ายสนับสนุนจาก ‘นายหน้าขายสันติภาพ’ (brokers of peace) ไปเป็น ‘ผู้จัดการ’ (managers) และ ‘ผู้ใช้’ (implementators) เครื่องมือจัดการความขัดแย้งเครื่องมือต่างๆ โดยผ่านกลไกเชิงองค์กร (organizational body) ที่จัดตั้งขึ้น ซึ่งอาจอยู่ในรูปของสภาสันติภาพ (peace council) แนวร่วมท้องถิ่น (local coalition) หรืออื่นๆ แต่หลักสำคัญคือ ต้องรับประกันการมีส่วนร่วมและการรับฟังเสียงอย่างเท่าเทียมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ ขั้นตอนที่ 9 การเพิ่มความเข้มแข็งให้กับโครงสร้างของพื้นที่สันติ ผ่านกิจกรรม/โครงการต่างๆ ที่พื้นที่ช่วยกันออกแบบตามความเหมาะสม เช่น หลักสูตร/โครงการศึกษาสันติภาพ การรวมกลุ่มเป็นอาสาสมัครสันติภาพ หรือการจัดตั้งหน่วยงานที่มีภารกิจรับผิดชอบเฉพาะด้านเพิ่มเติม เป็นต้น และ ขั้นตอนที่ 10 การเฝ้าระวังติดตามและตรวจสอบ ซึ่งอันที่จริง งานนี้เป็นกระบวนการระยะยาวที่จำต้องทำ

ต่อเนื่องมาตั้งแต่ขั้นตอนที่ 1 แต่ในขั้นนี้ ภารกิจนี้จะครอบคลุมเรื่องหลัก คือ การเฝ้าระวังติดตามการนำข้อตกลงร่วมไปปฏิบัติ บทบาทของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและการละเมิด รวมทั้งตรวจสอบประสิทธิภาพการทำงานของเครื่องมือจัดการความขัดแย้งที่ใช้ ขณะเดียวกัน ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า นโยบายและกฎหมายของรัฐบาลส่วนกลางและรัฐบาลท้องถิ่นที่มีผลกระทบ (ทั้งเชิงบวกและลบ) ต่อพลวัตของพื้นที่สันติก็ย่อมเป็นสิ่งที่ต้องถูกประเมินตรวจสอบด้วยเช่นเดียวกัน และ

(4) ระยะของการทำให้พื้นที่สันติมีความยั่งยืน (Sustaining Phase)

ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 11 การประเมินผลความสำเร็จและล้มเหลวของเป้าหมายแห่งพื้นที่สันติที่กำหนดไว้แต่แรก หากกล่าวในเชิงการบริหารนโยบายแล้ว ก็อาจเทียบเคียงได้ว่า ขั้นตอนที่ 10 คือ การตรวจสอบติดตามผลผลิต (outputs) ของการปฏิบัติงานตามแผนของข้อตกลง ที่อาจกำหนดตัวชี้วัดประเมินผลตามขั้นตอนดำเนินงาน (Milestone) ได้ ส่วนขั้นตอนที่ 11 นี้ มุ่งที่จะตรวจสอบประเมินผลลัพธ์ (outcomes) โดยเทียบกับเกณฑ์ของเป้าหมาย (goals) ของวิสัยทัศน์แห่งพื้นที่สันติที่กำหนดไว้ ตลอดจนการถอดบทเรียนร่วมกันในกระบวนการที่ทำมา และสุดท้ายคือ ขั้นตอนที่ 12 การนำการถอดบทเรียนในขั้นตอนที่แล้วบวกกับข้อเสนอเกี่ยวกับการออกแบบพื้นที่สันติในอนาคตมาพัฒนาระดับพื้นที่สันติเดิมให้เข้มแข็งมากขึ้น และนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นเพื่อขยายขอบเขตของพื้นที่สันติออกไป

โปรดดู, Nikolaus Schall and Michael Becker. **Practitioner's Guide: Peace Zones**. www.methodfinder.net/download_all.html?file=files/documents/methods_examples/0088%20-%20Peace%20Zones%20-%20Method.pdf. Access 16 July 2016.

เชิงอรรถท้ายบทที่ 3

- ²² การประชุมเฉพาะกลุ่มภาคประชาสังคมชายแดนใต้ (CSOs) ครั้งที่ 2. 29 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ²³ การประชุมเฉพาะกลุ่มกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้. 30 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ²⁴ การประชุมเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 4. 1 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ²⁵ การประชุมเฉพาะกลุ่มไทยพุทธ. 29 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ²⁶ การประชุมเฉพาะกลุ่มนักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้. 26 ตุลาคม 2559. โรงแรมพาร์ควิว ยะลา.
- ²⁷ การประชุมเฉพาะกลุ่มกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้. 30 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ²⁸ เพิ่งอ้าง.
- ²⁹ การประชุมเฉพาะกลุ่มคณะกรรมการผู้หญิงชายแดนใต้ (PAOW). 8 ตุลาคม 2559. โรงแรมซี.เอส.ปัตตานี จ.ปัตตานี.

-
- ³⁰ โปรดย้อนกลับไปตรวจสอบผลสะท้อน โดยเฉพาะทางอารมณ์ ของตัวแสดง
ต่าง ๆ และสังคมใหญ่ ต่อเหตุระเบิดหน้าโรงเรียนตาบ
อ.ตากใบ จ.นราธิวาส หรือเหตุระเบิดตลาดใต้รุ่งในเมืองปัตตานี ซึ่งเป็น
กรณีตัวอย่างที่ชัดเจนสำหรับชี้ให้เห็นได้ว่า พื้นที่สาธารณะลักษณะนี้มี
ผลสัมพันธ์กับสภาพจิตวิทยาสังคมมากเพียงใด.
- ³¹ การประชุมเฉพาะกลุ่มนักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้. 26 ตุลาคม
2559. โรงแรมปาร์ควิว ยะลา.
- ³² การประชุมเฉพาะกลุ่มกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้. 30 ตุลาคม 2559.
ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ³³ การประชุมเฉพาะกลุ่มภาคประชาสังคมชายแดนใต้ (CSOs) ครั้งที่ 2. 29
ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ³⁴ การประชุมเฉพาะกลุ่มนักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้. 26 ตุลาคม
2559. โรงแรมปาร์ควิว ยะลา.
- ³⁵ การประชุมเฉพาะกลุ่มกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้. 30 ตุลาคม 2559.
ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ³⁶ การประชุมเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน
ภาค 4. 1 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมปาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ³⁷ การประชุมเฉพาะกลุ่มไทยพุทธ. 29 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมปาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ³⁸ เพิ่งอ้าง.
- ³⁹ การประชุมเฉพาะกลุ่มนักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้. 26 ตุลาคม
2559. โรงแรมปาร์ควิว ยะลา.

-
- ⁴⁰ การประชุมเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 4. 1 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ⁴¹ การประชุมเฉพาะกลุ่มกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้. 30 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาดานะห์ จ.ยะลา.
- ⁴² การประชุมเฉพาะกลุ่มคณะทำงานวาระผู้หญิงชายแดนใต้ (PAOW). 8 ตุลาคม 2559. โรงแรมซี.เอส.ปัตตานี จ.ปัตตานี และ; การประชุมเฉพาะกลุ่มภาคประชาสังคมชายแดนใต้ (CSOs) ครั้งที่ 2. 29 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาดานะห์ จ.ยะลา.
- ⁴³ การประชุมเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 4. 1 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ⁴⁴ การประชุมเฉพาะกลุ่มนักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้. 26 ตุลาคม 2559. โรงแรมพาร์ควิว ยะลา.
- ⁴⁵ การประชุมเฉพาะกลุ่มกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้. 30 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาดานะห์ จ.ยะลา และ; การประชุมเฉพาะกลุ่มภาคประชาสังคมชายแดนใต้ (CSOs) ครั้งที่ 2. 29 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาดานะห์ จ.ยะลา.
- ⁴⁶ การประชุมเฉพาะกลุ่มนักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้. 26 ตุลาคม 2559. โรงแรมพาร์ควิว ยะลา.
- ⁴⁷ การประชุมเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 4. 1 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.

-
- ⁴⁸ การประชุมเฉพาะกลุ่มคณะกรรมการผู้หญิงชายแดนใต้ (PAOW). 8 ตุลาคม 2559. โรงแรมซี.เอส.ปัตตานี จ.ปัตตานี.
- ⁴⁹ การประชุมเฉพาะกลุ่มกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้. 30 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ⁵⁰ เพิ่งอ้าง.
- ⁵¹ การประชุมเฉพาะกลุ่มคณะกรรมการผู้หญิงชายแดนใต้ (PAOW). 8 ตุลาคม 2559. โรงแรมซี.เอส.ปัตตานี จ.ปัตตานี.
- ⁵² การประชุมเฉพาะกลุ่มกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้. 30 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ⁵³ เพิ่งอ้าง.
- ⁵⁴ การประชุมเฉพาะกลุ่มภาคประชาสังคมชายแดนใต้ (CSOs) ครั้งที่ 2. 29 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ⁵⁵ เพิ่งอ้าง.
- ⁵⁶ การประชุมเฉพาะกลุ่มไทยพุทธ. 29 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ⁵⁷ การประชุมเฉพาะกลุ่มคณะกรรมการผู้หญิงชายแดนใต้ (PAOW). 8 ตุลาคม 2559. โรงแรมซี.เอส.ปัตตานี จ.ปัตตานี.
- ⁵⁸ การประชุมเฉพาะกลุ่มนักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้. 26 ตุลาคม 2559. โรงแรมพาร์ควิว ยะลา.
- ⁵⁹ การประชุมเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 4. 1 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.

-
- ⁶⁰ การประชุมเฉพาะกลุ่มไทยพุทธ. 29 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ⁶¹ การประชุมเฉพาะกลุ่มกัณัน – ผู้ใหญ่บ้าน ชายแดนใต้. 30 ตุลาคม 2559. ร้านอาหารฮาสานะห์ จ.ยะลา.
- ⁶² เฟื่องอ่าง.
- ⁶³ การประชุมเฉพาะกลุ่มไทยพุทธ. 29 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ⁶⁴ เฟื่องอ่าง.
- ⁶⁵ เฟื่องอ่าง.
- ⁶⁶ เฟื่องอ่าง.
- ⁶⁷ การประชุมเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 4. 1 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ⁶⁸ การประชุมเฉพาะกลุ่มไทยพุทธ. 29 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ⁶⁹ เฟื่องอ่าง.
- ⁷⁰ การประชุมเฉพาะกลุ่มเจ้าหน้าที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 4. 1 พฤศจิกายน 2559. โรงแรมพาร์ควิว จ.ปัตตานี.
- ⁷¹ เฟื่องอ่าง.
- ⁷² เฟื่องอ่าง.
- ⁷³ การประชุมเฉพาะกลุ่มนักการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้. 26 ตุลาคม 2559. โรงแรมพาร์ควิว ยะลา.
- ⁷⁴ เฟื่องอ่าง.

